

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

III
Ж-14988
1928-1-10

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імені
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч. 30429/1928

III

2/4.988

1928-110

07

„ПОСТУП“

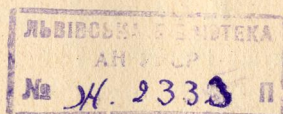
ВІСНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

30429

РІЧНИК VIII

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ УКР. ХРИСТ. ОРГАНІЗАЦІЇ
1928

Зміст VIII-го річника

I. красне письменство. Літературна критика

	Стор.
А. М.: Вилітайте	148
Ярами... ярами	160
* * *	229
Бандрівський Д.: * * *	21
Гнатишак М.: Хризантеми	92
Гомзин Б.: Рондель	239
Лімниченко В.: Дош	51
Люблю тебе	92
Давне щастя	152
Меріям: Генерал барон Гатаяма	47
Літо	182
Лист	248
L' automne intime	
Монкевич Б.: Як Рустем Сеїд Аметов став Запорожцем	32
Монтрезор А.: Одзимки	97
Назарко Ір.: Вічність	230
Назарук О.: В улюбленій столиці Карла Великого	
Нигрицький Л.: Католицька сатира в Англії	49
Поль Буржé	161
Й. К.: Герой часу	40
Поляннич Б.: Перша ніч	240
С. Степан: Колись а тепер	227
Степ Р.: Вінчання Черні з Ніччу	
Чесина Святополк: Воля	52
Навечеря	101
Подоляночка	140

II. Статті й розвідки

Агатіс: Боротьба за душу інтелігенції	11
Г. М.: Вистава преси в Кальні	254
Гладилович І.: Націоналізм кудюю?	17
В. З.: Українська філософія	121
Залозецький В.: Кристалізація гетманської ідеології	93
Липинський В.: Хам і Яфет	73
Лоський І. др.: Юрій Немирич канцлер Великого Князівства Русь-кого	112, 153, 249

	стор.
<i>Монкевич Б.</i> : Лисенко й українська пісня	117
<i>Назарук О.</i> : Тип	22, 183
Перші українські вибори в Галичині під владою Польщі 177, 128, 261,	308
Перший листспад	280
<i>Томашівський Е.</i> : За здійснення національного ідеалу	145
<i>Шостаківський П.</i> : Великі легенди й їх значіння для долі народів	1
Гетьманський Універсал з 15. жовтня 1918	107
Дух степів і традиція	211, 279
<i>Честертен і Шов</i> : Дискусія на тему соціалізму	53
Ювілей Просвіти	279

III. Зі світа

Аннунціо, де, заборонений в Англії	55
Гавзер Густав	62
Досить вже раз з тими малпами	63
З найвищої св Конгрегації	57
За народність Гоголя	195
Католицький університет в Фрайбургу	57
Катслицький спосіб думання	312
Католицький дневник	312
Навернення німецького соціаліста	64
Нова енцикліка св. Вітця	60
Новий тип вченого	197
Східні церкви	63
Роялістичний рух у Франції	194
Тиждень католицьких письменників у Франції	56
Папський етнологічний місійний музей в Римі	56
Парлямент фашистів	270
Школа католицької культури	61
Що пише „Комсомольська Правда“ про життя студент. в Москві	59
Японські університети (1877—1927)	57

IV. З гетманського руху

З діяльності клубу Гетьманців під почесним головуванням Вячеслава Липинського	142
Святкування в Берліні десятих роковин відновлення Української Гетман- ської Держави	199

V. Бібліографія

<i>Будзиновський В.</i> : Кожух.. не на мене	145
<i>Водяний Я.</i> : Право сваволі	206
<i>Герасимович В.</i> : Мамона	205
<i>Грабар В.</i> : Акад.	203
<i>Голубець М.</i> : Львів, провідник по Львові	64
<i>Дерлиця М.</i> : Воєнний дідич	205
<i>Дудко Ф.</i> : Чорторий	277

	стор.
Записки Соціал-Економічного Відділу УАН	142
Кірх-Лотоцький: Світила Сходу	276
Купчинський Р.: Курилася доріженька	205
» » Перед навалю	276
Левицький Я. др. о. Спіритизм	276
» » » Пастирське Богослове	277
Лепкий Б.: Сотниківна	66
Лещук В.: Криваві сліди	274
Лотоцький А.: Кужіль і меч	145
Mager T.: Die letzten Bürger	67
Мельник А. о.: Мати Марія Матінка Наша	274
Монкевич Б. сотн.: Слідами новітніх Запорозжів	144
Мулькевич К.: Фрагменти революції	66
Нярадї др. о.: Життя св. Кирила й Методія	276
Рильський М.: Синя далечинь	67
» » Поєми	67
» » Кризь бурю і сніг	67
Секти й сектанти	276
Семчук С.: Пророки	70
Сліпий др. о.: Шляхом обнови	271
Томашівський Ст. Др.: Петро, перший уніят. митрополит України	276
Опільський Ю.: Тінь велитня	314
Полянич Б.: Перша ніч	317
Праці Комісії для виучування історії західно-руського та українського права	202
Штокалко П. свящ.: На струнах гуслий	68
Ювілейний збірник на пошану акад. М. С. Грушевського	273

VI. Miscellanea

Афоризми	10, 96, 100, 116, 127
Всячина	207
Літературні замітки й анекдоти	71, 146, 278
Місячна хроніка	312
Errata	72

Всі права законно зберігається

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Великі легенди і їх значіння для долі народів (*Петро Шостаківський*) — Боротьба за душу інтелігенції (*Aramis*) — Націоналізм „кудою“? (*Іван Гладилевич*) — ** (*Дмитро Бандрівський*) — Тип (*Осип Назарук*) — Як Рустем Сеїд Аметов став запорожцем (*Борис Монкевич*) — Герой часу (*К. П.*) — Генерал барон Гатаяма (*Меріям*) — Католицька сатира в Англії (*Л. Нигрицький*) — Дощ (*Василь Лімниченко*) — Воля (*Святополк Чесина*) — Честертон і Шов: дискусія на тему соціалізму (*За „Оссерваторе Романо“*) — Зі світа — Бібліографія — Літературні замітки й анекдоти.

СІЧЕНЬ — ЛЮТЕНЬ

8. РІЧНИК

1928.

1 — 2 ЧИСЛО

УКРАЇНСЬКА ХРИСТІЯНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ У ЛЬВОВІ

ПЕТРО ШОСТАКІВСЬКИЙ

Великі легенди і їх значіння для долі народів

(Зміст: — Про легенди, які появляються на світанку історії народів і задержують свою символічну вагу до самого кінця їхньої історії. — Про велику легенду державного Риму. — Про істину, заховану в таких легендах. — Про три українські великі легенди і передання. — Апостольська легенда про св. Андрія і її значіння. — Про вічно правдиву легенду українського єдиновластя. — Передання про олицетворення українського лицарства. — Замітки сучасника після останніх кривавих досвідів і переходів нашої землі).

Кожний нарід, держави, великі міста мають свої легенди, кидаючи світло на їх повстання і розвиток; великі народи та великі вогнища культури мають великі легенди. Річ характеристична, що великі легенди народів появляються на світанку їхньої цивілізації, коли народи знаходяться ще в «колисці»; такі легенди характеризують собою всю дальшу історію тих народів.

Народи розвиваються і доходять до могутності тільки йдучи шляхами, накресленими їхніми великими легендами; збочення з цих шляхів тягне за собою неминучий повільний або наглий упадок таких народів.

Далі характеристично, що всі великі легенди являються іраціональними творами людського духа; насамперед невідомо стисло коли ці легенди повстали, хто їх створив і хто перший прищепив віру в них; чи їх висказав якийсь вождь передового племені даного народу, чи якийсь пророк у стані пророчого об'явлення, чи волхв-кудесник, чи хто инший. Далі — факт незмінний, що великі легенди народів були невідкличними частинами національного месіанства великих народів: у них вірилося як у святощі, часто як в «Божу ласку», часто як у глибоку мудрість прадідів, а сумніватися в правдивість цих легенд нікому в голову не приходило, осміювати їх уважалося за страшну наругу.

З часом, коли наступала доба занепаду віри в правдивість легенд, коли іраціоналізм уступав місце мілкому раціоналізмові, тоді кожний нарід неодмінно губив провідну нитку своєї історії, розкладався, суспільність анархізувалася і розпорошувалася; в такому стані нарід легко ставав здобичею сусідніх народів, що не затратили віри в своє післанництво. І врешті або зовсім щезав з історії людства, або знову відроджувався, вертаючи до властивих собі доріг розвою, назначених великими легендами.

Відповідно до питомого кожному народові призначення в світі, вказівки його «місії», великі легенди їхні різняться між собою, відповідаючи будущій історії кожного народу і накреслюючи кожному індивідуальний шлях розвою.

Серед різних великих легенд усіх віків і народів більше або менше відомих нам, візьмім одну загально знану, яка сильно вплинула на європейську цивілізацію — легенду про заснування Риму. Ромуль і Рем невідомі богатирі, вигодувані вовчицею заснували «Вічний Город.» Не знати в який саме час у Римлян появилася ця легенда і хто був її творцем. Справді, чиж вона не характеризує всю історію Римської Держави? Як суворі богатирі, виплекані вовчим молоком, засвоїли собі жорстокі інстинкти, так і Рим, як хижкий звір підбив під свою владу весь тодішній історичний світ, цілий «Orbis terrarum;» суворі римські легіони, заковані в залізо, пронесли свої орли через всю тодішню «вселенну,» об'єднуючи всіх її мешканців для створення одної європейської цивілізації. В сю легенду Римляне вірили умом, а серцем, вона була ніби складовою частиною їх релігії. Величний пам'ятник з вирізьбленою вовчицею, годуючою Ромуля й Рема, стояв на головній площі Риму. Такіж пам'ятники стояли і поза Римом в інших містах. Пройшли віки. На зміну іраціональній вірі в свою легенду — в своє післанництво, прийшла доба скептицизму. В великій легенді стали бачити тільки гарну байку; розніжений, розбагатілий Рим не приймав її як живий символ своєї долі і.. скоро впав під напором молодого германської раси, пробудженої до інтенсивного життя, натхненої своїми великими легендами.

Щож таке в суті кожна велика легенда? проста байка, чи справді в ній захована якась істина?

В наш вік гіпертрофованого інтелектуалізму проходять мимо великих легенд з усмішкою на лиці. А тимчасом усяка велика легенда не є байкою, ані видумкою; вона є реальністю, як усяка глибока ідея; вона є одною з тих чистих плятонівських ідей, які дійсно, реально існують у надсвіті, приймаючи згодом матеріальні форми, а правдивість котрих спостерігають чи наперед, чи з часом дійсно «мудрі» мужі народу. Велика легенда се ніби проекція долі кожного народу, його місці; се тонесенький промінь світла, кинений наперед у будучину через тьму віків. Ідучи за сим промінем нарід ніколи не зайде на бездоріжжя. Легенда є таємничим, а однак живим символом майбутнього.

* * *

Чи ми Українці, так сильно тепер упосліджені долею, маємо свої великі легенди? Маємо! і то величні.

Здіймімо з очей полуду зневіри, яка нам нашу всю історію забарвлює в чорний колір, покиньмо хоть на годину розідаючий наш розум скептицизм, який в ніщо не вірить, навіть у те, про що горласто кричить, будьмо як діти, котрі зпочатку не розумом, а серцем пізнають світ і людей, як ті наші великі предки, що не кричали про свій розум, а вірили цілим серцем і з цієї віри черпали силу творити великі діла і вести за собою український нарід до великої будучини. Сучасне українське покоління хоч і хвалиться, що „знає“ всі розумні теорії як будувати державу та „ощасливити“ нарід, не могло проте в найсприятливішій для України добі 1918-19 рр. вдержати нещасну Батьківщину в своїх руках; бо воно стратило віру в свої великі легенди.

I.

Зразу на самім початку наша історія зачинається з найбільшої легенди. Далеко не кожний нарід посідає подібну. Се легенда про початок Київ. Не хто инший, як Апостол Андрій Первозванний благословить місце, де згодом має поветати Київ. Каже до учеників своїх: — «Видите гори сі? бо на сих горах засяє благодать Божя, має бути і город великий і багато церков має Бог воздвигнути! — І вийшовши на гори сі, поблагословив їх, поставив хреста і помолившись Богу, зліз з цієї гори, де опісля був Київ.»

Сею легендою одразу і на завсіді передрішено одну сторону української історії і традиції. Київ серед східних слов'ян перший приймає і розповсюджує Христову віру. Київ стає місцем напруженої духовної праці, його осяла »благодать Божа;« повстають численні церкви та монастирі. Ще до прийняття християнства Київ виростає до розмірів великого міста, як оповідають тогочасні арабські й грецькі подорожники. Перші князі роблять його дійсно великим; місцем »Великого Престолу;« згодом свою владу поширюють далеко поза межі етнічної південної Русі. Київ стає центром великого торговельного шляху »з Варяг у Греки.« Слава про нього шириться далеко по чужих землях. Краса його на тодішню міру така, що навіть дикі кочівники-татари хочуть його пощадити за ціну добровільної здачі. Київ став матір'ю для всіх трьох Русей; від нього вони виводять свій початок.

Справді — чи багато з нас-українців усвідомили собі всю величину цієї легенди? Чи ми з'явили собі добре, що по Римі ніде в Європі нема таких славних катакомб, як у Києві; що Київ (розуміючи під ним тодішню українську Русь) дав найбільше на ті часи святих, які своїми чернечими подвигами, молитвами, незчислимыми чудами, дали українському народові такі приклади моралі, стільки гарту духа, що останки їх у народі дійшли аж до часів світової війни. Вони допомогли йому перенести і татарське панування і всі пізніші руїни.

Київ став місцем і великих, творчих, політичних чинів. Князі боронять Україну як від Заходу так і від ріжних орд кочівників, назираючих зі Сходу і поширюють свою владу по Царгород і Тмутарокань (на теперішній Кубані). Чи багато є в Європі міст, котрі можуть похвалитися остільки величним початком своєї історії? Нехай Берлін, Париж, Лондон або Нью-Йорк затемнили сучасний Рим наукою, чи політичним розмахом, чи монументальністю будинків, але Рим був, є і буде доки Європа стоїть »Вічним Містом.« Звідси вийшов початок Римської Імперії, звідси поширилась Європейська цивілізація; Рим був осередком її. В »епоху Відродження« Рим відіграв знову поворотну роль в історії Західної Європи.

В іншому роді, алеж аналогічно до цього Київ, хоча його і перегнали Москва, Петербург чи Варшава, однак

споконовіку він був і доки існує східне слов'янство, він усе буде «Вічним Містом» для його — «матір'ю городів Руських», — городом благословенним, — місцем початку державного буття як України так і решти Русей; поширення християнства, грецько-римської цивілізації й словом — місцем великого духовного подвигу. Ступати ногою по землі сього великого свободного Городу були достойні наші великі предки.

Ся легенда наперед накреслила долю України. Україна може бути велика тільки як побудована на християнській культурі. Справді чи ж Україна не була охоронним валом для західного християнського світу? Об той вал розбивалися східні кочівники. Чи Україна не відпокутувала за весь той світ нечуваною татарською руїною? Хіба все що було творчого на Україні чи ж не побудовано на християнському світогляді? Гетьмани не відступають від цієї засади; запорожці вважають своєю цілю боротьбу з всесильним тоді мусульманським світом; свідомо, як основник Січи князь Дмитро Вишневецький, або Сагайдачний, а може несвідомо, як пізніші кошові отамани йдуть слідами Володимира Святого та інших князів, продовжують їх традицію, обороняють християнську цивілізацію.

II.

Друга велика легенда відноситься до характеру влади вже не тільки на Україні, але на всіх Русях: «Прийдіте володіти і княжити нами...»

Хоча варягів прикликали Новгородці, однак Кияне, зв'язані політичними, економічними і культурними зв'язками з Новгородом, можуть і мусять сю легенду і на себе прийняти. Тому, що варяги сіли опріч Новгорода в Києві, як видно з дальшої політичної долі України, ся легенда характеризує і Київську Русь. Пригляньмося! — Саме покликання варягів, голосних тоді на цілий світ своїми відважними походами і творенням держав, доказує, що Київ мусів пережити не одну анархію. Всякий раз Українська Русь була сильна і творча лише тоді, коли нею дійсно володіли і княжили. Ся засада відноситься до України мабуть в рівно сильній степені як до Московської Руси.

Властиво повним державним життям Україна жила за князівської доби. Пізніші політичні періоди, хоч трохи державні і тревалі, неодмінно були побудовані на засаді «во-

лодіти й княжити.» Натомість усякі спроби вийти з послу-ху одній верховній персоні удільних князів, пізніше ріж-них претендентів во ім'я народа нібито, як наприклад „та-тарських людей“, властолюбивого боярства, самозванчих »гетьманів«, »чорних рад« і т. п. — конечно приводили до упадку Української Держави.

Навіть у руках чужих королів і царів ми — українці були послухні і цінні, коли нами володіли і то міцно во-лоділи. Позбавлені авторитетного проводу ми як »народ« ніколи не давали самі собі раду. Сі факти характери-стичні для нашої вдачі і над ними варто застановитися. Останній момент відродження нашої державности 1918 ро-ку, якби на нього не дивитися очима наших »народниць-ких політиків«, тільки ствердив ще раз слушність цієї ле-генди. Молода Українська Держава не сконсолідована, з на-родом недозрілим до ступня нації в сучасному розумінню, помимо всього давала блискучі надії на розвиток! Треба було з червоним бунтом перечекати хочби критичні роки стабілізації повоєнних молодих держав ув Європі і зафіксо-вання України в очах інших держав. Тимчасом ми відсту-пили від засади легенди »володіти і княжити,« пішли на дешеву оману »народньої« влади. І раптом Україна впала в стан нечуваної анархії, аж поки нові володарі червоні від крові — на сей раз антенати світового кагалу — не прибор-кали її і стали міцно »княжити.«

Кажуть, що ніби якесь одвічне прокляття тяжіє над Україною. Ні, наша велика легенда ясно нам говорить, що Україна може бути не анархічною а творчою, коли нею бу-дуть володіти і княжити. А щоби вона була справжньою Україною, а не »Крес«ами Польщі або »Югом Росії,« то не-минуче, щоби нею володіли і княжили по батьківськи не чужі володарі, а свої — Гетьмани, духовні і традиційні на-слідники наших старих князів та Гетьманів.

В цьому є сенс другої нашої великої легенди.

III.

Зпосеред кількох великих легенд візьмемо ще третю, характеризуючу найістотнішу прикмету оборонців Україн-ської Держави — се легенда про лицарськість.

Літописець оповідає про Вел. Князя Святослава, як то він став до бою з ворогом, сильнішим у 10 разів і до того на-

ворожій землі. Будучи оточений ворогом князь не говорить до своєї Дружини довгої промови, лише сказав коротко: »Не посоромімо землі Руської, але ляжмо тут кістьми; мертві сорому не мають! Коли голова моя поляже, тоді думайте про себе!« На ці слова дружинники, як один крикнули: »Де, княже, твоя голова поляже, там ми і наші зложимо!« І не говорить літописець про втечу або зраду дружини, ні — вона певна в собі і в князеві, кинулась на ворога з таким запалом, що ворог десятикратно чисельніший був розбитий і побіг.

Вдивімся в ці пречудові постаті лицарів, мов витесаних з граніту — князя та його дружини. Князь-воєв в лицарскості доходить до крайніх меж. Він завжди попереджував ворога словами: »іду на Ви.« Ся одна постать нашого Монарха гідна найбільших в світі народів, гідна стати поруч найблагородніших героїв людства. Вона своєю індивідуальністю може натхнути не одного поета і письменника, своєю величністю ся постать ще перевищує другу славу лицарську постать — героя »Слова о полку Ігоря.«

Які прості, а які діймаючі до глибини душі слова: »Не посоромімо Землі Руської, а ляжмо тут кістьми своїми.« Постараймося відчувати їх з глибини 10 століть!

Чому пізніщі потомки сих славних лицарів такі неподібні до Святославової дружини? Чому вони змиршавили; занепали до того, що на кожному місці чинили зраду? Як могло дійти до такої моральної гнилі, що серед бою занархівоване воєцтво видавало ворогам свою старшину? Для чого і серед старшин зрада своїх зверхників або Гетьмана стала звичайним явищем? Болючих прикладів — »без сорому, пуття і чести« знайдемо в нашій історії аж по останні роки включно, скільки хочемо.

Де секрет подібних явищ? не в одних результатах татарського невільництва, яке безумовно наклало на довго певний знак. Причин цих явищ треба шукати, як і в інших народів, у затраті віри в свої провідні ідеали, в ті застави, на яких трималася тодішня Русь-Україна: зрада християнського світогляду і одноособового принципу влади. »Татарські люде« се — перші ознаки духовного занепаду Руси. Пізніща боротьба за владу різних амбітників, наприклад часів Великої Руїни, які підіймали проти верховної своєї Влади просту масу для досягнення своїх особистих підлих

цілей; різні рухи черні, позбавленої ідейних верхів — були в суті речі проявами духовного поганства. Наслідки його — зник послуху одній об'єднуючій Владі, а розв'іт жадоби негідників до влади, підлизництва під сіру масу, щоб використати її для особистих егоїстичних інтересів, а не високих державних ідеалів. Тут уже не було місця на ніяке лицарство.

* * *

Затрата віри в свої великі легенди потягнула за собою зник лицарського духа. Чужоземці описують українців часів кінця XVI і початку XVII віків і часів Великої Руїни як »свавільний, анархічний нарід«, »нездатний до послуху одному проводу«.

Народня маса згодом байдужіє до всякої влади внаслідок безупинної боротьби за владу всякого рода »інтелігентів«. За Гетьманом Мазепою пішли тільки 4 тисячі козаків, бо решта добровільно не хотіла йти за своїм вождом; зате по Батурині, коли Петро I прибрав міцно українців в руки, пішли як слухняні вівці всі — копати канали. За Юрасем Хмельницьким, правним наслідником Богдана, козацтво не хотіло йти, але легкодушно пішло на бунт авантюриста Пушкаря, який обійшовся нам у 15.000 людей. — Подібних прикладів — сила.

Ліпше лицарське покоління вигинуло. Пройшли віки, наступили часи кінця світової війни; змінилися люде, але мало змінився їх дух.

Два останні українські покоління виховалися поперше на чужих державних ідеалах, подруге, що іще гірше, не в вірі в наші творчі легенди, инакше кажучи не в державницькому дусі, а виплекалися їдю, затруївшюю цілу європейську культуру XIX і XX століть.

Віру в Бога заступила віра в Маркса. Ідеал послуху одній верховній владі, витвореній на наших минулих державних традиціях, змінився егоїзмом боротьби за владу для себе або для партії, егоїзмом завжди прикритим лицемірно облудною формулою: »для народа«.

* * *

Якби ми — останнє покоління, яке переживає нову Велику Руїну, — хоч трохи були пересякнуті вірою в творчі ідеї нашої минувшини, чи ми осталисьби пасивними, коли

один з голосних наших борців ніби-то »за народ«, вигукував на військовому з'їзді 1917 р. в Києві: »Що вапі славні історичні гетьмани і полковники?! вони були »визискувачами народу«, буржуями, що гнобили народ...« і т. п. Ми були-би прогнали геть такого руїнника. Так само колиб ми мали в собі хоч трохи лицарського духа відданности Святославової дружини, то недопустилиб до самовбивчого повстання проти свого Гетьмана в 1918 р. Та ми не мали віри в чарівну силу наших великих легенд, і за наш гріх історія гірко нас покарала.

Нація зріла до державного життя, себ-то свідомо себе, як одного народу і посідаюча хотіння жити під своєю Владою, в формі витвореній духом її історії, така нація зсумовує до купи ввесь свій історичний досвід і вяже себе свідомо не з одною найблищою їй епохою, а з цілим минулим геть аж до найдавніших давен. І шукає традицій у славному героїчному минулому; звідти вона бере до наслідування приклади лицарськості, державний розгін, мораль і дисципліну для виховання нових поколінь.

Досі ми українці за свої політичні ідеали брали переважно доба занепаду України, або напівдержавного її існування. Ми захоплювалися невміру Залізняками, дрібними кошовими отаманами, сліпими народними рухами, козацькими бунтами сумнівної вартости, доходячи часом до карикатурних форм — наприклад 2 аршинові шліки на шапках і т. п. Якже мало ми привязували ваги до героїчної доби, коли Україна дійсно була незалежною і великою, як і величними були її головні тодішні постаті.

Доба гетьмансько-козацька для всіх наших соціалістів була так само мало притягаючою до себе, як і князівська.

Ми — молодше покоління останньої трагічної доби повинні зривати з блудними ідеалами »народницьких« істориків. Взірцями для нас події і особи величніх епох св. Володимира Великого, князів Святослава, Володимира Мономаха, Ярослава Мудрого, Ігоря Святославича, Романа Галицького, Гетьманів Хмельницького, Орлика і т. п.

* * *

Повірно в наші великі легенди! Легенди чи факти? Історичні критики кажуть, що дві перші з наведених тут легенд є не факти, а власне легенди. Та для нас маловажно,

як їх назве холодний розум критика. Для нас — державницької молоді — важний є містичний сенс легенд. Вірмо в них, як в непорушні, реальні події. А вже наші предки вірили в їх правдивість, не сумнівалися в них, на них виховувалися, їх брали за приклад собі. Вони є часткою нашого славного минулого; для нас вони повинні бути фактами.

Я взяв три легенди. Подібних легенд є багато в нашій історії. Далі за легендами йдуть факти вже в науковому розумінню, факти не менш величні від попередніх легенд — наприклад «Слово о полку Ігоря», до речі будь сказано оцінене в нас за його прегарну форму, більше літераторами, ніж політично-суспільними діячами і педагогами. А власне на цьому, як і на подібних героїчних подіях повинна виховуватись шкільна і військова молодь — наші будучі лицарі. Ми українські державники, старші від шкільної молоді, підімо даліше фактів, повірмо в чарівну силу наших великих легенд, вірмо в їх символічну правдивість, не сумніваймося в ній, не сумніваймося в тім, що щит був прибитий нашим Олегом на брамі Царгороду. А вже згодом по кількох віках, козаки, йдучи слідом легендарної традиції, доказали, що ця легенда гідна бути фактом. Вірмо в те, що кн. Святослав зумів 10-тисячною дружиною розбити 100-тисячного ворога. З нашої віри і хотіння його наслідувати, в будучині зродяться знову подібні героїчні чини.

Не стидаймося брати для себе приклади зперед 1000 років. Наші герої і події такі великі, що за 100 наступних літ вони ще будуть гідні наслідування нашими пра-правнуками. Найкращі символічні легенди наші кажуть, що правдива, дійсна Україна може бути тільки — християнська, монархічна і лицарська, а вся пізніща наша історія ствердила правдивість цих легенд.

Завдання будови Української Держави і перетворювання нашого громадянства в реальну а не літературну Українську Націю, хоч безмірно трудне, але разом з тим безмірно велике — власне цією своєю трудностю і цими можливостями, які відкриває його здійснення і поборення цих труднощів. Крім того воно має за собою силу правди і справедливості.

Вячеслав Липинський („Листи“)

ARAMIS

Боротьба за душу інтелігенції

»...кипучі міліони

Ідуть, щоб світ в останнє розділить
На так і ні, на біле і червоне».

М. Рильський.

Що таке ВОКС? — На яким тлі він повстав? — Які його цілі? Яка його організація? — Які його успіхи м. и. у Львові?

В нас і досі трактується більшовизм, як щось далеке від нас, як щось страшне тільки для... капіталістів. Тимчасом більшовизм у своїй суті базується не на економічних противенствах (вони для нього тільки орудником), а на запереченню Бога і всього, що боже. Диявольоги кажуть, що в середньовіччю — коли часті були випадки культу Сатани, — люциферисти виконували в честь Сатани навіть церковні літургійні обряди, тільки якраз навпаки, як їх виконує Церква. Сліднє це намагання і в більшовиків: їх власть старається вивернути людську природу, заступити правду брехнею, любов ненавистю, Бога Сатаною. Панування більшовизму це панування того, що в свій час з Несучого Світло став Царем Тьми. Народ просто і слушно називає більшовизм пануванням Антихриста.

При розгляді більшовизму як небезпеки, треба нам брати його більш як духовий, ментальний переворот, ніж економічно-матеріальний. Економічно-державний момент у більшовизмі це тільки орудник для поневолення духовости мас грубою силою, це тільки завершення фізичною силою свого панування над душами.

Страшна моральна й фізична неволя, що панує у більшовиків, а то й взагалі можливість більшовикам запанувати в якимсь народі, передовсім відповідний стан умовости того народу, головнож його провідних верхів: інтелігенції. Нація, котрої верхи: інтелігенція морально здорові, котрих умовість релігійна й тимсамим нехаотична й несамолюбна, — така нація не дасть у себе запанувати більшовизмови. Та коли духовість верхів якоїсь нації позабує про релігію, про остаточну мету людини й людства, коли заскоружне в релігійній байдужності, еґоїзмі й націоналізмі, то силою факту свого дефетизму стратить напрямні в життю, подасть позиції духа більшовизмови. Перейде

з білого так у червоне пі. Мусітиме їсти порох землі, замість Хліба Ангелів, — цілувати стопу того, що сам підло повзе по землі погибелі.

Але не лише само запанування більшовизму вимагає певного уроблення духовости; вимагає її «неутральности» й удержання більшовицького режиму. Душа (головнож її найбільш духовий, трансцендентальний елемент: серце людини треба вбити¹⁾; постійно, щоденно вбивати її духові змагання, її релігійність²⁾). А до цього служить головню література, театр і кіно.

На ці три чинники звернули більшовики свою увагу. Замість релігії треба дати людям *panem et circenses*³⁾). В літературі й драматично-кінових штуках треба відвернути душу людини від духового на матеріяльне: любов і щирість на сексуалізм і цинізм, релігійність на матеріялізм, духову красу на тілесну красу, глибинь душевних переживань на зверхній блеск техніки, психологізм на сензаційність акції, цікавість для справ душі на «романтизм сучасности» і т. п.

Не улягає найменшому сумніву, що більшовики хочуть запанувати над світом; це впрочім самі вони голосять. Спершу думали довершити це через скомунізування пролетаріату. Та невдатні спроби в Німеччині й Угорщині наказали більшовикам іншу тактику: найперше треба розложити здорового духа інтелігенції, а тоді тільки вдасться диктатура «пролетаріату» (читай: 9-тьох членів Компартії).

Більшовики знають з досвіду, що пересічний тип сучасного інтелігента, це півінтелігент з великими „амбіціями“ а ментальністю „Wieku Nowego“. Їсть його душу жидівський лібералізм. Треба отже цей гріх культивувати, відкинувши з нього останки добра: пошану до ідеалів та активність у службі для них; треба спалити в душі всі її альтруїстичні пориви й замінити їх еґоїстичними. Треба витворити з європейця-західняка тип руського билаво челавека, знаного

1) «Стріляють серце, стріляють душу — нічого їм не жаль» — каже душевно вже застрілений, давно великий поет, тепер більшовик П. Тичина.

2) За приналежність до якоїнебудь релігії виключають з компартії!

3) Число кінотеатрів на Україні буйно зростає. Коли 1. цвітня 1924 р. всіх кінотеатрів на Україні було 312, то тепер сітка становить 1.750 одиниць, крім 15 пересувних залізничних. Самих культурно-освітніх театрів на Україні нараховується до 1000. За минулі 1926-27 рр. лише в кінотеатрах ВУФКУ перебувало понад 10.000.000 глядачів.

й рідного передбільшовицький періоді. Індівідуальний і соціальний Обломов, цинічно - аморальний Гуліо-Гуреніто Еренбурґа — ось ідеал інтеліґента, потрібного більшовикам. Випраний „ідеально“ з усього величнього („наплювать“), філістер-еґоцентрик („отаманія“) становить такий півінтеліґент знаменитий тип морального імпотента, на котрім можна вже безпечно перевести більшовицьку операцію, а певно не стрінешся у нього з якимнебудь „супротивленієм злу“. Колиж він до того письменник чи публіцист, то вистарчить спрямувати його перверсійний ґуст на інтелектуальну розпусту (прегарний оказ Еренбурґ), дати йому матеріальну підтримку, і — готовий щирий раб більшовизму, хочби він по партії належав і до УНДО...

Один чинник спинював діяльність більшовиків на тому полі: інстинктовна неохота інтеліґенції до більшовизму. Отже сказали собі більшовики — коли годі щиро поступати з „інтеліґентами“, то треба їх підудрити. Московсько-монгольська хитрість пішла тут за кличем нашого ренеґата Головацького: „Куди не перескочиш, там підлізь“.

Щоб витворити тип морально-імпотентного інтеліґента, щоб підлізти до його душі та прихилити її до себе, більшовики заснували осібну організацію т. зв. В. О. К. С. (Все-союзное Общество Культурной Связи с Западом“). Першими членами засновниками ВОКСа були: Луначарський (комісар „освіти“ в СССР), Коллонтаїха (знана з пропoґанди „вільної любови“) та Ольга Каменев-Розенфельд, сестра Троцького-Бронштайна. Ціллю ВОКСа є „підпорядкування кругів закордонної інтеліґенції під впливи Комінтерну через обробітку й експльоатацію научних, літературних і мистецьких ділянок“.

Центрاليا ВОКСа стоїть у безпосереднім звязку зі секцією пропаганди при Ісполкомі в Москві; крім того лучать її тісні взаємини з Г. П. У. (чрезвычайкою). ВОКСови проводила теоретично Каменев-Розенфельдова; та властивим її провідником був Кал'їн з декораційною асистєю вчених академиків-рабів Вельмани, Ольденбурґа, Іпатьєва й їм подібних. Всі вони визначаються великим роболішем супроти Совітів. Кал'їнови помагали ще комуністи Веллер і Капітульжантов. Гроші на видатки ВОКСа дає аґіпроп Комінтерну.

ВОКС має кілька секцій. І так: 1) Бюро лучби удержує сталий контакт з цілим легіоном більшовицьких корес...

пондентів й організаціями, що ведуть більшовицьку пропаганду. Ці організації для непознаки позазивано гарними назвами, як прим. „Т-во приятелів нової Росії“ (Німеччина), „Т-во культурних звязків з Росією“ (Чехословаччина), „Т-во научних звязків з Росією (Франція), „Італійсько-російський інститут“, „Стоваришення для інтелектуальних звязий з Росією“ (Бельгія), „Літературно-мистецьке обєднання“ (Японія) і т. п. Такі т-ва є м. і. і в Польщі; але бюлетин ВОКСа не подає їх назви.

2) Бюро обміну виданнями має біля 1500 кореспондентів поза межами С. С. С. Р. Досі розіслало воно поверх 60,000 більшовицьких видавнь, призначених для інтелігенції⁴⁾.

3) Пресове бюро й редакційний комітет займаються видаванням Бюлетинів на різних мовах. Бюлетин такий виходить у Відні по українськи, його сталим відбірцем є редакція нашої радянофільської „Ради“, а також навіть і деякі „націоналістичні“ газети. З цих то бюлетинів походять усякі гльорифікації Совітів, впрочім нераз дуже влучно підібрані (на примір кілька заголовків: „3250 нових бібліотек на Радянській Україні“ — „Ольга Кобилянська дістає дім на Радянській Україні“ — чиж не втіха читати таке нашим „націоналістам“?!).

Знають більшовики добре склад наших редакцій, потребу матеріялу в них і лінивство редакторів. Отже подають відразу готові до друку вісти; дефетист-редактор „національного“ орґану бере тільки ножиці і — скрипт готовий...

Це бюро преси підпомагає матеріяльно всякого рода видання, які „підлазять“ з більшовицькими „ідеалами“ в душу сучасного інтелігента. До таких дуже небезпечних ви-

⁴⁾ В нас сприяє акції того бюро діяльність (по всій імовірности не-свідома того) найбільшої книгарні, яка в останніх часах і в своїх цінниках і виставовими вікнами пропагує більшовицьку макулятуру. Що гірше: дійшло вже до цього, що »Просвіта« в своїх цінниках теж оголошує більшовицькі вадання (щирю подяку за те висказали їй на зборах Сельроби...) Обі фірми роблять це для гешефту, забуваючи при тім, що і в гешефті обовязує етика, і що навіть ліва толеранція „Просвіти“ повинна мати свої межі.

Дальше сприяє акції того бюро видавництво й визичальня книжок »Ізмарагд« (ул. Словацького 14, Львів), яке веде знаний радикал М. Матчак. Це видавництво починає видавати тепер більшовицьких авторів (досі видало Іванова та Пільняка, готує мабуть Зоценка) і то дещо як передруки з... »Діла«! Попередні видання того »Ізмарагду« теж не кращі: апостат Дойль, порнограф Еверс, комуніст Джек Лондон.

дань у нас належить „Світ“ (не „Світло“, яке є чисто комуністичне), ілюстрований місячник (дійсний редактор Іван Квасниця). Сей орґан виходить у Львові. (Між його передплатниками є на жаль і наші священики!). Поволі, але певно впоює цей „Світ“ у своїх читачів радянофільство та всякі „ідеї“ того рода, як походження людини від маппи і т. п. „поступовости“. Все те прикидає для непознаки ніби націналізмом та т. зв. „чистим мистецтвом“. Характеристичне, що співробітники „Світа“ працюють рівночасно і в совітськім видавництві „Глобусі“, цікаве й те, що редактори певного „націоналістичного“ щоденника дають гро статий до „Світа“⁵⁾; цікаве й те, що ультранаціоналісти з „Літ. Н. Вістника“ стало анонсують „Світ...“⁶⁾).

До радянофільських »підлазників« треба ще причислити »Літературні Безвісти« одного зі знаних еґотистів-маняків. Останнє їх (9 те) число дає повні докази на це⁷⁾.

Дальші »підлазники« це львівські часописи »Рада«, »Праця« і »Вікна«. Перші два часописи нещиро совітські, та... на чийм возі і т. д. Буває й таке, що перші сторінки »Ради« величають націоналізм, а вже на третій сторінці читаємо ярий осуд фашизму (того завершення національного шовінізму!) і його творця Мусолінія (мовляв: він сифілітик; а забули про те, що й Ленін помер на цюж недугу...) Щиро совітським є натомість »Вікна«, місячник »літератури й мистецтва«, котрий редагує Василь Бобинський, ексредактор комуністичного »Світла«. Тенденція цих »Вікон« звернена головню на розбиття христ. моралі й реліґійности. Зміст »Вікон« це сливе самі передруки й переклади. В перекладах самі майже жида: Кіпш, Голь⁸⁾ і їм подібні. (Взагалі треба признати В. Бобинському, що щиро пропагує у нас ідеали своїх жидівських наказателів; м. і. саме виходять новелі

⁵⁾ А потім містять рівночасно в тому щоденнику статейки плаксиво гльорифікуючі Сакко й Ванцетті.

⁶⁾ Буде це для нас не дуже то дивне, коли зважимо, що адміністратором „Л. Н. В.“ є п. Ю. Н. знаний радикал. На загал треба поставити як аксіом правду, що всякі нехристиянські ліві й праві (навіть протисовітські) видавництва є напевне, силою своїх засновків, помігачами більшовизму.

⁷⁾ Не хочу писати ясніше, бо зараз дісталиб ми „спростування“ від цього півбожевільного, впрочім доброго хлопчини.

⁸⁾ Пан Бобинський не подає очевидно всього, що написав І. Голь. А ми позволимо собі зачитувати один виїмок з Голя, виїмок, який справді

жида Цвайґа «Амок», в перекладі В. Бобинського, а видає їх «Ізмараґд»). До цих «Вікон» повернемо ще пізніше.

4) Має ВОКС ще одно бюро для прийнять закордонних горожан, до котрого радянські влади відправляють кожного, хто бажає відвідати СРСР. Кожну прогульку до совітської Росії ведуть фактично агенти ВОКСа (які рівночасно служать і в ГПУ). Прогульківців водять агенти по спеціально до цього приготованих школах, заводах, установах та пильнують, щоб відвідувачі не навіязали безпосереднього контакту з некомуністами, не зайшли припадкоом до робілень не визначених „для репрезентації“, не зорієнтувалися в правдивій внутрішній ситуації більшовиків. Рівночасно роздають агенти ВОКСа прогульківцям усякого рода звіти, переважно видумані на закордонну пропаґанду й підлаз більшовизму. Не диво, що прогульківці, вернувши з совітської Росії, вважають за потрібне видавати ще особними книжочками свої спомини про те, які то м'які фотелі в совітських вагонах та які добрі обіди в тамошніх ресторанах (науковість і здоровий розум стоять не раз далеко від себе).

5) Для допомоги закордонній пропаґанді отворив ВОКС у 1925 р. ще й бюро Руссфот. Воно пересилає всякого рода фотографічні знімки до заграничних ілюстрованих часописів. Усі ці світлини ілюструють «блага» комунізму згл. поборюють його ворогів. Усім відомо, що простому чоловікови некомуністови неможливо булоб дістати дозвіл на світлення совітського побуту. А проте маємо по всіх газетах такі знімки. Звідки? Бюлетин ВОКСа вияснює справу: Руссфот є відділом ВОКСа й висилає місячно около 3000 світлин, призначених на рекламу совітській владі...

характеризує буцімто інтернаціональне обличча жидівських письменників. Ось він:

- »Слухай, Ізраїле! Возстань, мій народе, й зложи свої пісні
- »І Бога з книг давніх і жалібні скарги
- »До гробу;
- »Слухай! У Тобі живе єдиний, єдиний відвічний дух!
- »Дух Твій освітить пять континентів,
- »Дух Твій запряже чотири живла.
- »Здобуде три королівства світу.
- »Твій дух — це відродження Ангел,
- »Твій дух — це життя!
- »Слухай, Ізраїлю! Твій дух є Твоїм Богом єдиним!«

Що така зорганізована та вміло ведена робота мусить дати бажані наслідки, це ясно для кожного.

Але й ясно повинно бути для нас католиків це, що нашим тяжким обов'язком є дати відпір цій диявольській акції. А хто з нас жде, начебто не дотикала його ця більшовицька робота, цей схожий на Каїна, «чиж я сторож брата могого?..»

Єдиним же під пору можливим відпором червоному Ні, є і буде зорганізована католицька акція, позитивна праця над Царством Божого Так. Знають це більшовики гаразд і тому так завзято виключають зі своєї партії кожного, хто тільки до Божого воїнства признається. Бо не можна двом панам служити — бо Так виключає Ні!

ІВАН ГЛАДИЛОВИЧ

Націоналізм „кудою?“

I.

Читачу! Прочитаєш у наголовку слово «націоналізм» і може з досади схочеш перекинути сторінку дальше. Може осточортіло вже читати і слухати разураз ту саму пісеньку: націоналізм, націоналіст, націоналістичний, нація собі, Нація (з великої букви) над усе і т. д. без кінця і то в таким короткім часі. Ще так недавно співалося в нас так само про соціалізм, радикалізм, демократію і лібералізм. Сьогодні, якщо не хочеш слухати «націоналістичного» тамбура і сам не помагаєш бити в «націоналістичний бубон» — Ти «не Українець», а зовсім страчена для «Нації» одиниця. І ти терпеливо мусиш ходити на концерти, на ювилей, на збори і віча, читати українську пресу (час виборів!) і з ентузіазмом приймати згучні і пусті «кличі».

Прохаю вибачення для себе. По перше я не націоналіст, принаймні не в тому розумінні, котре в нас прийнялося і не думаю нудити Тебе, читачу, націоналістичним чарлестоном. По друге сповнюючи свій журналістичний обов'язок, хочу лише звернути твою увагу, читачу, на нові прояви укр. націоналізму.

II.

Український націоналізм це витвір думання і почування української соціалістуючої й радикальствуючої інтелігенції. Не лише «дух» тих ідеологій остав в націоналізмі той сам, але й речники та ідеологи цієї течії це майже виключно колишні активні соціалісти та радикали. Старі грішники — старі гріхи. «Раз ненавистю налите серце — в вік не прохолоне» — можна тут слушно спарафразувати слова поета.

Не прохололи ненавидячі серця колишніх «оборонців трудячого люду», а теперішніх наших «націоналістів». Зі зміною кон'юнктури, змінився лиш предмет ненависти. Не стало «буржуїв», «панів», (їх вже «возненавиділи до щенту» — другі), треба було оглянутися за іншим предметом ненависти:

...В новій мандрівці
Сповняйте інший вже завіт:
Ідіть вовками поміж вівці.

Впустіть в отару навісну
Рвучких стремлінь голодну зграю, —
Вгризяться в серця цілину,
Кігтьми впишіть там звістку раю!

Катуйте лячних! Канчуком
Сціліть дрімот страшну проказу, —
Хай бухне з чол їх язиком
Грізний огонь дороговказу!..

Хребтів покору роздробіть!
Пяту вайла впечіть змією! —
Стозубо брата возлюбіть
Всією вовчістю своєю!..¹⁾

Значить, все в порядку. Є «лячний брат», якого можна, а то й треба катувати ти «возлюбити всією вовчістю своєю» (що за чудові звуки!), щоби здійснити «український націоналізм».

III.

Бухаючий «стозубою» ненавистю український націоналізм не єсть для нікого — крім «лячних» українців — страшний. На Великій Україні плакається він агентами че-ки проти — вже не небезпечних для тамошнього націоналіста «польських панів і буржуїв», у нас в Галичині вістре націоналістичної ненависти звернене також у безпечний кут. «Нашим противником, — як і для французького націоналіста — є завоєвницький імперіялізм з певночі» — впевняє «найбільший» речник українського націоналізму в Галичині²⁾.

Вправді «опріч півночі zagrożені ми й з інших сторін але — як у Франції — так і в нас не на захід була зосереджена оборонна енергія нації в останні часи. Розуміється ся енергія скеровувалася також і проти заходу, але... це лиш частина нашої програми, але не її суть (моє підкреслення — І. Г.), тим менше її цілість³⁾.

¹⁾ Літер.-Наук. Вістник за Січень 1928 книжка І. стор. 1. А. Карашевич: Різдває.

²⁾ Д. Донцов. — Що таке навіоналізм? Державна Нація ч. 1. 1927 стор. 3.

³⁾ Ibidem стор. 3 і 4.

От і як не глянемо на справу, то одно лишиться для нас фактом: не перевелися у нашого старого грішника давненькі прогрішки. Остався і старий »дух« ненависти, єсть і колишній »соціал-революційний« опургунізм. Львина частина його теперішньої »націоналістичної« програми це безпечна боротьба з завойовницьким імперіялізмом з півночі... у Львові. Так, то розумію!

Заче...

IV.

Єсть багато глупо-трагічного чи пак глупо-комічного в українським націоналізмі і в українських націоналістів. Вражає передовсім буйна донкішотерія націоналістичних отаманів, що зводять смертельні бої... з вітряками. На сьогорічних Загальних Зборах »Просвіти« розправлялися наші націоналісти з кучкою головусих радянців. Півтисячна фаллянга націоналістичних делегатів страшним ревом і вигуками про »неньку Україну« обороняла свій стан посідання перед апетитами кільканайцятьох збаламучених селяробів. Двацятьлітні студенти пояснювали своїм батькам, що треба розуміти під »вихованням«. Словом — варта було почути.

Розпучливі речі діються серед української націоналістичної молоді, котру »усвідомлюють« відповідно наші націоналістичні редактори. Серед загального захоплення й одушевлення на зборах »Студентської Громади« молоденький студент відчитує приготовану резолюцію:

»Для більшої чести і слави української Нації, всі студенти повинні вносити скарги до Президії Міжнародної Студентської Федерації про шикани польських університетських властей при нострифікації заграничних студій«. Принято одноголосно.

V.

Багато можнаби писати про комічні і трагічні прояви українського націоналізму. Але напrawdę шкода паперу, шкода часу, а впрочім цього на воловій шкірі не списавби.

Бо знана є нашому громадянству хочби така жертва нашого націоналізму, як молодий талановитий редактор одних »Вістей«, (котрі мали колись на цілі літературу), автор м. и. нового національного гимну »Україна понад усе!« Сказав собі неборак, що »скромність, це чеснота дурнів« і в своїм націоналістичнім ентузіязмі докотився до передпокоїв большевицького консуля Кіриченка, але zarazом увійшов на дорогу до Кульпаркова. Це не відосібнений факт. Націоналістична мегальomanія огортає навіть поважніших людей, часом — як зараз побачимо — навіть редакторів найстарших і найповажніших наших журналів.

VI.

»Скромність, це чеснота дурнів« — усвідомив собі видко й нач. редактор »Літ.-Наук. Вістника« і в першій книзі сього журналу за січень 1928 — помістив поруч себе дві статті: перша перекладна Жюля де Готіє »Льогіка героїзму«, друга під повним його назвиськом »За завтрішний день«. Якось воно так »припадково« сталося, що властиво

дві ці статті, творять одну логічну цілість і що насправду перша стаття, а саме «Логіка героїзму» є тільки вступом до другої.

Довідуємося отже з першої статі, що герой, це людина, що «відрізняється від інших сотворінь здатністю, або точніше сильнішою здатністю фантазії. Вона має здібність представляти себе іншою, ніж вона є, зміняти, залежно від уявленої уяви про своє взаїмновідношення з ними, і навіть про причини, що спонукують її до акції»⁴⁾.

Герой, це одним словом фантаст, що не числиться з ніякою «розумною», річевою аргументацією. «Для нього насолода не в річах, лише в силі (?) відчувати насолоду з приводу річей. І герой має сю силу в ступні, якого не розуміє звичайна людина. Се його привілей, здібність імагінації, що переходить у чудесний дар антиципувати дійсність з помічю образу, через який той, хто його собі створив, ставши паном простороні і часу, тримає в своїй думці цілий світ».

І порівнує Готіє героя з творцями взагалі з тим застереженням, що «різьбяр, маляр, музика або поет мусять запозичуватися зовні, щоби здійснити свій образ в мистецьким творі, — герой здійснює його в субстанції власної енергії...»

VII.

Так отже маємо змогу познайомитися в першій статті з характеристикою героя «in abstracto». У своїй статті «За завтрішний день» (ст. 83-84) вичаровує перед очима читача п. Дм. Донцов — героїв дійсних, героїв з кістками і кровю. Хтож це вони? А вам повинно бути ясно, що є їх під цю пору трьох: італійський диктатор Муссоліні, польський диктатор Пілсудський і хто ще інший, як не наш Дм. Донцов? У чім же їх героїзм? На це вже дав відповідь шановний Жюль де Готіє, тільки треба було уважати, як що Ви читали той цікавий вступ до «самоозначення» нашого «героя». Отже: Героїзм «лежить» у їх фантастичности, у їх силі і готовості «щоби схопити за горло сучасність і забити її в ім'я майбутнього», у їх відвазі м. и. «перевести свої сепаратистичні резолюції на всеукраїнським студентським зїзді 1913 року у Львові», бо «соціалістична і націоналдемократична «дійсність» були вже фантомами» для них... Таке бистре око мали!

Вже в 1913 р. Дм. Донцов був чистокровним націоналістом, коли перепроводжував сепаратистичну резолюцію і в ім'я майбутнього «убивав» тодішню дійсність! Чиж зуміють ті «лячні» Українці зрозуміти ці героїчні черти сего «героя», що в «теперішнім вичуває, як кільчиться майбутнє»?

VIII.

Правда, що багато з цих «мрій» вичиталося у «Листах» В. Липинського, але тут важне це, що ці рефлексії з прочитаного у В. Липинського прийшли нашому «героеви» в голову з нагоди зміни календарного року. І зрефлектувавшись Дм. Донцов кінчить тими словами:

«І для того ceterum censeo: «Що не тудою веде наш шлях. Що нема реального і нереального поза нами самими. Нема нині, ні вчора ні завтра, є лиш рух, і — смерть»...

⁴⁾ ЛНВ. Книжка за січень 1928 ст. 78.

»Що дійсність створять для нас лише ті, хто (sic!) сміло вхоплять за горло наше сучасне і забють його в ім'я майбутнього«.

IX.

Ти пригадаєш собі, читачу, з історії спіжеву постать старенького Катона, що день у день приходив до римського сенату зі свіжою брескву в руці і грімким голосом звертався до приявних зі словами:

»Римляне! Гляньте на цю брескву, що з неї ще пух не облетів! Її виплекано на горячій березі Африки, в Картагіні, звідки вона протягом двох днів морською дорогою дістається на торговлицю в Римі. Чи свідомі ви сеї великої небезпеки, що грозить нам від такого близького сусідства: *Ceterum censeo Carthaginem delendam esse!*..«

Про що говорив Катон своїм землякам? Він ставив їм ясну, виразно ілюстровану ціль перед очі.

А вслухаймося у слова нашого »героя«, котрий каже, що намагається вказати націоналістичний шлях майбутнього нашої нації:

»Не тудою веде наш шлях!« Отже »кудою?« — зареве хіба розюшений »націоналістичним патосом і еросом« нещасний Українець.

X.

Український націоналізм видає вже виразні прояви божевілля. Нам тетьманцям треба собі се глибоко усвідомити, памятаючи слова Вячеслава Липинського:

»що націоналізмом українським не можна збудувати ніякої української держави — навіть такої, як »людово-народова« республіка націоналістів польських. Бо націоналізм український, при повнім браку в нас спільної державної традиції, є чимсь, чого не можна ані означити ані окреслити. Тому то він так легко вироджується в жеровисько для всяких літературних і політичних гохштаплерів, і тому то можна в ім'я одного і того самого »українського націоналізму« бути як зняряддям Варшави так і зняряддям Москви в поборюванні України«.

ДМИТРО БАНДРІВСЬКИЙ

Ти засіяла надімною і смерклося в зорі мойому.

Ти всміхнулася до мене і заплакала на моїх устах.

Твоя гарфа вдарила над моєю головою акордом золотої надії, та в лабіринті життя безнадійність застукала до моєї душі.

Нині зачинаю очі і тоді бачу на ново світло твоє.

Нині в час нічної тишини напружую свій слух і чую злотонадійну музику твоєї надземної гарфи; в той час на ново твій промінь сяє в зорі моїм і наново незвісна усмішка лягає на мої уста.

ТІІІ

(З моїх споминів)

Нема на світі зовсім злої появи. Навіть большевизм, хоч це рух руїнницький і глибоко реакційний, — матиме в історії також велику заслугу між іншими і для нашого народу. В чім? Головно в тім, що винищив і здискредитував масу української т. зв. «ліберальної» або «поступової» інтелігенції, котра ввесь час розкладала і розкладає наш народ. Большевизм здійснив усі мрії тої «поступової» інтелігенції, всі її кличі і пляни, від валення церкви почавши, а скінчивши на «вольній любови», про котру та інтелігенція довгі часи мріла в своїх романах і поезіях, у своїм оправдуванні й ідеалізуванню всякого зла.

На наших очах відбувається перехід останків тої т. зв. «поступової» інтелігенції туди, куди їй дорога. Тайний і явний перехід — на службу неґадії, антихристови. Один з найновіщих переходів у ряди большевиків — це коли не рахувати вигуків Трильовського, перехід п. Дра О. Грицає, котрий заінавгурував свій перехід, розуміється, нападом на Епископа і церкву. Тому Дрови Грицаєви як типови, хочу присвятити оцей жмуток споминів — правдивих у кожному словечку.

А чому так мало споминів появляється у нас?

Чому? По перше тому, що навіть найзаможніші видавництва наші печатають передруки праць про чужі відносини й нічого не замовляють у наших письменників. По друге тому, що розполітикована й розвічована суспільність не може мати багато людей, які булиб спосібні обняти якунебудь область публичної праці, бо «всі на всім розуміються». По третє тому, що нема публичного інтересу до здорового освітлення наших недостач: він убитий вічевою блягою агітаторів і демаґогією.

Не зважаючи на те все, печатаємо тут силуетку*) одного типа, щоб не затратилася пам'ять про него.

Печатаємо се головно для тих, що прийдуть по нас.

*) Отся силуетка являється відповіддю на найгірший пашквіль, який появився українською мовою від початку війни аж до сьогодні. Згаданий пашквіль написав Др. Остап Грицай й оповістив його був в однім заморськім органі («Кан. Фармері») як також у львівській «Раді», котра — як всі старокраєві органи — доходила за море неправильно. Того паш-

I.

Було це в часі, коли Галицький Уряд під диктатурою Петрушевича перебував у Відні й очікував вирішення галицької справи антантою.

Фонди того уряду були вже дуже скупі. Урядовці його просто голодували, хіба що котрий мав бічні заробітки, а таких було мало. Хто мав де зичити, той позичав. Інші тяжко бідували.

У таких часі зголосився до мене оден фаміліянт Диктатора (я був тоді «шефом преси і пропаганди»). Той фаміліянт був чоловік скромний і робучий. Тому я все радо його бачив у своїм бюрі. Цим разом прийшов він з такою справою.

— «Є тут у Відні, каже, мій товариш Др. Остап Грицай. Він уже довгий час без ніякого заняття. Бідує страшенно. Варить собі сам і вже хорує. Може померти з нужди. Як знаєте, до ніякого іншого відділу його прийняти неможливо, тільки до вашого. Коли у вас можливо якось примістити його, я просивби зробити це для мене. Коли годі, то не напіраю.»

Що було йому відповісти? Я вже чув про страшне бідування п. Грицая і про те, що він їв кропиву (як багато людей у тім часі), що зіпсував собі жолудок, що не може знайти зарібку і що ходить з розпуки на кладовище тай пересиджує там цілими днями. Але це були слухи, яких було багато. — Нужда була загальна. Таксамо бідували

квілю в «Раді я не бачив (живучи тоді в Америці) і не знаю досі, чи він тотожний з пашквілем Дра О. Грицая, котрий був печатаний у Канаді. На завізвання наших визначних діячів, щоб не дати безкарно «грасувати» таким «критикам» як п. Грицай, оповістив я відповідь на його пашквіль у філадельфійській «Америці» й у «Канадійським Фармері». Крім того Др. Стефан Гриневецький дуже остро zareагував на пашквіль Дра О. Грицая в шикаговській «Січі». Наслідок тої кампанії за морем був такий, що, коли підпис Дра О. Грицая знайшовся між одною зрештою зовсім невинною відозвою віденської «Січі», деякі редакції заморських газет відмовилися помістити відозву а одна виразно оповістила, що ніяких відозв з підписом Дра Грицая містити не буде. Визначні наші діячі (котрих переписка буде колись оповіщена) взивали мене, щоб і тут, у краю, дати по пальцях п. Дрови Грицаєви, що я отсим пробую тут зробити. Вкінці зазначу, що Др. О. Грицай писав про мене двічі: раз у цілیم ряді фейлетонів в амер. «Свободі» з найбільшими похвалами, другий раз у згаданім «К. Фармері» з найгіршими нападами. В міжчасі не було між нами ніяких, навіть найменших, непорозумінь. —

O. H.

й люде з жінками і з дітьми. Отож на старих «кавалерів», до яких належав і п. Грицай, не дуже звертали увагу.

Це був і мій товариш з університетських часів. Багато дійсно веселих споминів остало мені по нім: раз поручила йому віденська студентська організація «Січ» постаратися о виготовлення почесної грамоти (покійному вже, а тоді ще живому) Павликови, котрий у тім часі був атеїстом. Отож п. Грицай приніс на засідання «Січ» ту грамоту — в формі хреста! І прикрашену самими хрестами та з надписом неможливо незугарною. Все те спонукало до ревного плачу (зі сміху) всіх присутніх на зборах. Грамоту, розуміється, відкинено. Іншим разом давав п. Грицай якісь виклади про «скандинавську мраку», на котрих наші студенти рівнож плакали зі сміху. Таких і подібних випадків було з ним більше.

Від тоді стрічав я п. Грицяя дуже рідко. Одначе я знав що він абсолютно ніякою публичною роботою не цікавився і ніколи не займався. Він увесь час читав романи, повісти, критики і т. ін. «чисту» літературу. Був це тип, яких безліч було і єсть особливо між Поляками: тип паничика, що пригадував фризiera з малого містечка, все мав розділ на головці і книжку під пахою, кожному низенько кланявся, всіх ненавидів, читав Ніцшого і говорив чужими словами та дуже «вченим» «стилем», напр.: «Червона нитка фантазмагорії ломиться по піраміді історії подій» і т. п. — Такий спосіб говорення мав не тільки він, а й інші паничики. Мимо скінченого університету і докторату, розуміється, з філософії, — не був ніяким філософом і не надавався до ніякої практичної праці — ні в школі як учитель, ні в редакції як журналіст, ні на зборах як лектор. Він розумів і відчував свою ситуацію та й усувався на бік — від усього з ненавистю.

Роботи для такого типа в політичній інституції, якою було Бюро Преси і Пропаганди, розуміється, не було. А до того і грошей не було та й уже відправлялося людей. Але потверджені вістки про його крайню нужду, просьба чоловіка, котрого потребувалося у різних справах, бажання переконатися, як розвинувся той товариш молодих літ, — все те спонукало мене зробити все можливе, щоби примістити його. Мав я надію, що може п. Грицай дасться ужити до яких літературних нарисів, бо самою політикою вести пропаганду

невказано. В Бюрі Преси і Пропаганди було тоді 14 осіб (разом з бухгалтерійним відділом і обслугою), та до писання було дуже мало здібних. Значить — нехай прийде.

II.

На другий день у моїм бюрі при Лянґе Гассе 5, зголосився п. Др. Грицай — у злежанім плюсероку, з розділом на голові, низько кланяється. Бідний, знуждений, очі закисли, одно почервоніле з боку, згорблений і жалісно скривлений — словом сирітонька як на образочку.

Очевидно, мені було жаль тої людини. Жаль і тепер. А ще більше жаль тої суспільности, котра має таких «працьовників пера.» Але з того жалю зовсім не слідує, щоб у потребі не описати такого типа — реалістично, — так, як він дійсно виглядає. Не порівнюю тут нікого з ніким, але прецінь старому Гомерови мусіло також бути жалко, що в елінським війську був калікуватий Терсит котрий займався поширюванням устних папквілів на грецьких провідників. І Гомер описав по правді і його „физіс“ і його „психе“ тай навіть похвалив Одиссея за те, що той порядно бучком висмарував хребет Терситови, не вважаючи на його каліцтво. До сеї пори ні в однім письменстві жадного народу не знайшовся ще ніхто, хто за те вилаявби або Гомера або Одисея, — хоч великі бібліотеки можнаби зложити зі студій над Гомером.

По своїм слабім силам стараюся тут і я правдиво представити п. Дра О. Грицая.

Прошу його сідати.

— П-П-Перепрашаю, але не сяду, каже (він гикає страшно).

— Та чому? — питаю.

— З п-п-поважання до с-с-своєї Влади!

— Не робіть комедій, кажу, а сідайте тай обговоримо справу.

— Н-Н-Не можу! — І не сів.

Щож? подумав я. Людина збідована до краю. Встав і я. Тай стоячи обговорив з ним те, що говоритьсся з урядовцем, який має бути прийнятий. Остаточне прийняття вимагало ще затвердження Диктатора на Маріягільферштрассе. Др. Петрушевич противився, бо грошей не було. Але що був це чоловік м'якого серця, отож можна його було переконати, чого я й dokonав.

Вертаю до свого бюро, де ждав п. Грицай, і кажу йому:

— Президент (ми так називали Диктатора) згодився на прийняття Вас. Тут маєте стіл, крісло, папір і чорнило. Від завтра можете приходити до роботи.

Сильно дзюbate личко п. Доктора Грицяя возсіяло радістю, а його зизуваті очка подивилися на мене з такою углибленою ніжністю, як батько на сина, котрого довго не бачив. Повторяю: пару рисів його вигляду подаю для уявлення читачеві того типа, а не для сміху, бо на світі є смішніщі річі, от щоб не далеко шукати напр. моя надія, що такого назначеного Богом типа можна «безкарно» приголубити чимнебудь.

Та для характеристики конечно і дальша розмова.

— П-Перепрашаю дуже, каже п. Др. Грицай, ч-чи Пан П-Президент м-мають П-паню П-президентову?

— Не має, кажу, бо вмерла.

— Шк-кода! А п-пан М-м-міністер ф-фінансів?

— Той має, кажу, але там Вам не раджу йти. Він дуже занятий.

— Шк-кода і д-дякую... відповів з жалем (за кожним питанням і за кожною відповіддю кланявся по три рази — все так само).

III.

На другий день п. Др. Грицай зголосився (все з тим низеньким поклоном) і з запитом, що він має робити.

У тім і був цілий сук. Треба було наперед пізнати, що він уміє робити. Вдався я з ним у розмову про сучасні справи і події. Показалося, що п. Др. Грицай, який був тому коло 20 літ (коли я його пізнав як молодого хлопця), такий остав і постарівшись: буквально найменшого поняття не мав ні про наші, ні про чужі публичні справи. Хоч часи були дійсно тяжкі, а сердечно убавив він мене своїми твердженнями, як нпр. «в роді» погляду, що Др. Кость Левицький (тоді шеф наших заграничних справ) — це «провідник соціалдемократії...» — Неймовірно, але правдиве. Живе ще п. Грицай і я готов сьогодні заложитися, що подібний стан його знання у публичних справах є ще й тепер.

Переконавшись, що п. Др. Грицай приблизно так розуміється на політично-суспільних справах, як пасяста жебра на грі на флеті, — сказав я йому «надчоловікови,» що буде писати про літературу.

— Но, ні, п-п-пане м-м-міністре! каже п. Др. Грицай. Я, каже, буду «під вашим оком» виправлятися і в інших потрібних справах. Завтра принесу Вам п-політичну статтю, а н-нині п-пустіть мене ласкаво до дому.»

Пустив я його «ласкаво» до дому, бо пильної роботи про «чисту літературу» не було.

Минає день. П. др. приходить, але без статті. Кланяється низенько (як завжди) і каже: — »Я аж завтра оброблю її як слід.« — Добре, нехай буде аж завтра.

Прийшло те «завтра.» І п. Грицай дійсно приніс статтю. Вона ще повинна бути в актах Гал. Уряду, бо я пильно її сховав, зробивши з неї тільки одинокий можливий ужиток, про який я не говорив п. Грицаєви, а яким я скріпив його позицію в уряді та який зараз представляю. Мала та стаття кілька аркушевих сторін письма, причім деякі речення сягали на цілий аркуш (без одної точки!). Зачав я ту статтю при нім справляти. Але що далі, то в більшу безнадійність попадав — і лишив її, сказавши йому: — »Може колись помістимо, а Ви таки будете про літературу писати.«

А вжиток, який я зробив з тої одинокої політичної статті п. Грицай (бо поміщена ним «політична» часть статті в «Канадійськiм Фармері» з 21. квітня, 1926 р. напевно не його, — про що далі) — був такий:

Коли в Галицькiм Уряді було раз уже надто сумно і бідно тай Др. Петрушевич з Др. К. Левицьким сиділи як у розпучі, побачивши це, поїхав я на Лянґе Гассе, 5. і привіз до перечитання ту статтю п. Дра Грицай. Показав її наперед Диктаторови, потому шефови закордонних справ. Перший, хоч був дуже пригноблений, так сміявся читаючи, що аж відмолоднів. А другий лиш лівим оком кліпав нервозно, здержуючись від вибуху, який не лицювавби вже його поважному вікови.

Атмосфера вмиль змінилася на веселу.

»Річ ясна, що в кожному уряді є непотріби. Є вони й у нашiм, і то не один. Але цей бодай має в собі таку велику вартість, як мимовільне викликування гумору, котрий починається до здоровля і продовження віку. Тому я рішучо буду обстоювати, задержати його«, заявив я кожному з тодішних достойників наших. — Треба признати, що вони були на стільки інтелігентні, що не противилися, тим більше, що крім цього сильного аргументу мав я ще й той, що

п. Грицяя можна вжити до літературної пропаганди. Так окріпив я його позицію в уряді, як постійного урядовця.

Досвідчений читач зараз пізнає, що чогось подібного ніяка не то голова, але навіть комісія голов «видумати» не годна. Бо таку життєву правду приносить тільки дійсність, найбільша мати на позір фантастичних але правдивих подій. А кожний бувалий чоловік знає, що такі мимовільні коміки переходять іспити навіть перед найостріщими комісіями, — бо сильно розсмішують навіть найповажніщих людей. Це факти.

А тепер представимо «літературну працю» при Галицькім Уряді тої нової зорі на теперішнім большевицькім небі, котра тепер зачала виступати й проти Церкви.

IV.

Кожний, хто мав до діла з людьми пера, з письменниками, критиками і т. ін., знає, що з ними все більше клопоту, ніж зі «звичайними» людьми. Чому? Бо це люде нервовні і часто перепрацьовані, хоч є й між ними типи ліниві та непродуктивні.

Знав це і я, приймаючи до праці п. Дра О. Грицяя. Але все таки не сподівався я, що з ним буде аж стільки клопотів і що він аж такий непродуктивний, яким показався.

Співробітництво з ним в однім бюрі було для мене приблизно — «рубанням дров грудьми». Нехай читач уявить собі чоловіка, котрий має мозок змісту подібного як курка жолудок: чого там нема в курячій жолудку! І скло і камінці і рінь і сміття і болото — всего курка «надзьобає». А стравити всего не годна. Такий був мозок п. Дра Грицяя. Це проявлялося на зверх у його стилю: головна його риса — безліч чужих слів, яких він уживав у писанню. Речення писав довжезні як солітри. Ідеї не мав буквально ніякої, бо не мав ніякого світогляду. Та хоч як це було сумне з огляду на вік того критика, то це ще було найліпше в нім: бо можна його було переконати, що треба написати про дану річ власне навпаки, як він пише. І я це робив розуміється, з найбільшою делікатністю, на яку я міг здобутися (за весь час співпраці не мав я з ним ні одного дійсного спору).

Що такий а не інакший був стан мозку того українського «генія», може переконатися кожна тямуча людина

придивившись стилеві його писань перед вступленням його на співробітника в Галицьким Уряді Преси й потому. Перед моїм виїздом до Америки вручив мені п. Др. О. Грицай подяку на письмі за працю над ним. Те письмо маю в оригіналі. Воно на розмальованім цвітами папері, точно таким, як пишеться до любої дівчини й аж капає від найглибших подяк. Якби хто з прихильників того генія хотів жертвувати 10 зл. на зроблення кліші з того письма, то я мігби знайти цей дорогоцінний жемчуг і казати зробити фотографію того любовного письма в усій його красі та величчі, щоб марно не пропав цей чудовий доказ способу вислову нової зорі на большевицьким небі, над котрою я грішний таки добре напрацювався, заки можна було без несмаку помістити в газеті його нарис.

V.

Клопіт з п. О. Грицаєм при пропаганді в Галицьким Уряді зачався таки зараз по його прибутю. Річ ясна, що нам треба було (тай тепер треба) критики писаної річево для чужих про те, які добрі річи є в нашій літературі, а для своїх про те, які добрі, а які менше добрі — і чому одні добрі а другі менше добрі.

Тимчасом п. Др. О. Грицай відразу вчіпився зі страшною ненавистю нашого письменника Дра Турянького, а саме його твору «Поза межами болю». Я також не годився зі змістом того твору, бо той твір це — один сильний осуд «мілітаризму» й війни. Наш український народ уважаю я народом дуже мало войовничим, хоч він і дає доброго жовніра (в чужих руках!). Розуміється часті бійки на весіллях колами не є ніякий доказ ніякої «войовничости» таксамо як вічна «дискусія» між українськими органами не єсть доказом розуму їх редакторів, що все «дискутують». Доказом малої войовничости нашого народу уважаю те, що стара наша держава держалася довго чужими (варяжськими) полками, що найсвітліший період наших побід над Польщею за Гетьмана Богдана відбувався ввесь час при співучасті по наших боці чужих (татарських сил,) без котрих Богдан ніколи не зачинав походу і що вся наша козачина не потрафила за довгий час винищити розмірно невеличкої кримської орди, в котрій до того нераз зривався сильний хаос.

Це факти і нема в тім образи. Бо кожний селянський народ подібно мало войовничий. Подібно мало войовничі були старі Єгиптяни, ба навіть старі Римляни, хоч вони світ завоювали: кожна війна старого «мужицького» Риму була властиво війною оборонною перед будучим нападом і тому виглядала на зачіпну. Вироблений ум римських державних мужів завчасу бив у той бік, відки сподівався нападу. А в дійности Рим не був войовничий: доказує це хочби факт, що кільканадцять літ міг по його землі грасувати чужий вождь Ганнібаль з розмірно невеликим військом наемників. Словом — брак войовничости не єсть соромом, але єсть недостачею, котру власне треба перемогти і можна перемогти — залізною дисципліною, яку може виробити в народі постійна Влада.

Чи війни колись устануть, не знаю. Але припускаю, що не устануть, хоч можуть бути і довгі часи мира. Що не устануть, так думаю тому, бо є війни між усіми сотворіннями Божими від риб і птиць почавши, на мурашках скінчивши. *) Вправді чоловік має розум, але розум тільки дуже рідко рішає у великих рухах людства. Це взагалі квіточка далеко рідша, ніж здається. Дозріває вона в людині рідко, пізно і виїмково. Тай все та квіточка дуже недосконала — навіть у найліпших провідників ріжних народів. — Нпр. сьогодні вже ясно видно, які великі шкоди заподіяв Німеччині такий безперечно величезний ум як Бісмарк.

Маючи такі погляди, не міг я прихильним оком дивитися на твір Дра Турянського «Поза межами болю». Але це ще не причина, щоб нападати на автора такого (чи якого небудь іншого) твору з зайлою ненавистю, бо тим очевидно ніколи не досягнеться ціли.

Значить — у принципі не був я противний тому, щоб п. Др. О. Грицай «зчесав», і то порядно, той твір п. Дра Турянського. Але в способі того «чесання» я з п. Грицаєм не

*) Християнство, як доказує історія, зовсім не можна утотожнювати в тій справі (ні в жадній іншій) зі слямазарністю. Колиб хто на основі християнської ідеології хотів абсолютно осудити війну, то мусівби тим самим осудити і хрестоносні походи і мабуть найкращий тип людства: середньовічного благородного лицаря, котрий так спокійно йшов на смерть за справедливість і правду, за закон Божий, в обороні гноблених, а свою кривду чи особисте нещастя ніс за прикладом Спасителя — мовчки і тихо (Гл. чудовий тип такого лицаря, описаний Шілером: «Ritter Toggenburg»).

годився. І тут зачався »танець на два боки«. З одного боку п. Др. Грицай пер на те, що він »повинен« мати т. зв. »свободу слова« (для особистих поррахунків з ненависним йому Турянським.) А з другого боку Др. Турянський, котрий мабуть довідався, як перехвалювався п. Грицай, що він йому »тепер покаже,« — дозволив собі на таке: прийшов до могого бюра й заявив мені, що коли Др. Грицай нападе на його твір в органі уряду, то він побє його палицею...

До того треба знати, що й Др. Турянський був якийсь час урядовцем пропаганди при Галицькім Уряді. Чи тоді, не памятаю вже.

VI.

Я боявся, щоб Др. Турянський не побив Дра Грицяя таки в бюрі уряду, бо це викликалоб скандал у чужім місті (Польща мала вже тоді у Відні своє посольство, котре, розуміється, пильно вважало на те, що діється у нашім Уряді й кожний такий скандал могло порядно роздути в чужій пресі). От я заявив Дрови Турянському, що у змісті мушу лишити свободу слова духовному працювникови, а його форму вислову я перегляну. Колиб він і тоді уважав за вказане фізично напасти на п. Дра Грицяя за його писання, то буду його фізично боронити.

Др. Турянський мав знаомство з якимсь німецьким критиком. Той вмішався у справу по стороні Турянського. Словом, — розпочалися судові погрози, тяганина, переслухання, спростування і т. п., що тягнулося довго й забиало безцільно дорогий час. Всім тим цікавилося багато людей і майже всі вони приходили до мене, як шефа Бюра пропаганди, та займали час у справі, яка для пропаганди не мала ніякого значіння. Але викидати людей за двері було годі.

Та атмосфера ненависти, яку викликав п. Др. Грицай, тревала довкруги того »працьовника« ввесь час.

Розуміється, до ніякої пропаганди між чужими п. Дра Грицяя неможливо було вжити, бо раз що гикав страшно, а подруге, як сказано, не мав поняття про суспільно-політичні справи: вислання його для пропаганди між чужих вповні вистарчало, щоб осмішити і тих, котрі його вислали і їх справу.

(Докінчення буде).

Як Рустем Сеїд Аметов став запорожцем

Була друга половина місяця цвітня 1918 року. Як білий сніг, під впливом проміння весняного сонця, мліє, топиться і галасливим потоком нестримно збігає зі схилу гори — так запорожська група, під проводом полковника Болбочана, раптово і сміло форсувала Сіваш, розбила і поторощила цю останню запору, ці ворота Криму і покотилася по сольчакових степах Таврії.

Змітаючи по дорозі розпучливий спротив більшовиків і не даючи їм часу схаменутись, запорожці за кілька день вже вдерлися до Симферополя, захопивши у полон увесь «Штаб Оборони Кримської Соціалістичної Республіки», а кіннота з Кара-Кіялу, великим луком оминаючи Симферопіль, подалася на Бахчисарай.

Даремне німці старалися випередити українське військо. Болбочан добре знав, що коли він з запорожцями перший захопить Севастопіль, то Чорноморська фльота буде належати до України і тому він старався не пропустити вперед німецьких відділів.

Сонце пройшло вже більш тричверти свого денного шляху, коли невеликий відділ запорожців, що складався з якихсь п'ядесяти кінних козаків з двома вючними кулеметами мовчки посувався шляхом Симферопіль-Алушта.

Від самого Симферополя шосова дорога ступнево піднімалася у гору і зникала далеко, далеко там, де на небосхилі синіло довге пасмо кримських гір.

Кругом простяглося підгір'я — горбоватий степ, засіяний денеді кущами і маленькими гаями. Козаки в стрійних рядах, через цілу дорогу їхали мовчки і тільки коні разураз порскаючи, вимахували головами. Кілька-денний форсований марш, яким запорожці доганяли ворога, потім мив і людей і коней.

Сотник Срібний їхав попереду на своєму вороному «зłodієви» і вдивлявся в далечінь де зникли розїзди. Ліворуч нього їхав хорунжий, якого взято, на провідника в Симферополі з рекомендації Кримського кінного полку. Його постать в цивільному одязі була великим контрастом серед озброєних людей в одностроях.

До Алушти було 48 верств. По інформаціям, які дістав сотник Срібний у штабі групи, ворога на цілій дорозі можна було не сподіватись. Головні його сили відступали на Бахчисарай — Севастопіль. Завданням сотника Срібного було дійти до перелому кримських гір, звязатись зі штабом групи за поміччу телеграфічної лінії і чекати дальших розпоряджень.

З півдня подув легкий вітерець і чорна бурка сотника надулася мов вітрило.

«Ри—ссю» крикнув сотник Срібний і цілий відділ брязкаючи шаблями і зброєю затрусився мірним трухтом. Минувши село Кильбурун відділ знову зменшив ходу і поїхав ступою.

Не доїзджаючи села Мамут-Солтана, розкинулася долина Салгір-річки. На зеленому полі темними плямами видніли татарські оселі. Срібне пасмо Салгіру тоненького гадючого вилося між смарагдовими килимами широкої долини.

Ще далі почався знову справдішний степ, як у нас на Катерино-славщині, вибитий, витоптаний отарами, але зелений степ.

Сонце сховалося на небосхилі, а гори релефно виступили на півдні. Праворуч видніла величезна шапка Чатирдагу.

Чатирдаг, по татарськи значить гора-шатро. Не переходячи заввишки 5000 ступнів стояв він самотою на відшибі останніх гір. Його верх, що уявляє зі себе площу розміром 20 квадратних верст, здавалося ховався в небі.

Дивлячись на його тяжку темну масу набиралося вражіння витесаного з каміння величезного шатра.

Козаки, переважно полтавці, кияне та слобожане з цікавістю приглядалися до гранітних мас, що насувалися з півдня.

Сонце зникло, а місяць високо на півдні ставав щораз то яснійший.

Сотник Срібний підняв до гори нагайку і покрутив нею над головою. На цей знак бунчужний Балабуха, що їхав позад усіх, затяв коня нагайкою і риссю підїхав до сотника.

— «Пісню», кинув тільки одно слово сотник Срібний і бунчужний кивнувши рукою в напрямі своєї кудлатої шапки дав знак, що зрозумів. Балабуха відразу піднявся на стременах і обернувшись на своєму кубанському сідлі крикнув:

— «А чоґож це ви, дітки, похнюпились? заспівайте лиш якусь пісню, мабуть цей татарський степ ще ніколи не чув козачого голосу.»

Балабуха був романтиком і не тільки носив оселедця і смушкову шапку з червоним шликом, але й любив висловлюватись високомовно. Козаків називав не инакше, як тільки «дітками», а Крим уявляв собі заселеним виключно татарами — старим ворогом України. Але те доброжичливе відношення, яке виявляло татарське населення до українського війська і та охота з якою воно у всьому помагало запорожцям, дивувало його.

Козаки від голосу бунчужного немовби прокинулися, почали показувати і запалювати цигарки. Жовто-червоні вогники сірників на хвилю освітлювали неголені й опалені обличчя козаків. — Шило починай «Стоїть явір,» сказав Балабуха, звертаючись до молодого але здорового козака, що похнюпившись дрімив на сідлі.

Шило підвів голову і з просоння не розуміючи почав запалювати цигарку.

— Пане бунчужний, давайте затягнемо «Там де Янтар круто вється,» запищав високим тенором Сосун, наймолодший козак, що вступив до запорожців у Лубнах, покинувши духовну семінарію.

— Ого, зірвався козак з маку, тобі й коліскова пісня вистарчить,» сказав усміхаючись Балабуха і почав запалювати свою носогрійку.

— «Не торгуйтесь там, та краще заспівайте «Ой у лузі» — крикнув сотник Срібний і махнув нагайкою.

Шило сильно потягнув ще кілька разів бичка-цигарки, двічі сплюнув коневі через голову і звертаючись до Сосуна сказав:

— Ну ти ж лубенський книш, знай своє діло і де треба підтягуй. Сосун тільки підвівся на стременах і кивненням голови дав свою згоду.

— «Ой у-лу-зі та ще й при бе-ре-зі» — почав низьким оксамитним баритоном Шило, сильним речитативом налягаючи на останні слова. І здавалося йому, що це він не на коні і не серед кримських степів, а знову в рідній Полтаві в архиєрейському хорі починає свою сольову партію з концерту «Господи услиши.»

— «Чер-во-на ка-лина» підхопив Сосун вступаючи дзвінким тембром високого тенора, мов гусак витягуючи шию.

— По-ро-ди-ла та-я у-ді-вонь-ка — підхопило, на знак нагайки Шила, кількадесят сильних грудей могучим акордом молодих голосів і пісня... українська пісня поплила, розбиваючи нічну тишу, на крилах легкого етеру в безмежні простори степів, озиваючись стократно луною, переливаючись срібними звуками далекого як мрія, відгуку.

Сполохалося стадо гусей, з криком знялося і виблискуючи срібно-перими крилами зникло в далечині.

Рустем Сеїд Аметов, що їхав поруч сотника зі здивованням слухав української пісні. Будучи сам професором співу в висшій духовній школі для мусульман «медресе», що находилася при однім мечеті в Симферополі, він перший раз чув правдивий український спів.

Мельодія плила з дивовижною простотою і силою повною краси. Він мало розумів слова цієї пісні, але чув як якась невимовна туга вкрадалася в його душу. Повнота звуків, рівність і чистість усіх голосів, сила тону в найніжнішій піані і в найсильніших форте, виразна інтонація і чудово ступенована динаміка викликали в Рустема Сеїд Аметова великий подив і захоплення.

Він ніяк не міг зрозуміти, щоб в простих козаків могли бути такі чудові голоси і така здібність до хорового співу. Він не знав, що під грубими шинелями, і сірими чемерками і чорними черкесками, під ціми кудлатими баранячими шапками з довгими кольоровими шликами були київські середнешкільники, подільські і полтавські семінаристи, співаки полтавського архиєрейського хору, та старшини, що не дивлячись на свої ранги служили простими козаками.

І коли Шило своїм до сліз зворушаючим баритоном почав другу пісню, «Ой, у полі озерецько», Рустем Сеїд Аметов знову оглянувся на козаків.

Але їх зовнішній вигляд зовсім не відповідав тим тужливим чаруючим співам. З під кудлатих шапок виглядали чорні, неголені, суворі й байдужі обличчя і наче в такт кивались на конях незграбні обвішані зброєю постаті.

Але коли він відвернувся, то знов очарувала його простота, краса і ніжність почуття та багатство виконання пісні. Той хор з грімкими басами, лагідними тенорами і металевими баритонами видавався йому органами — живими органами. І здавалося що промовляють вони то з найбільшою ніжністю, то з напруженою енергією, то знова з дикою сміливістю.

Скінчивши одну, козаки починали співати другої і здавалося, що в них невичерпаний запас пісень: були й любовні пісні, історичні, думки і коломийки. Співали вони і лірницьких пісень, щедрівок і веснянок.

А Рустем Сеїд їхав вже не оглядаючись, мов зачарований Орфеєм.

І як в великій книзі життя в цих піснях, які витворив геній народу в віковій неволі і виспівав на безмежних степах України, музикальне вухо Рустема відчувало журбу, радість життя, смуток, кохання, танок і смерть — які складають зміст цих пісень. Вся глибина української душі відкрилася перед ним.

Сотник Срібний їхав у задумі. Козаки вже давно перестали співати, а він все ще їхав з похиленою головою.

— »Чий се маєток,« звернувся раптом до Рустема сотник Срібний, вказуючи на ворота маєтку, — »біля Фальцфейна — овечого короля.«

Вітер почав острішати пригадуючи, що гори вже недалеко. Почалися Аянські державні ліси — величезні густі дерева, що поросли по горах, у ярах і провалях. Праворуч ізнялася маса Чатирдагу і якесь невимовно поважне вражіння огорнуло всіх козаків. Усі ніби язики погубили, замовкли і німо сиділи на конях через декілька хвилин.

З темно синіх небес присвічує срібнолицій місяць, але проміння його не освітлювало того боку Чатирдагу повз який козаки їхали і гора видавалася надзвичайно темною і суворою.

Чудернацькі тіни дерев перетинали шосовий шлях. Чим далше — дорога робила щораз то більші викрутаси. Здавалося козакам, що місяць і Чатирдаг ходять довкруги них, а вони тільки топчуться на місці.

Могильна тиша і тільки стук кінських копит відбивався в листястих склепіннях дерев.

— »Ну щож, пане професоре, сподобались вам співи моїх козаків,« сказав сотник Срібний після довгої мовчанки, звертаючись до Рустема Сеїд Аметова.

Той здається тільки чекав на це питання, щоб запровадити розмову з мовчазним сотником.

— »О, ваші пісні це щось чарівного. Щасливий нарід, що має такі пісні, бо перед ним велика будучність. Ваші пісні містять в собі чари молодости, здорову силу, велич і могутність живої душі музикальної нації. Я особисто дуже люблю музику, хоча ми татари народ не музикальний. З вашою народньою музикою, я перший раз запізнався. Чудові пісні, чудові! І козаки зіспівані мов справжня капеля.«

— »Зіспівалися вони їздючи цілими тижнями у вагонах, але крім того майже кожний з них знайомий не тільки з народними піснями, але й взагалі з музикою.« Сотник Срібний хоча сам і любив народні пісні, але не вникав ніколи глибше в їх зміст і тому повів дальшу розмову на іншу тему.

— Мене цікавить і я нарочито хотів запитати вас пане професоре, про історію Криму за останні часи російського панування і про сучасний стан вашого татарського національного життя. Перебуваючи увесь час на фронті, я не мав змоги довідатися про це. Та крім того власні національні питання під час революції прийняли такі всебічні форми й гігантські розміри, що годі було цікавитись другими.«

Рустем Сеїд Аметов не зразу відповів, а як би збирався з думками.

— Брак інтелігенції і консервативних елементів в нашому громадянстві, — почав він — був головною причиною кволости нашого національного руху в час революції. Але первопричини цього треба шукати

в давних часах нашої і вашої історії. Переяславська угода, яку склав з Москвою ваш Великий Богдан поховала Крим, але й разом з тим надовго приспала Україну!»

Сотник Срібний здивовано подивився на Аметова, але той продовжував далі.

...»Цілком зрозуміло, що зєднання України з Москвою мусіло викликати війну останньої з Кримом. Досить згадати московські походи вкупі з українським військом під кінець XVII віку. Зовсім природно, що згодом зродилося в Москві бажання знівечити кримську державу і підбити Крим під Москву.

Між гетьманами України хиба Дорошенко та Мазепа розуміли суть і зміст московських заходів. В Запорожській Січі були лицарі завзяті і хоробрі, та не було добрих політиків, щоб зрозуміли якої шкоди зазнає і Січ і Україна, коли зникне наша держава. Але й наша тодішня політика була дуже короткозора, поміж дорадниками ханів бракувало добрих політиків. Не було кому між видатнішими людьми кинути ідею доброї і братерської згоди між обома народами. Ні там, ні тут не розуміли великої ваги того історичного моменту, який мусіли переживати і Крим і Україна.

Рустем Сеїд замовк і почав запалювати цигарку.

Гора Чатирдаг, яка залишилася далеко позаду, раптом знову появилася, немов з землі виросла, і помалу почала відходити праворуч.

Сотник Срібний запалив свою коротеньку люльку і міцніше загорнувся в бурку.

— »Мені здається —, сказав Срібний —, що перешкодою до згоди між обома державами було те месіянство, яке носило в своїх чинах козацтво у відношенню до магометанських народів.

— »Ні, месіянство не було перешкодою, а тільки брак політиків з одного боку, а з другого інертність лежибоки і недбахи хана та його двору. Але така помилкова політика дала страшливі результати для кримської держави. Першим удачним для Москви і злочасним для Криму був напад московського війська під проводом Мініха в 1736 р. Мініх спалив не менш тисячі татарських сіл, а на другий рік генерал Льосі знов зруйнував Крим. І з того часу наше державне життя, можна сказати, не існувало, а тільки конало. В 1771 році напав на Крим Долго-руков і остаточно його зруйнував. В одному тільки місці перебито 7000 безборонних Татар. А потім знаменитий Суворов, що переганяв татар, як овець, з місця на місце.

Татари жажнулися і побачили що рятунку нівідки чекати і почали покидати свою батьківщину. Наслідком цього триста тисяч татар мусіло залишити Крим.

Це був початок великої економічної і культурної руїни, з під якої Крим ще й досі не визволився.

Еміграцію в 1812 році викликали утиски російських урядників, грабованне татарських земель і роздавання »істинно руским людям.« Ця нова еміграція Татар завдала Криму нової руїни і знову маса »пустопорожніх« земель перейшла в руки до людей нездатних зрозуміти громадські потреби Криму і розвитку культури. Кримська війна в 1854—55 роках викликала нову велику еміграцію татар. Годі було признати

правду, чому російські кулі біля Альми і чорної недолітали до ворога. В усьому були винні татари. Вони зрадили. Треба було пімститися. Пімста привела до того, що року 1856 емігрувало в Туреччину 192.000 татар. 784 татарських сіл зовсім спустіло. Але се ще не кінець. Під час війни 1878 р. знов мусіли татари покидати батьківщину.»

— «Так, ви були замалим народом, щоби боронитися з зажерливою Москвою,» сказав сотник Срібний.

— «У всьому воля Аллаха. Кожна нація має свій розцвіт і занепад. Колись і ми були могутні. Славетні татарські полководці Джінгіс-Хана, Тамерляна та їх потомки завоювали більш 720 народів, що говорили різними мовами та ісповідували різні релігії. Військова штука татар була школою для європейських народів.»

Чатирдег знову залишився позаду і місяць почав світити в спину.

«Історія учить, але запізно і в тому її хиба, сказав сотник Срібний, не випускаючи люльки з рота.

— «Ні, історія повторюється і в тім може її головна хиба,» — відповів Рустем Сеїд Аметов.

Срібний питаючо подивився на Рустема Аметова.

— «Бо другий раз і наші і ваші політики зробили ту же саму помилку, що й за часів Хмельниччини.

— «Тобто значить, не оголосили федерації України з Кримом?

— «Так, хоча месіянство, як ви висловились, їм не перешкаджало вже в цьому.»

— «Алеж чому ви думаєте, що коли ми оце звільнимо Крим від большевиків, не буде оголошена федерація України з Кримом.

— «Я тої думки, що Українська Держава без Криму не може панувати на Чорному морі, але така безінтересовність щодо Криму, яку виявили ваші державні мужі мене дивує. Уже самий зміст першого і четвертого універсалів показав, як далекі вони від дійсних потреб України і що в основу вашого державного будівництва війшли недержавні гасла.

Я хочу розказати вам факт, який може вам невідомий, але який я читав в большевицькій пресі.

Серед Центральних Держав найбільшими сторонниками створення самостійної України були: Німеччина, Турція і Болгарія, які рахували що Україна буде добрим сусідом і дасть можливість своїми запасами підняти економічний стан цих держав. Колиж приїхала до Берестя українська делегація на мирові переговори і предявила свою мапу з накресленими на ній границями України, то німці, які мали заздалегідь приготовану мапу України, зауважили величезну різницю в кордонах Української Республіки.

Німці побачили, що Крим, який був на їх мапі включений в границі України, на мапі української делегації не входив в їх територіяльні претенсії. Колиж німці здивовано питали як можна молодій державі обійтись без цього півострова, що становить ключ до Чорного моря, ваша делегація відповіла, що зогляду на принцип самоозначення народів, який, входить в основу IV. Універсалу, Крим не може входити в склад земель України».

— «Я цього не знав, ніби збентежений сказав сотник Срібний, але думаю, що наш Уряд поправив свою помилку, коли ви зараз нас бачите на своїй землі.

— «Запізно. Я певний, що німці не відмовляться від точного виповнення берестейського трактату, згідно з яким Крим не належить тепер до України. І мені здається, що вам не обійтись без конфлікту з німцями.

— «Не сподівався я в вас зустрінути так добре поінформовану особу».

— «Я член »Курултаю«*), але українським питанням давно вже цікавився. На жаль серед теперішніх татарських діячів мої погляди, ще мало мають прихильників, але проблема українсько-кримських відносин сама собою назріє, бо в федерацію з Туреччиною, як думає багато політиків, я не вірю. Самостійно Крим не може існувати. Ви тільки подивіться у нас навіть води брак, бо на літо усі річки пересихають. Власного хліба не вистарчає для населення, а що й говорить про індустрію, промисл. На одній соли не виживеш.

Чатирдаг, якого вже давно не було видно, знову з'явився попереду, наче бажаючи загородити шлях козакам.

— «Цей Чатирдаг починає мене дратувати. Чи далеко ще до перевалу?»

— «Зараз буде» — відповів Рустем Сеїд Аметов.

Дійсно незабаром почав ліс рідшати. Дорога ніби опиралася в небо і раптом обривалася. На тлі темно-голубого неба, мов казкові лицарі, видніли велитенські постаті розїзду, що очікував на перевалі решту відділу. З полудня подув теплий вітер.

— «Ми на височині 242 тисяч ступнів. До Алушти ще 14 верст, а там село Таушай-Базар,» — сказав Рустем Сеїд Аметов, витягуючи руку до села.

Начальник розїзду гальопом підїхав до сотника Срібного.

— «Перевал тут, пане сотнику,» — рапортував він салютуючи одною рукою, а другою стримуючи розгуканого коня.

— «А гляньте, хлопці, що то з лівого боку? Сніг?» крикнув Сосун і голови усіх раптово як по команді звернулися в ту сторону, в яку він показував рукою.

Безкрай срібнобілий обшар, мов велитенське дзеркало, розкинувся далеко-далеко. Здавалося, що краю йому немає, начеб то він сполучувався з небом.

«Море, море,» виривався крик з пятидесяти грудей і суворі змучені облича козаків засвітилися дитинячо-ласкавими радощами.

Сотник Срібний підняв догори нагайку і цілий відділ станув.

«Злі-зай» скомандував і цілий відділ брязкаючи шаблями як один, зіскочив з сідел. Бунчужний натомість гальопом підлетів до сотника.

— «Накажіть телефоністам включитися в телеграфічну лінію.»

— «Слухаю, пане сотнику.»

Козаки тупаючи розминали закростені руки і ноги. Над морем почало сходити червоно-гаряче сонце і перед козаками відкрилася чудова панорама алуштинської долини. Шосова дорога тоненькою білою гадюкою спускалася по нахилій площині, де в кінці біля моря розкинулася чарівна

*) Курултай — Татарські установчі збори.

Алушта підперізана зі сходу гірською річкою Демердилою, а з заходу річкою Улу-Узень. А всю долину трьома сторонами окрилювали гори: З півночі Чатирдаг, з північного сходу красуня Демерджі, а з заходу Кастель. На півдні грало, вилискувалося безкрає смарагдове море. А в долині темними плямами відбивалися журливі і мовчазні кипариси, на зеленому тлі фігових, лаврових, гранатових і оріхових дерев. Блище до моря видніли обриси струнких та високих пальм.

Козаки розклали багаття і гріли на ньому м'ясні консерви. Коні вимахували почіпленими на голови торбами з вівсом.

Не пройшло і пів години, а зв'язок з Штабом групи був налагоджений і сотник Срібний передавав у Симферопіль:

— «Я з сотнею осягнув перевал. Чекаю дальших розпоряджень.»

З Симферополя довго не відповідали, нарешті до апарату підійшов Начальник Штабу Кримської групи полковник Генденрейх.

— «Німецька головна команда категорично наказує, передавав він, припинити дальший наступ запорожців в глибину Криму, в противному разі загрожує стати в положення війни з нашою Групою. Наказується вам з своєю сотнею відійти назад з перевалу на з'єднання з полком. На поворотнім шляху коло села Мамут-Солтан ще раз включитися апаратом в лінію і поінформуватися про місце розташування вашого полку.»

— «Ви вгадали пане професоре, сказав сотник Срібний, наближаючись до Рустема Сеїд Аметова. З німцями розпочався конфлікт, який невідомо чим скінчиться. Я одержав наказ повернутись і приєднатись до полку, який оперує під Бахчисараєм.

Рустем Сеїд Аметов, який сидів на зрубаному пеньку морської сосни, зірвався на ноги і здивовано дивився на сотника Срібного, не даючи віри його словам.

— Кудиж ви тепер поїдете чи з нами до Симферополя, чи до Алушти,» запитав сотник Срібний.

«Ані туди, ані сюди. Прошу вас, пане сотнику, прийняти мене в вашу сотню простим козаком»

Сотник Срібний, в свою чергу, здивовано подивився на Рустема Сеїд Аметова.

— «Добре, згода, сказав він радісно усміхаючись і стискаючи руку професора.

«Бунчужний Балабуха, крикнув він, ось вам нововступаючий козак, залічіть його в першу соту до ройового Шила.»

— «Слухаю, пане сотнику,» сказав Балабуха і потягнув Рустема Сеїд Аметова запізнавати з його нйближчими начальниками.

За годину цілий відділ спускався з поворотом в долину.

Ой, грай, море, грай

Хата на помості,

Поїдемо до туркині,

Поїдемо в гості, —

залунав веселий спів і цілі хмари ранніх птиць, сполохані співом знімалися з придорожніх дерев. Козаки кивалися на сідлах, ніби в такт пісні а серед них чорніла в цивільному одязі постать Рустема Сеїд Аметова

Герой часу

(З минулого й сучасного)

Поїзд летів у пільму буйною стрілою, наче радіючи, що вже нема буряних сніговиць і ніщо не стане йому на перешкоді своєчасно прийти на призначене місце. Червоні іскри цілими роями вихрилися слідом за ним, освітлюючи чорну просторінь весняних піль, які, здавалося, також рухалися й стреміли в безмежну далечінь. Хвилинами, поза вікном, як на екрані провінційного кіна, неясно вимальовувалася з пільми якась постать, примарливо кланялося придорожнє дерево, мрійною усмішкою нагадував про спокій маленький вогник далекого села і важко було зрозуміти — дійсність те все, чи тільки уява одна?..

В купе вагону матова сутінь і хтось невідомий. Схилившись до вікна, дивився він у темряву і щось думав, а я потапав у спогадах минулої весни на берегах Случі, де згорів останній вогник мого спокою. Як то було, тепер не згадати, а тільки інколи, наче крізь сон, озветься з минулого нескінчений мотив волинської веснянки:

»Ходить жучок до долині,
А дівчина по ліщині. —
Грай, жучку, грай небоже,
Тобі Господь допоможе«..

і раптом тривожне цокотання зіпсутого скоростріла в полях і червоні плями на ніжній траві зеленої левади. Лемент села аж на другім боці Случі лунає:

— Спаси і помилуй нас, Господи!..

Рев гармат стрясає соломляними покрівлями і слідом за цим, яскравим полум'ям кучерявляться стріхи. Гвалтовий дзвін, як п'яний мужик на масницю, розпанахано метушиться навколо старенької деревляної церковці, але його ніхто не чує за голосним криком:

— Карателі!.. Карателі йдуть!..

А село аж тріщало, так палало, і вже нічого не чуло, не бачило, не знало...

Коли перед заходом сонця стихла стрілянина й ошухла пожежа, тоді за левадою почулися болісні зойки:

— Кіннота повстанців рубає... — шепталось село.

Пізнійше, вже вночі, прийшов до школи високий юнак у сірому мундурі.

— Врятуйте, як що можете! — промовив тихо і його виснажене, безкровне майже лице скривилося від захованого болю.

— Хто ви і звідки? — спитався я його.

— Галичанин... Поза левадою був... — відповів юнак.

Не встиг ще він навіть передягнутись у селянську свиту, як у хату ввійшло четверо озброєних із рудими бородами, які забрали нас із собою. Проводили нас битим шляхом вздовж Случі до міста, безжурно жартували собі й співали свою рідну пісню:

»Єхалі баяре із Новагорода,
Срубилі берьозушку в чети́ре тапора. —

Гей, гей, ге-ей, ге-е-ей,
Срубілі берьозушку в чети́ре тапора...

Співали весело із захопленням, наче на своїй далекій півночі, а я дивився на ясний Чумацький Шлях і думав:

— Чи чуєш ти, зоряний володарю, якою тепер стала наша волинська веснянка?..

Очевидно промовив це у голос, бо він, ідучи поруч мене, озвався тихо:

— Нічого.. веснянка все буде веснянкою... Так вона тільки поглиблюється й набирає змісту...

Я промовчав.

На світанку ми вже були у місті, а коли сходило сонце, — прийшли до якогось чорного будинку в затишнім провулку і тут нас зачинили в темну та вогку, брудну кімнату. Крім нас там уже сиділо декілько людей, з яких найбільше врізалися в мою пам'ять двоє: кремезний, наче з криці кутий, селянин із кострубатими руками і маленька, тендітна панночка з наївними волошковими очима. Кремезний селянин, сидячи в куточку на цементовій підлозі, без перестанку молився і плакав, а тендітна панночка, як сірий горобчик, пурхала по всій кімнаті і раз за разом промовляла:

— Заспокойтеся, товаришу!.. Заспокойтеся!..

Побачивши нас, вона ніяково затихла і відійшла до стіни, в якій аж під самою стелею виднілося маленьке загра́товане віконце. Бліда смуга вранішнього світла скупо освітлювала її рожеве дитяче личко і не хотілося вірити, щоби вона могла бути хоч якою будь злочинцею.

Через хвилину вона підійшла до галичанина і заговорила:

— Ви контрреволюціонер?..

— Ні! — заперечуючо скрутнув той головою.

Блакитні очі панночки засяли:

— Анархіст, може?..

— Ні! — промовив той. — Я так люблю боротьбу...

— Любите?! — скрикнула вона і пильно подивилася в його очі.

Він так само глянув на неї.

Стоючи осторонь, бачив, як на мить єдину, в їх очах спалахнули й згасли якісь чудні вогники.

— А ви знаєте, що для того, щоби справді любити боротьбу, треба бути анархістом? — озвалася вона після короткої павзи.

Він неуважно якось махнув рукою і повернувся до мене:

— Бачите, яка зелено-рожева молодість, а вже з анархізмом носиться!.. Я сам люблю боротьбу, але як сумно, що так безладно гинуть людські душі!.. Чи зможуть коли отакі, звихнені, полюбити ту боротьбу, яка не потребує голосних слів і яка часто полягає у мовчазній вірі?.. Чи зрозуміють вони коли, що нема більшої ідеї від звичайного бажання — віддати душу свою за рідне своє?.. А то — анархізм... анархізм...

— Ну, товаришу! — сказав я йому. — Не все власним аршином міряється...

— Правду сказали! — схопив він. — І саме тому, у нас таких «власномірщиків» незлічима кількість і кожний із них уникає отвертої

боротьби. Всякаж боротьба є чесною лише тоді, коли вона отверта, без сентиментів і жорстокости, але рішуча. В отвертій боротьбі нема — ні більшого, ні меншого, але зате у ній завжди є лицар, який скрізь і всюди вірить. Мушу сказати, що такими є наші супротивники, але ми, на жаль, сентиментальні романтики, що з ліричними настроями в душах нищимо самих себе, або, — як оця дівчина, — сліпо кидаємося в знищуючі вогнища чужих ідей...

— Чи не занадто однобоко малюєте ви це все? — озвався я неохоче, почувавши себе зовсім не в полемічному настрою.

— Маєте тут зайвий доказ... — сказав він з усмішкою. — Прийшли селяне до нашої бригади, тай кажуть: »Чого ви ото з отими Червоними, коли наш Петлуря йде?.. Хочемо, значить,а, щоби повстання, а ви допоможіть нам!..« Ми прийняли цей сентимент і пішли... Боронили цілість їх господарств... Боронили і гинули... Гинули в той час, як вони бігали, метушилися, кричали і плакали, як летіло із димом їх добро, але й пальцем у чоботі не порушили, коли в смертельних зойках гинули ті, що повірили їм. І так, результатом усього — »чесна загибель« через нечесні сентименти... Їх господарствечка, наше життя і отвертість Котовського... Розберімся тільки...

В той час у кімнату ввійшло троє озброєних хлопчаків і, звертаючися до кремезного селянина і тендітної панночки, сказали:

— Ну, марш на допрос!.. Довольно вам здесь прохладжаться!..

Кремезний селянин притисся до стіни і, здавалося, наче завмер. Рожеве личко тендітної панночки витягнулося і зблідло, а губи ледве чутно прошепотіли:

— Невже так скоро?..

Хлопчаки з лайкою кинулися на селянина і штовхаючи його люфами револьверів у плечі, потягли із кімнати, а слідом за ними, як сновія, сама пішла тендітна панночка.

— Бідна дівчина! — промовив галичанин, сумно дивлячися на двері.

Потім раптово повернувся й заходив із кутка в куток. Ходив так протягом цілого дня і вже аж тоді, коли смерклося, сів поруч мене і зітхнув:

— Ех, колиб ви знали, як-би я хотів любити і прощати!..

Не пригадую собі, що саме сказав я йому на те, але він зразу зати, схилився на моє плече і так заснув.

Опівночі прийшли ті самі хлопчаки і звертаючися до нього, сказали:

— На допрос!..

Він устав і здивовано глянув навколо себе.

— А мені снилося, що я... — почав було говорити до мене і враз ніяково замовк.

— Скарее!.. — приспішували його.

— Йду!.. — сказав він твердо і глянувши на мене безмежно сумним поглядом, мовчки пішов зі своїми непевними провожатими.

Зоставшись самотою, довго й нетерпляче чекав його повороту, але коли зійшло сонце і настав день, то ясно стало, що він уже й не вернеться і тоді тільки, із жалем, пригадав собі, що не встиг навіть довідатися, — хто він такий і звідкіль саме?..

Однак, коли тільки далекою луною відгукнеться в вухах нескінчений мотив волинської веснянки, перед моїми очима, як мальована, стає ви-

сока молодеча постать когось невідомого, але так страшно знайомого.

І тепер, дивлячися в п'їтму весняної ночі, мені здавалося, що ось-ось вирине з неї та знайома постать і я почую її незабутнє:

— Як-би я хотів любити і прощати!..

Ніщо так не знесилоє мозку і не трівожить душі, як оті згадки минулого. Щоби визволитися від них, різні люде вживають різних засобів. Я знаю одну лише цигарку, а тому й на цей раз узявся за неї. Засвітив сірника й занімів. Проти мене сидів на лавці хтось дивно знайомий і допитливо дивився мені в очі.

— Я десь бачив вас... — почувся його голос, але в той час сірник у моїх руках згас і я відповів навмання:

— Можливо...

— Над Случею, у Вертіївці...

Я засвітив другого сірника.

— Невже ви?! — вирвався з моїх грудей оклик здивовання.

— Я самий... всміхнувся він.

— Алеж вас тоді повели.. — сказав я нерішучо.

— Повели, а випадок вивів...

Сірник догорів і ми, незнаючи з чого почати, замовкли.

— Однак, як бачу, так ви також якось викрутилися, хоч були заангажовані... — заговорив він нарешті.

Я згадав, як давав розписку на «вірну службу» й коротко сказав:

— Випустили... Але, от, скажіть мені, що тоді з вами сталося?... Я, знаєте, був дуже певен, що ви не їстнуєте.

Він, неприродно якось, засміявся:

— Ха-ха-ха!.. Моя доля, як ледача пані, — вередлива!..

— А всеж таки?.. — перебив я його надірвану веселість.

— Ось щойно до дому вертаю... Втік із польського табору інтернованих...

— Як-же ви туди попали?! — здивувався я.

— Дуже просто! — з тією самою неприродною веселістю, повільно якось, заговорив він. — Розплутався з одним, — заплутався з другим, а тепер сам із собою плутаюся... Втік із фальшивими документами і думаю так аж до дому дістатися...

— Ну, а як-же ви тоді виплуталися? — спитав я.

Він замислився. Чуючи, що йому було не так легко відповісти на те, я спробував було розпитуватися про таборове життя, коли тут він раптом схопився зі свого місця, сів поруч мене і заговорив:

— Я взагалі стараюся не згадувати... Важко чогось... Часами навіть не віриться... Але, слухайте!..

Притися до мене, як тоді у темній кімнаті «випадкової» в'язниці, і зачав оповідати.

* * *

«Коли мене вивели з кімнати, то поставили в темному коритарі, а самі кудись зникли. Думка про втечу пронизала мій мізок палаючою блискавкою і мені здавалося, що я бачу в п'їтмі широко відчинені двері, а там далі — шматок темно-синього неба з тремтючими зорями. Сам не свій, кинувся вперед і тут стрівся зі своїми провожатими, які саме

виходили з другої кімнати, ведучи за собою когось непристібного й ви-сокого, що на кожному кроці спотикався і голосно стукав підкованими чобітьми.

»Потім вийшли на двір і опинилися у величезному саду, який аж пахтів солодким яблуневим цвітом. На хвилину сталося так, що ми разом зупинилися і глянули на небо.

— »Как хорошо!« — захоплено кликнув один провозатий.

— »О, Боже!« — важко зітхнув хтось коло мене.

»Озирнувшись, побачив того самого кремезного селянина, який мовився і плавав.

— А де-ж панночка?« — спитався я його пошепки.

— Вона молода і гарна... Їй нічого... Засміялася і випустила... — процідив він крізь зуби.

»Наші провозаті вийняли револьвери і повели нас кудись у низ. Ідучи поруч кремезно-непристібного селянина, який увесь час невимовно страшно цокотав зубами, я відчував у собі давній спокій, — той самий спокій, який нагадував сомнамбулічний стан сновиди, котра йде і не знає, що йде, бачить і не розуміє нічого.

»Так перейшли через увесь сад і прийшли до якоїсь річки. Глянув я і пізнав знайомий беріг Случі. Тепер тільки почув, як голосно співали соловії у вербах. »Не бійтеся тих, що вбивають тіло!«... — заворушилося враз у мізкові і, в той-же час, із надзвичайною ясністю уявив собі, як лежу мертвий і як мене точать хробаки. Наче електрична іскра пройняла мою істоту. Тисячі думок налетіли бурхливим вихором і захвилювали мною. — Тікати! — горячкував мізок. — Але, як же тікати, коли в них револьвери на поготові?.. Кинутися на них, але...

— Стой!« — почулося поза плечима.

— О-о ой!..« — простогнав кремезний селянин, падаючи на коліна і протягаючи до неба руки.

»Раздевайсь, бандіт!« — крикнув один провозатий, очевидно старший.

— Жінка й діти!..« — лементував той

— Плі!..«

»Одночасно гримнуло три вистріли і кремезний селянин із диким ревом раненого вола схопився на ноги. Стиснувши кулаки і грізно розмахуючи ними над своєю головою, хотів було кинутися вперед, але захитався і впав, як підтятий косою стиглий колос.

— Смотри, как танцует, сволоч!« — зареготалися.

»Дивно, що я, дивлячися на це все, майже не відчув нічого. Якась підсвідома думка владно переконувала мене, що я не повинен умерти, що я мушу жити... мушу...

— Раздевайсь!« — штовхнув мене хтось у бік.

»Голос той видався мені далеким і ледве чутним джеботанням болотняного комаря. Помалу, не поспішаючися, став я роздягатися, а вони тим часом ходили навколо трупа кремезного селянина і з цинічною лайкою, штовхали його ногами.

— Ішь ти, медведь какой, на челавека хотел броситься!..«

»Нарешті, коли зоставалося скинути одну лише білизну та черевики, я вирівнявся й кинувся просто в низ, до річки. Здається, не біг, а летів по над землею, бо ніде ні за що ані разу не зачепився і не

спіткнувся. Тільки вже тоді, як прибіг до самої ріки, разів двічі почув за собою якийсь крик і часті стріли, але не думав про те і не озирався. Кидаючися в річку, почув як щось кольнуло в плече, потім потемніло в очах і безконечними ланцюгами стали низатися зорі на небі. На хвилинку мені видалося, що вмираю, але в той час моє вухо зловило якийсь новий звук і так зрозумів, що я тільки ранений, а від того зомлів трохи.

»На другім боці співали досвідчені півні і я, напружуючи всі свої сили, став плисти до другого берега. Прибився до густих кущів осоки та дереви і тут, невилізаючи з води, став спочивати. Груди мої горіли, як у вогні, а на місці голови було щось важке, чуже й зайве. — Все, чим я тоді дивився, чув і відчував, походило із середини, з якогось, мені самому невідомого, одного центру.

»Не знаю, скільки часу просидів я так, але пам'ятаю що коли встав і пішов до якогось села, то Великий Віз уже цілком перевернувся, а на сході займалася Світова Зірниця. Мокрий, брудний і скривавлений увесь, не чув ранішнього холоду і власного болю. Доплентався до якоїсь хати і постукався в двері. Вийшов здоровий, з чорною кудлатою бородою, заспаний господар і сказав:

»— Я таких гостей не потребу! Геть від мого порога!..«

»— На Бога!« — просився я.

»— Геть!« — крикнув він розлючено. — »Ось, бачиш?!..«

»Я байдуже подивився на його сокиру, яку він мені показав аж під самий ніс і зрозумів, що нема чого балакати. — Цей чоловік був справжній волинський господар, як і той, кремезний селянин, що ліг трупом на мальовничому березі рідної Случі. — Він у себе в дома все може.. Власними очима бачив, як такі господарі вивозили із села в зимову хугу важко хорих тифом вояків революційної армії і кидали їх серед поля в снігах на неминучу згубу...

»Падаючи від смертельної знемоги, пробував було піти до другої хати, але серед дороги повалився просто в порожнечу, чуючи тільки якесь гудіння, наче відгомон далеких дзвонів...

»Коли опам'ятався, то побачив себе в маленькій затишній хатині, в якій було повно всякого зілля. Стара, з рябим від віспи лицем баба, суворо дивилася в мої очі:

»— Ну, що, як?« — спиталася.

»— Де я і що зі мною?« — озвався я.

»— Ви у відьми... Лежіть собі та видужуйте!« — відповіла.

»— Якої відьми?!« — здивувався я.

»— То так мене люди називають...« — сказала. — »А я відьмою ніколи не була й не буду! Я тільки всяке зіллячко збираю та добрих людей ним лікую... От і вас також вилікую, а тільки не знаю, для чого...«

»— Чого-ж так, бабусю?..

»— Поляки були тут, а ви казали їм, що ви ніби-то стрілець якийсь, чи що, та ще й не тутешній...

»— Я нічого не знаю...«

»— Може й не знаєте, але й з горячки навіть не слід було таке говорити...«

»Почуття того, що я врятований від смерті, надало мені сили не менше, як надавало бабусине зіллячко, яким вона мене так старанно

напувала протягом цих двох неділь, що я перебув у неї. Рана моя в плечах заживала неймовірно швидко від самих звичайних листочків кануперу і я вже думав над тим, кудиб так запакуватися на ціле літо, щоб і сам дідько не знайшов, як прийшла польська жандармерія і без усяких розмов запакувала аж на Домбе... Тепер, як ось самі бачите...»

Двері в купе раптом відчинилися й перед нами став дебелий жандарм із ліхтарнею в руках. Глянув на мене, потім на нього і, спокійно, «фаховим» голосом промовив:

— Проше пана легітимациєн!...

Він вийняв якогось синенького папірця й подав жандармові. Той довго дивився в папірець, раз у раз позираючи на нього, а нарешті сказав:

— Прошен ісць зе мною!...

— Куди?! — щиро здивувався той.

— Зобачими... — відповів жандарм, беручися для чогось рукою за пояс, на якому висів револьвер.

Він устав і безпорадно озирнувся. Разів двічі його очі зупинилися на зачиненому подвійному вікні вагона, і в той час у них спалахували затаєні вогники. Нарешті він повернувся до мене:

— Щасливої дороги! — всміхнувся.

Я хотів було хоч тепер довідатися — хто він і звідки, але пригадав, що в такім випадку власного імені він все одно не зможе сказати, і так тільки вклонився йому.

Через декілька хвилин коли, поїзд зупинився на якійсь стації, при світлі електричних ліхтарів побачив я на пероні двірця його струнку й високу постать, яка швидко рухалася кудись вперед, а слідом за нею з «фаховим» виглядом відмірювала свої впевнені кроки дебела постать жандарма.

Поїзд стояв більше чверти години й увесь цей час я трівожно ждав його.

Почувся свисток — один і другий, а його все ще не було. Аж, ось, поїзд шарпнувся, як дикий кінь, застукотів, загуркотів і полетів буйною стрілою до призначеного місця.

Я так само, як і перед тим, знову дивився в чорну просторінь весняних піль, де неясно вимальовувалися з пільми напружені постаті, кланялися придорожні дерева і нагадував про спокій маленький вогник з далекого села, а в мізкові важким камінням залягли думи.

Скільки їх таких, що пройшли крізь смертний жах, ще й досі не знають спокою? Скільки їх таких, що як і оцей невідомий, віддали все і не взяли нічого? Скільки їх таких, блукаючих героїв нашого часу, що тепер безпритульно мандрують навіманя всіми шляхами, дорогами й до-ріжками по Україні, поза Україною і по всьому світі широкому? —

Яке це все незвичайне! —

...Летить поїзд буйною стрілою, спішиться до призначеного місця, але душа моя трівожна, як трівожна чорна весняна ніч, що тільки одна знає, — чому саме так, а не инакше?

Чому саме він ще й досі на тих манівцях?

Чому?..

Генерал барон Гатаяма

(Новеля)

Генерал барон Гатаяма сидів неповоротно, зимно біля низького, різьбленого стола й скісними, сталевими очима вдивлявся в камінний усміх маленьких статуток із чорного, пахучого дерева. Долішня щока висунена вперед, уста стиснені кривою хвилястою лінією, ніздря роздуті а на жовтому зісохлому чолі дозема, пряма пруга. Руки зложені в широких рукавах зеленого із жовтими квітками кімона а голова втулена в плечі.

Генерал барон Гатаяма сидів неповоротно, зимно. За високими, стрімчастими вікнами на вулицях Ввошінгтону перекликувалися авта а на різьбленому столі лежали два роздерті листи: шифрована депеша з Токіо й повідомлення закордонного відділу Союзу Радянських Робітничих Республік Америки.

— Син Сонця вбитий, на рогах міста насаджені на частокіл голови князів Шорівари й Йошікіри а на Престолі робітник Торукама в супроводі зненавидженого хінця Чан-Бу-Сіна.

— Син Сонця вбитий.

— Закордонний відділ Союзу Радянських Робітничих Республік Америки велить покинути посольську палату дотеперішньому послові генералові баронові Гатаяма а посольський архів передати висланникові робітничого уряду товаришеві Пей-Лю.

— Товариш Пей-Лю.

Генерал барон Гатаяма стиснув кріпко уста й змучені повіки опали легко на його скісно-сталеві очі. Ніякий, найменший рух не проявився на зовні його тіла. Крізь вузькі щілини опалих повік дивився він неповоротно на камінний усміх маленьких статуток із чорного пахучого дерева а кругом нього в жмутах паперів, актів, у золото й шкіру оправлених книг і журналів безчисленними голосами, світлами й красками пересувалося його минуле жуття. А на ньому скісно стояв напис: Пей-Лю! І хоч руки генерала барона Гатаями були заховані в широких рукавах зеленого із жовтими квітками кімона, він вхопив ними маленький з крилатим смоком кінджал і з цілою силою кинув ним у Пей-Лю. Одначе Пей-Лю остав нерухомий, так нерухомий, як жовте, зісохле зі скісними, прижмуреними очима лице генерала барона Гатаями.

Кругом у великих, важких шафах сміялися далекі, жіночі голоси, зливаючися в забуту мельодію, шептали тихо доноси цілих сотень молодих, палких людей, котрі під книжкою ховали ручні бомби й пляни військ, кричали катовані й биті за явне бажання волі, молили прощення тихі голоси зрадників і відступників. А вдивлений у шафи й заслуханий у той гамір голосів неповорутний і зимний генерал барон Гатаяма побачив як чорний, лискучий напис Пей-Лю все ріс і ріс на протилежній стіні й поволі пересувався на право, заслонюючи собою шафи. І враз почувся в шафах крик і стогін, проклони тисячів людей, що обірваною лявіною котилася на його життя, побачив повідрубвані голови, повідрізувані носи, уха, вилуплені очі... Голови на частокіл...

На зимному, жовтому лиці генерала барона Гатаями не появилася ні одна морщина, не заграв ні один рух м'язів. Зимний, неповорухний. Долішня щока висунута вперед, уста стиснені кривою, хвилястою лінією. Ніздря роздуті — на чолі глибока, дозема пруга а голова втулена в плечі.

Тільки очі ізза легко опалих повік стежили бачно за щораз то більшим написом Пей-Лю, що помалу, поступенно огортав не тільки шафи зі жмутами паперів, у золото й шкіру оправленими книгами й журналами, але й цілу кімнату, і різьблений стіл з маленькими статуетками з чорного пахучого дерева. А коли вже в цілій кімнаті зацарив напис Пей-Лю, неповорухний зимний генерал барон Гатаяма встав і відчинивши широко очі, підійшов до шаф.

Відчинив їх і беручи один по одному жмути рівненько поскладаних паперів з підписами й печатками в темно-синій оправі, приглядався їм а потім зі зимним усміхом кидав на середину стола. Із шафи на стіл, зі шафи на стіл. Це саме зробив з другою шафою і дальшими. Спокійно, зимно. Тільки уста були затиснені острійше а долішня щока висунена більше вперед.

Поглянув ще раз на порожнечу шаф, підійшов до дверей і замкнув їх на ключ. Вернув до стола і витягнувши з останньої шуфлядки фляшочку білого плин у полив ним гобеліни, чорні статуетки й папери. Підійшов до вікна, коротко поглянув вниз на вулицю і натиснув жовту, металеву ручку: важкі занавіси згасили день.

Генерал барон Гатаяма обернувся і важко сів за стіл. І тоді на зимному, жовтому із вистаючими кістями лиці заблистів усміх, дикий, діймаючий, побідний усміх. Спокійно взяв сірничку, засвітив і торкнув нею папір. Полумінь блиснула, почала повзти по папері й натрапивши на плин загоріла гостро й весело.

Генерал барон Гатаяма сидів біля різьбленого стола неповорухно, зимно. Долішня щока була гостро висунута вперед, уста стиснені кривою, хвилястою лінією, ніздря роздуті, а на жовтому, висухлому чолі, дозема, глибока пруга. Руки були заложені в широкі рукавах зеленого із жовтими квітками кімона а голова втулена в плечі.

Маленькі статуетки з чорного, пахучого дерева тріщали й димилися. Жовті вогники бігли по шафах, стелилися по гобелінах і на очах генерала барона Гатаями огортали ненависне, прокляте ім'я Пей-Лю. Воно що раз більше блідло й никло й розпадалося на маленькі, незначні кусники. А в скісних, прижмурених очах генерала барона Гатаями заграв сміх, страшний, жадливий сміх.

Він сміявся.

Долішня щока ще більше висунулася вперед а уста видовжилися. На його одєжі пробігали маленькі, жовті вогники, але в скісних очах і розширених устах грав сміх.

Сміявся.

Дико, нестримно, побідно сміявся.

Переміг — товариша Пей-Лю — генерал, барон Гатаяма.

Д. НИГРИЦЬКИЙ

Католицька сатира в Англії*)

В. 1925 р. в Глєсгов відбувався комуністичний конгрес. На нього відмовлено чужинцям-делегатам віз. Заінтерпелюваний міністер внутрішніх справ відповів: кожний Англієць має право говорити публічно нісенітниці й інші шкідливі речі. Не бачу одначе причини ізза котрої дозволялосяб це чужинцям.

Це типове англійське, спокійне й глибоко іронічне. Англієць ніколи не вживає сарказму. В англійському життю воно непотрібне, бо рівнож добре Англієць ділає спокійною, але — дозвольте вжити цього слова — субтельною іронією. Прощу собі пригадати котрунебудь повість англійську, Дікенса чи Беннета, в кожній Ви знайдете цю глибоко заховану, типово — англійську іронію вбрану в легкий соняшний гумор.

Сучасний представник католицької сатири в Англії, пятьдесять-пять-літний О. Г. П. Белльок писав свого часу в «The Party System», що вся англійська політична боротьба є мнима. Двома (пригадаймо собі наше політичне життя!) партіями в Англії проводить мале число людей, котрі в суті речі є зі собою посвоячені — иншими словами кажучи: все погоджується в родині...

Це сказав що правда Белльок — Осип, Ілярій, Петро Белльок, що рівночасно є письменником, політиком, знаменитим журналістом, котрий видає ліричні поезії і засідає в англійському парламенті а котрий сьогодні є найяркішим представником католицької сатири сучасної Англії.

Як ліричний поет відчуває природу. Динамізму, вибухів в нього немає. Він мріє про тихий сільський дім у грабстві Sussex, деб міг спокійно слухать місцевих пісень і оповідань, проходжуватися по морському побережжі й пити з «людьми, що були хлопцями, тоді, коли й він був хлопцем»**). Піяцькі пісні це його спільна точка з Честертоном.

Замітки Белльока мають характеристичні титули: «On anything» (про все), «On something» (про щось), «On nothing» (про ніщо)...

Так як Честертон ненавидить соціалізму й капіталізму а піддержує дрібну власність.

Перший твір Белльока це монографія про Дантона — писана жартиливо й живо. На студіях, ще на університеті займався живо політичним життям. В 1906 р. вибрали його ліберали в парламент, де він подав проект примінення тайного партійного фонду. Ясно, що в 1910 р. з цього фонду не стало на його кандидатуру гроший. Мимо того одначе Белльок кандидатує з успіхом, але скоро опісля опускає парламент зі словами: парламентаризм це обман. — Основує часопис «The Eye-Witness» (самовидець), якого завданням є відкривання корупції, котра (після Белльока) нищить англійську політику. Відтак посвячується літературі.

В творі «Європа й віра» пише Белльок: «Римська держава є ще сьогодні між нами, вона лежить під поверхнею нових політичних ула-

*) Гляди мою статтю п. з. «Шов і Честертон», «Поступ» ч. 5—6. 1922. стр. 160. і дальше. Н. Л.

**) Wład. Tarnawski: Z Anglii współczesnej. Lwów — Warszawa 1927. стр. 358 — 377.

дзень зовсім так, як камінна полоса під зміненою, під теперішню пору, поверхнею землі. В тому висказі пробивається головна прикмета Бельюка, котру находимо в усіх його творах, починаючи романом а кінчаючи політичною економією: Бельюк є французом, а під поволокою француза — римлянином.

Типічне в Бельюка: аскеза думки. Він не вживає ніякого поняття котреб не було конкретне й на все дивиться оком ловця. В ньому чувається сатирика в кожній річи, а із його пяти великих політичних романів «The change in the cabinet» (Зміна в габінеті) є архитвором сатиричної літератури Англії. І Бельюк є католицьким сатириком.

XIX вік — вік вільнодумний — модерне думання є «свобідне». Світогляд пересічної людини лежить не в розумі, тільки в жесті, афекті. Нинішній жест є атеїстичний, в рівній-же мірі одначе він (о скільки тільки мігби бути) бувби ніякий а може бути зовсім добре буддистичний. Ми віримо, одначе о скількиб хтось спитав чому, то миб не знали що відповісти. Скаже хтось не вірити, то не будемо вірити — раз існує аргумент, значить він добрий.

Для сатирика рай. Серія есеїв, у котрих описує «Мономотапанів» (Англійців), своєю тонкою іронією нагадує сатиру XVIII ст. «Мономотани не мають ніякої релігії, одначе їхня толерантність стоїть надзвичайно високо й вони не зазначили її ніде, хиба тільки в тому одному напрямі. Релігію вважають вони смішною річчу, одначе дозволяють на вивчення її в державі й на її уряди й достоїнства вимагають багато грошей... Ніщо не здержує так нашого розвитку як погубна свідомість, що наука під дану пору може бути правдивою або неправдивою. Мономотани одначе чимсь подібним зовсім не гризеться: він приймає погляд, котрий для нього є більш вигідним і якийнебудь інший, котрий стріне на шляху. Якщо вони оба собі перечать, то він зовсім не намагається дурною казуїстикою розв'язати питання; в душевному спокою приймає оба погляди й спокійно служить обом».

Бельюк стоїть близько історії. Ще на університеті займався він французькою революцією (головно пригадується він в своєму творі — що вийшов багато пізнійше, з того часу маємо його твір про Дантона — над ролю церкви у французській революції) і для католицького світогляду Бельюка найзамітнішим твором є «Європа й віра».

Європа є церквою і церква є Європою. Європа це культурна єдність і безпереривність, що ще ніколи не прорвалася. Привернення життя вмираючому Римові молодію, свіжою душею Германії є прагматичною казкою XIX ст. Розцвіт середньовіччя є ніщо інше, як віджиття мученої Європи в тому часі, коли вона відкинула наступи протихристиянських сил. Щож сталося в Європі від часів реформації?

«Суттєвим результатом реформації була ізоляція душі. Через неї рівновага зникла, бо корінь її поводження лежав у спільних досвідах, публичній певності й у спільному хотінню. Ізоляцією душі пояснюється її нещасність. Через ізоляцію повстали в суспільності нові сили й так сталося, що реформація принесла зі собою ряд матеріальних поступів. Одначе вони йшли хаотично, в неладі, різними шляхами. Катастрофа була неминуча. Душа не хоче існувати в порожнечі. Коли її осліпиться, вона блудить. Люди блукають на різних шляхах. Здвигнено нових бож-

ків а одним із них це почитання національності, котре зємо патріотизмом...»

«... Люди дійшли до цього, що все надруковане, кожне ім'я повторюване часто приймають за непомильний авторитет. Що більше: заперечення авторитетности рівняється певного рода божевільню...»

Белльок пішком сходив мало не цілу Європу. Опис цієї подорожі через Францію й Італію п. з. «Path to Rome» (дорога до Риму) належить до найцікавіших його писань. Белльок говорить щиро, часто одушевляється як дитина й коли в нього находимо патос, то це не пустий патос ентузіязму літерата а власна свіжість його й наївність. Найменша дрібниця не уйде його уваги. Він зовсім серйозно вчить нас як плекати пси, в котрій гостинниці вино є квасне а де солодке й про що належить говорити з пастухом. В нього находимо типізацію людей, ділення на кляси. Погонячі осли в Андорі, пастухи кіз у Піренеях, це все для Бальока »homines christiani«.

Після Белльока наслідком сучасних відносин буде заведення невірництва. Академічний соціалізм і капіталізм має одну й ту саму ціль: витворити здисципліовану, але в дійсності політично й суттєво безсилу клясу робітництва.

О скількиби хтось спспитався чим є Белльок — можнаби йому відповісти питанням чим він не є?! Він є ліриком і його вірші займають визначне місце в англійській поезії, він написав знаменитий вступ до політичної економії, в своєму творі про Америку надзвичайно бистро зхопив вдачу американців, а його історичний роман »The Girondin« критика приняла дуже прихильно. І ніхто сьогодні не мігби означити межі впливу Белльока. Белльок є мистцем слова й стилю, є філософом і сатириком, є письменником сучасности.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

Дощ

По довгих пасмах хмар, ніби по струнах, бють громи. Гоготом-гомом прокочуються на всі кінці світа, за води, за горби й за обрії...

Блискавками, ніби ланцями, звязують небо з землею. Та ці ланци з великим тріскотом рвуться, за слабії... Чорні хмари, мов залякані овечки, товпляться, розшибаються по широких просторах. Та згодом одна по одній, помалу, потихеньки розбігаються й ховаються десь за далекими вершками гір. А громи, ніби вівчарі мечуть за ними ясними, блискучими стрілами і гнівливим гомоном, гейби лайкою, завертають їх на молодші шляхи. Вітриж, наче вівчарські хорти, забігають з усіх боків і підскубують розкудйовжене руно хмарової отари.

На землю прискають великими каплями пухи хмаристого руна. Починає падати дощ...

Жілки несуть з зарінок до хат білені полотна й збирають із плотів розвішене шмаття. За хвилюку на вулиці не видно й живої душі.

Лиш мала дівчинка наставила зпід стріхи головку з кісками, ніби цибулиними хвостиками, кажучи:

— Ачей мої кіски підростуть!..

ВОЛЯ

(Зі збірки: Чорні маки)

Нарешті!.. Нарешті!..
Заскорузли рани,
Затишились болі...
Я світ обіймаю, цілую, лелію
на волі...

Небо сипле зорі
пушисті, іскристі —
сяйливі алмази,
сніжинки без казки
ігристі
в просторі... по полі...
Я ходжу... я лину... я в радости гину
на волі...

Цілую проміння
лучисте, легеньке,
тремтуче, осяйне,
мягеньке, тепленьке...
Цілую всі зорі... а зорі ридають,
із ясної втіхи вмливають і тають
горою і в доли
у морі жемчугів...
Я ясність вдихаю... я зорі співаю...
я сонцем... сіяю
на волі...

Лиш в серці гарчать ще розірвані струни
так люто, так глухо, гей забиті в труни...
Так тяжко, так стонно, так банно, поволі,
гей тьмаві у поході орди,
гудять і бренять ще акорди
на волі:

Не знайте милости, стриму!
Вони не знали чуття.
Зберіте силу незриму
в громах і лисках яриму
і вдарте
...ех!..
до забуття!...!

Хай впадуть розбиті, розриті
в мільйонах відломків грані!
За наші сльози незмиті,
за ріки крові пролиті
хай їх закрий, замулить, замис
вічний туман!

Честертон і Шов: дискусія на тему соціалізму.

В Kingsway Hall в Льодоні відбулася цікава дискусія між двома звісними публіцистами протилежних гадок над соціальною проблемою. Вечерок зорганізували (улаштували) так звані «Дістрібутисти», яких головою єсть кат. письменник Г. К. Честертон, а дохід з розпродажі вступних білетів призначено в користь «шпитала Едварда VII».

Джордж Бернард Шов, звісний сатиричний ірландський письменник, забрався боронити соціалістичного твердження згуртовання багатства в руках народної публичної влади, а Честертон стояв при конечности рівного поділу багатства між продуцентами. «Do we agree?» («Чи в згоді ми?») було вибране мотто Честертоні а публіка зійшлася, щоби з цікавістю почути в чім Шов з Честертоном може бути в згоді. З браку місця не допущено до салі тисячі осіб, з яких много вислухало дискусії через радіо.

Головою зборів був Лярій Белльок, який дав в часі вечерка характеристичний доказ своєї бистроти й поваги.

Майно є зле поділене.

Шов думає, що як соціалісти так і дістрібутисти зовсім годяться з сим, що теперішній поділ майна (багатств) єсть несправедливий, а ріжняється лише щодо методи, якої належалоб ужити при більш рівномірнім поділі майна. Також соціалісти, як каже Шов, уважають націоналізацію середників продукції за питання будучности, а тепер важним і конечним являється справлення поділу багатств. І Честертон по гадці Шова, хоч зовсім відкинув соціалізм тому, що йому несподобається ім'я «соціалізму», дійшов иншими дорогами до того самого заключення.

«Чи в згоді ми?» поспитав Честертон. «Так ми в згоді» відповів Шов. «Ні, ми не є в згоді» рішучо заперечив Честертон.

Хто представляє колективізм?

Можна згодитися, сказав Честертон, не лише з гадкою, що теперішній поділ багатств єсть несправедливий, але також з бажанням, щоби середники продукції контролював колективізм. Трудність повстає щойно тоді коли хочемо точно означити, що належить розуміти під «колективізмом». Може колись і Шов висказав гадку, що то всьо, що посідає держава, чи державне правительство, посідає в дійсности і колективізм. Він сумнівається чи Шов зберіг ще ту віру в демократію і чи хоче утотжнювати державу з колективізмом. Честертон думає радше, що і його противник зможе переконатися, що існують на широку скалю системи правительства, яких держаться групи меншости, а супроти яких цілий нарід не має ніякої власти, щоби їх контролювати. Точка розбіжности між Шовом і Честертоном полягає отже в тім, що коли перший вірить, що можна дійти до звершеного ладу з багатством, то другий єсть пересвідчений, що звершений поділ єсть неможливий. «Дістрібутисти» вірять, що то всьо до чого можна дійти, єсть розділення майна у кращій пропорції і рівномірна контролю середників продукції зі сторони народа. Людина, що посідає кавалок поля, контролює його безпосередно. Противно, людина, що обертає машину і одержує з рук урядника частину продукту машини, не посідає ніякої контролі середників продукції.

Копальні, земельна власність і парасоль Шова.

Шов запримітив у своїй відповіді як то Честертон не вагався твердити, що копальні вугля мають бути соціалізовані, щоби в той спосіб

забезпечити справедливу контролю. Згодившись на це не лишається ніщо інше як лише зробити один крок, щоби завести подібну (рівну) контролю а звідси і соціалізацію усіх середників продукції. Яко драматург сказав Шов, що людей (мущин і жінок) належить брати такими, якими вони є в дійсності¹⁾ А Честертон хотівби їх ідеалізувати і створити з них безконечне число дрібних буржуїв і капіталістів. Дуже трудно знайти державу гідну довіря; навіть при капіталістичнім режимі така держава, як йому здається, неможлива. Капіталістична держава старається про інтереси народа лише о стільки, о скільки вони сходяться з інтересами капіталістів, які нею правлять. Великі земські власники є також не меншими егоїстами і проганяють зі земель селян, коли хотять створити собі замкнений простір на лови. »А порівняйте, додав жартом Шов, з тими правами ті, які відносяться до мене відносно тої парасолі. Мої права є дуже обмежені. Я не можу послужитися нею там, де я хочу. Часом, н. пр. при деяких твердженнях Честертона, мене збирала охота вдарити його своєю парасолею по голові. Але я відразу спостерігав, що власність моєї парасолі не дає мені тих легальних прав, які дає мені власність моїх посіlostий».

Хто не працює нехай не їсть.

Тому до зареєстрованих злочинів належалоб додати ще деякі злочини, говорив Шов. Перша точка: Ніхто не повинен жити в нашій суспільности без свого удару веслом при суспільнім кораблі; хто не продукує більше понад це, що зуживає; хто не звертає своєю працею стільки, скільки бере від суспільности. Ніхто не повинен жити в безчинности, як це роблять тепер многі та ще й хваляться тим. З такими людьми належалоб без ніяких застережень обходитися як зі злочинцями, так само як обходилося з убійником, що поповнив злочин.

Правило і виїмки.

»Як що Шов повздержується від того, щоби вдарити мене по голові своєю парасолею — відповів з притомністю ума Честертон, — правдива рация, — не беручи вже під увагу його благородности ума, що склонює його до співчуття супроти того бідного Божого сотворіння — не лежить в тім, що він не має повного права до своєї парасолі, але саме в тім, що він не має права до моєї голови». Переходячи до справи з копальнями, він запримітив, що в людськім товаристві кожне правило має свої виїмки. Державна контроля над копальнями може видатися більше корисна, як всяка інша система використання копалень; подібно як н. пр. ніхто не противиться, щоби поштова услуга находилася в державних руках. Ніхто не перечить, що деякі власники земель в поганий спосіб надужили свого права власности. Але нема також ніякої запоруки, що і в соціалістичній державі якийсь несовісний функціонер допуститься подібних злочинів.

У відповідь освідчив Шов, що годі зрозуміти, чому саме копальні малиби становити виїмок, коли в якій небудь іншій індустріальній діяльності існує така сама конечність великого капіталу і зорганізованої праці. Як неможливим єсть, щоби кожний, що потребує коша вугля сходив на

¹⁾ Себто, як покажеться з відповіді Честертон, середниками продукції.

свій кошт до копалень, щоби його там собі назбирати, так також неможливим єсть, щоби кожний стався рільником, і дбав про своє прокормлення.

Щоби знести приватну власність належалоби змінити людську природу.

Замикаючи дискусію запримітив Честертон, що люди, про яких була бесіда, живуть поза межами філософії Шова і поза його моралю, яка в суті єсть одним тягом заперечень. Якщо Шов вірить, що можна переконати людей, щоби вони зреклися власности, то він знаходиться в тій самій ошибці, як колиби манив себе, що зможе їх переконати про зречення їди, тютюну, пива і много інших річий. Земельна власність це ніщо инше як лиш примір загального стремління до власности. Погоджуючись з тим, як це чинить Шов, що одинокі середники продукції це люди (мушчини і жінки) які працюють, намір соціалізації середників продукції означавби передачу всіх мушчин і жінок в руки функціонерів (урядників) колективістичного правительства.

Три можливости майбутности

Предсідатель зборів відказався переповісти коротко гадки дискусії. На закінчення, він висказав від себе своє здивування, що ані один ані другий бесідник не подумав про це, що ми йдемо на зустріч одній з отсих трьох можливостей: або теперішня індустріяльна культура, яка Богу дякувати гнете лише одну частину світа, повалиться і на місце її нікчемности, нездарности і ошаління повстане здоровий і упорядкований соціальний лад, опертий на свободі горожан; або повалиться і лишить по собі руїну; або вона перемінить робітників на недоволених рабів в руках немногих богачів.

»Вибирайте! — сказав Беллок; певно ви всі помреге заки прийде одна з тих річий. Без сумніву йдемо на зустріч одній або другій з тих можливостей або до мішанини двох з них, а може також до комбінації всіх трьох«.

На то заключення, як думаємо всі годяться. Тема вечерка: »Do we agree?« знайшла свою відповідь. Подія мала значіння не лише академічне (наукове, теоретичне), але й практичне.

(За »Оссерваторе Романо«)

3І СВІТА

Д'Аннунціо заборонений в Англії.

(і. л.). Як звісно, твори Д'Аннунція ціхує визначна неморальність і тому св. Церква не дозволяє вірним їх читати.

Недавно хотіла одна французька група представляти в Менчестері його трагедію: »La Citta morta« („Померше місто“), в якій представлена негідна любов між братом і сестрою(!); яка як звичайно в трагедіях, кінчиться кровавою смертю.

Але англійський льорд-цензор (протестант) рішучо тому спротивився і заборонив її представляти мимо сильного протесту часописи »Manchester Guardian.« — А один італійський критик назвав того рода твори Д'Аннунція „хлібом, якого потребу ми завсіди так горячо відчуваємо.“ До чого може дійти моральне здичіння, якого причиною є саме читання неморальних книжок і часописий!

(На основі OR 8/12).

Франція. Тиждень католицьких письменників.

(і. л.) Недавно відбувся в Парижі шестий з ряду тижднів кат. письменників. Ап. Нунцій переслав численно зібраним учасникам лист зі želаннями і з благословенням Св. Вітця.

Католицькі французькі письменники займалися між іншим справою зєдинення Церков, а особливо застановлялися над формою універсальности до якої стремить протестантизм, стараючись усунути, оскільки це можливе, упередження протестантів до кат. Церкви. О. Журне з Фрайбурга мав відчит про „Унію Церков і практичний християнізм“ з католицького і протестантського погляду. О. Геммер говорив про зїзд в Льозанні і ствердив, що найбільш склінними до унії є протестантські місіонарі.

Тиждень кат. письменників відбувся також в Англії.

Папський етнольогічний місійний музей в Римі.

(і. л.) Наші паломники в ювілейний 1925 р. в Римі мали нагоду оглядати величаву місійну виставу у Ватиканських городах, на яку надіслано з усіх частин світа так багато цікавих предметів, що мимоволі мусіли збуджувати подив у всіх що мали щастя оглядати виставу.

Св. Отець бажав, щоби остала в Римі тревала памятка з вистави і тому з предметів які могли остати в Римі, утворено тепер в Лятеранських палатах місійний музей, який доповнено предметами зі старинного музею Борджія або й новими набутками. Музей має дати картину розвою кат. місій в різних частинах світа, познакомлювати з побутом різних народів і їх віруваннями, заохочувати до духовної й матеріальної співучасті в місійних працях.

О. Вільгельм Шмідт (Вербіст) зорганізував музей в географічнім порядку.

Три галерії на I пов. представляють історію місії від I ст. аж до тепер. В чотирьох салях представлений Балкан, Сирія й Палестина. У чотирьох великих салях I пов. представлені Індії, Японія, Монголія, Корея і Китай.

„Консисторіяльна саля“ служитиме на конференції й місійні збори. Там можна побачити малюнки папів від св. Петра до св. Сильвестра і найцінніші дарунки прислані для Папи Пія XI, особливо дуже цінну збірку китайських монет.

В сусідній салі поміщено картини з життя геройських мучеників-місіонарів.

На другім поверсі поміщено предмети з Яви і інших Сундайських островів та предмети з найбільш диких країв Африки, Океанії й Америки.

По довгих вузьких сходах виходиться на галерію, де можна побачити за склом різні предмети дикунів. На третім поверсі є 4 салі для предметів з Америки, саля, що представляє розвій людської культури, саля передісторичних знахідок і велика галерія наукових збірок місіонарів.

Дня 21. 12, відбулося торжественне отворення (інавгурація) музею в присутности Кардиналів і представників чужих держав, різних Чинів та релігійних заведень. Кардинал Ваннутеллі виголосив довгу промову а відтак почалося оглядання музею. Від 22. 12. музей буде отворений у звичайні дні від 9—2 год. а в неділі і свята від 1—4 год.

Лятеранський місійний музей це перший того рода музей на цілм світі.

(За OssR 18/12 — предмети оглядав на Ват. виставі 1925 р.

Кат. університет в Фрайбургу.

На університет вписалося 622 студентів. З того 246 на богословія 155 на право, 113 на філософію, 107 на математично-природничі науки. Чужинців є 241. І так з Франції 61, з Німеччини 31, зі Сп. Держав 30, з Голандії 25, з Англії й Ірляндії 16, з Польщі 13, з Італії 13, з Югославії 10, з Еспанії 8, з Австрії й Литви по 7, з Мадярщини 5, з Бельгії 2 і по одному з Росії, Ліхтенштайну, Канади, Болгарії, Данії, Чехословаччини, Норвегії, Персії, Китаю і Японії („Осс-Ром.“)

З Найвищої св. Конгрегації (S. Officium).

(і. л.) Дня 14. 12. ц. р. осуджено і поставлено на індекс заборонених книжок твір Льва Доде „Le Vuage de Shakespeare“ („Мандрівка Шекспіра“). — Як звісно, Морра і Доде це безбожні провідники осудженого (може найбільше саме через них) „Action Française“.

Японські університети (1877—1927).

Свою наглу перемену з азійської держави на державу яка має характер одного з найбільш культурних європейських країв завдячує Японія у великій мірі своїй пресі і школі. В Японії, що числить 65 мільонів мешканців є під цю пору 1137 щоденників і 3.000 інших періодичних видань. Щоденників друкують 10 міль. примірників. Ще більше як часописами цікавляться Японці книжками. 1925 р. вийшло там крім многих перекладів європейських творів 18 тисяч нових книжок. На книжки видають Японці річно 42 мільони єн. Анальфабетів в Японії майже зовсім нема. Численні японські університети переповнені. Вони не лише виховують велике число професіоністів, але

є також великою моральною силою, що плекає духа і вироблює характер японської молодіжи. А це має тим більше значіння, коли зважимо, що релігійне виховання в Японії тепер зовсім занедбане. Університети в Японії це річ зовсім не стара. Перший японський (цісарський) університет отворено 50 літ тому в Токію. Щоби дістатися на університет мусить молодий Японець побороти не аби які труднощі. Він мусить присвоїти собі бодай 3 тисячі букв (латинська азбука має всього понад 20 букв), що обтяжує дуже пам'ять. Відтак мусить присвоїти собі наукову термінологію в якій склад входять японські, китайські й європейські елементи. Богато текстів є лише по англійськи, французьки і по німецьки, тому студент є обов'язаний вивчитися тих мов. Спосіб думання і висказування гадок дуже відмінний в Європейців і в Японців. Тому японський студент мусить посвячувати багато часу, щоби покористуватися європейськими творами в своїй науковій праці.

Майже всі професори японських університетів відбували свої студії на європейських або американських університетах стараючися основно познакомитися зі західними науковими методами головню в ділянках практичних наук (природної науки, економія, техніка, медицина, агрономія). Найбільші труднощі мали Японці в перших десятиках, так що другий університет в Кіото можна було отворити аж в 20 літ пізніше, 1897 р. Відтак в короткім протягу часу мали вже Японці свої університети в Сендай, Фукуока, Саппоро, Сеоуль (Корея). В останніх літах піднесено до степеня університетів 6 інших вищих заведень. Тепер є в Японії 12 державних університетів, 4 провінці-

ональні і кілька приватних. Між приватними найбільше значіння має університет в Кейо, який оснував учений Фукузава і унів. в Васеда, якому дав почин б. голова міністрів Окума. Буддисти оснували 10 власних університетів, протестанти 2, а католики один. Провінційальні університети є зрівнані з державними. З приватних зрівнано з державними 22; між ними 4 буддійські і 2 протестанські.

Так отже держава признала в протязі 50 літ право університету 50 інституціям. Само місто Токіо має 23 університетських заведень, з того 18 признаних державою. Кіото має 8, Осака 2. Державний університет в Токіо має 7.000 студентів, в Кіото 4.000, прив. унів. в Васеда 6.000 а в Кейо 4.000. Між непризнаними ще державою університетами є два женські, на мужеських унів. жінок дуже мало. Держава признала в 1918 р. слідуючі університетські факультети: правничі, лікарські, інженерські, літературні (обіймають також філософію), господарські, торговельні, національної економії. 11 університетів, які признала держава має лише один факультет, медичний, 5 має також по одному факультетови, 9 унів. має 2 факультети, а лише 6 університетів має 5 або й більше факультетів.

Богословські факультети мають всі буддійські університети і один протестантський, в деяких унів. богословські студії входять в програму філософічно-культурних факультетів. На держ. університеті в Токіо викладано в останніх літах місянські пророцтва і богословію св. Томи з Аквіну.

Більші університети уладжені зовсім на європейський лад. Держ. унів. в Токіо має около 600 професорів, в Кіото 400- у Васеда

400, в Кейо 500. Токійський держ. унів. має 3 катедри інтернаціонального права, 2 права англійського, 1 французького, 1 німецького, 33 катедри медицини, 7 будови кораблів, 4 воздухоплавства, 4 монтаністики, 4 артилерії, 5 архітектури, 5 приміненої хемії, 5 педагогії, по 2 катедри англ. і нім. мови й літератури, 1 фр. мови й літератури, 3 математики, 5 аграрної хемії, 4 лісових наук, 3 риболовства, 5 торговельних наук, 6 нац. економії і т. д.

Університети мають свої бібліотеки, семінарії й лабораторії, обсерваторії, музеї, клініки, салі для машин, взірцеві господарства (фільварки), городи, летунські, спортові площі, площі до гри. Много університетів має свої власні реставрації. 1923 р. землетрус і вогонь знищив багату бібліотеку держ. унів. в Токіо. Тепер посідає закуплених або дарованих понад $\frac{1}{2}$ міль. творів.

До приватних університетів з права долучаються також приготовляючі школи, з яких рекрутуються університетські студенти. Так прим. університет в Кейо чи Васеда виховує понад 10 тисяч молодців. Деякі університети розтягаються дуже широко і творять немов осібні мійські діляниці.

Наплив студентів так великий, що муситься його повздержувати строгими вступними іспитами і іспитами в часі наук, через що триває наука нераз довгі літа. Рідко який студент кінчить свої студії в 24 р. життя. По скінченню науки для многих докторів не стає місця, на посаду мусять чекати роками і братися до низьких і лихоплатних робіт. Ті що досягнули місце в державній адміністрації або у великій фірмі (підприємству) можуть сподіватися, що одержать стипендію, щоби усовершити своє знання в Європі чи в Америці. Тепер мі-

ністер освіти висилає понад 300 стипендістів за границю. В Європі вчиться тепер 350 яп. студентів і 12 студенток. В Сп. Державах є понад 1.500 студентів і 900 студенток, в інших американських краях вчиться 70 японських студентів і 20 студенток.

На японських університетах було перед війною з тисячка чужих студентів; тепер єсть їх около 400 переважно Китайців.

Більшість японських студентів жие нужденно, багато читає, прикладається до спорту і забав, але не находити нагоди заглибитися в релігійному життю. В японських школах релігійні практики загально заборонені. Місто неї кладеться велику вагу на виховування патріотичне. Цісарське розпорядження з 1918 р. так означає ціль університетів: „Університети мають навчати теоретичних і практичних наук і штук, які причиняються до державного добра. Вони повинні служити також до свободних дослідів на полі наук і штук. Вони мають на кінець служити до усовершення характеру, до культу батьківських ідеалів.“

Загальні висліди університетського виховання можна коротко зібрати в гадці, яку висказав в „Japan-Yearbook“ проф. унів. в Васеда, Такенобу: „Теперішня система морального виховання в Японії терпить з браку пристановищ в яких студенти, далеко від родинної хати, моглиби найти конечну моральну піддержку. Терпить ізза обовязкового й механічного характеру морального навчання і через брак релігійного впливу.“

Від кількох літ повстали подекуди серед буддійських чи протестантських студентів кружки, що мають релігійний характер. Католицьких студентів надто мало, щоби могли

розвинути якусь ширшу діяльність. Однак і вони утворили зі своїми професорами релігійні кружки.

Здається що поволи і правительственні круги доходять до того пересвідчення, що офіційний атеїзм в школах показується шкідливий для молодіжи і для суспільности. Дорога, яку перебігла Японія за тих 50 літ на полі наук, дає підставу сподіватися і бажати їй нових реальних поступів також на верхи віри („Oss. R.“)

Подав І. Л.

Що пише „Комсомольська Правда“ про життя студентів у Москві?

Пан комісар больш. освіти Луначарський прибувши до Парижа, розіслав до всеї преси текст своєї промови, котру мав виголосити в честь хеміка Бертелю. В тій промові, котрої йому не дали виголосити, хвалить він відносини, які панують в большевії. Французський орган „Час“ сповістив його нездійснену „мову“, але додав до неї дослівний переклад того, що пише, „Комсомольська Правда“, котра виходить у Москві, про житте 22.000 студентів у тім центрі червоного „раю на землі.“ Ось що пише московська „Правда“:

В Голіанівських норах мешкає 600 студентів. Загальне число тапчанів виносить 114. Нема ні одного крісла. Хліб і білизну ховають студенти під постіль (на тих тапчанах). З блошицями провадять боротьбу заїлу, але безнадійну. Стіни постійно мокрі. Долівка від 2 і 1/2 місяців немиа. На 600 людей єсть ледво кілька мидниць. Велика більшість студентів виходить рано невмивана. В цілім будинку тільки два кльозети, з тих оден нечинний. Опінія студентів така: „Вчитися абсолютно неможливо. Студінь. Спимо в одя-

гах. Ми пробували топити в печах, але всі зіпсуті...“ Студенти вертають нераз з лекцій сильно побиті й обробовані з плащів, бо мусять переходити через Покровський міст, де знаходиться головна квартира хуліганів. Частина студентів мешкає на стриху, де мусить видержувати морози, котрі доходять до 16°. Воду пють зі студні, котра лучиться з каналізаційною трубою. Зовсім такі самі, а часто ще гірші услів'я панують в інших студентських домах, як у Скорбященському монастирі, на Ілінці, в Плеханівці і т. д. А поверх 1.500 студентів взагалі не мають даху над головою. Нелучше виглядає справа прохарчовання. Щоби зїсти обід у студентській, треба ходити по 2—3 години, стоячи в натовпі. Деякі студенти заявили, що від кількох місяців не мали теплої страви в устах.

Свій довгий опис того пекла кінчить „Комсомольская Правда“ таким питанням: „Чи може так довше тревати?“

* * *

Щож додати до сього прекрасного свідощтва, яке виставляють собі самі комуністи?

Є багато що додати. Але ми обмежимося на отсих пару увагах:

1) Не треба забувати, що в Москві, як у столиці всіх червоних „республік“ ще розмірно найлучше, бо туди всьо пхають хочби ізза того, що хочуть показувати ріжним делегаціям з чужих держав, який „рай“ завели,

2) Як оцінювати моральну „вартість“ тих наших, українських молодців і старших агітаторів, котрі — знаючи все те таки з комуністичної, московської преси — захваляють тут „культурні відносини“ в радянських республіках і називають „патріотичним обов'язком“

агітацію, щоби всі Українці змагали до получения з большевицькими державами, а то з причини „ідеї соборности“, а не з тої причини, що ті агітатори беруть місячні платні від большевиків за свою агітацію.

3) Як се можливо, що й між нашою молоддю є люди, яким не лугається обличча від сорому, коли агітують за большевизмом, котрий буцімто „несе культуру...“ І як се можливе, що знаходяться ще такі, котрі їх слухають.

4) Яка інтелігенція може вийти з тих нещасних студентів, конаючих в таких страшних відносинах?

5) В котрій буржуазній державі подібно мучаться студенти?

6) Чи в разі упадку большевицької влади, якби так якимсь чудом на Україні прийшли до влади наші с. р. і с. д., не булоб іще гірше, ніж єсть там тепер? Бо як відомо ті партії без порівняння дурніші ніж большевики і зложили вже докази своєї глупоти, даючи себе виперти большевикам.

7) Чи всяка иньша українська демократія не єсть іще дурніша від соціалдемократії й с. р-ів?

8) Чи супроти того всего можливого на Великій Україні інакший режим ніж Гетьманський?

Отсих кілька думок піддаємо під розвагу нашій суспільности в десятиліття большевицької державної практики. Піддаючи сі думки під розвагу, думаємо, що прецінь культурні люде витягнуть консеквенції з фактів і возьмуться до якогось внутрішнього опору проти руїни всякого культурного життя і до організації в цілі здержання дальшої руїни нашої нації.

Нова енцикліка св. Вітця («Mortalium animos») (і л.) Дня 6. І. ц. р. видав св. Отець пастирський лист

(енцикліку) до кат. єпископів цілого світа, в якій остерігає перед хибними кличами протестантів і православних в справі зєдинення Церков і виказує як належить цю справу розуміти по гадці Основателя Церкви, Христа Спасителя. Отсе її коротенький зміст:

Може ще ніколи не було між людьми такої туги зблизитися до себе як саме тепер. І то не лише під оглядом політичним але також і релігійним. Єсть багато таких, що є пересвідчені, що мало єсть людей без релігійного почування і тому надіються, що християнські народи, хоч ріжняться від себе щодо правд віри, легко одначе зможуть погодитися у визнанню деяких спільних основних правд духовного життя. Тому скликають конгреси і збори, улаштовують конференції на яких кожний може забирати голос: і недовірок і відступник і віруючий християнин, опираючися на ложній теорії, що всі релігії є однаково добрі і гідні похвали. Та прихильники тої теорії на ній не обмежуються. Вони відкидають правдиву релігію і через хибні і схиблені поняття доходять поволи до натуралізму й атеїзму. Тому хто годиться з їх поняттями зовсім віддаляється від об'явленої Богом релігії. Ось причина чому Церква не дозволяє своїм вірним брати участі в таких зборах.

»Панхристияни« покликуючись на християнську любов і єдність, потягають за собою широкі верстви і своїми ложними кличами підкопують правдиву віру навіть серед католиків. Обовязком кат. єпископів єсть остерігати вірних перед ними.

Творець світа дав людям не лише природний закон, але також позитивний. »Многократно і різними способами говорив Бог давно до вітців через пророків, в сі останні

дні говорив до нас через Сина« (Євр. 1,1). Тому не може бути ніякої іншої правдивої релігії як лише та, що ґрунтується (опирається) на Божім об'явленню. Дійсність об'явлення доказує історія і тому людина повинна абсолютно вірити в Божє об'явлення і слухати його. Людей веде до спасіння Церква, яку оснував Христос. Церква це збір людей тут на землі, що визнають одну і ту саму віру під проводом одного верховного Пастиря і Учителя.

Некатолики хотять бачити в Церкві союз християнських громад, що ріжняться між собою правдами віри і церковним устроєм, а цілковита єдність це для них що найвище ідеал, до якого можна стреміти, але який майже ніколи не здійсниться.

Дальше виказує енцикліка хибні поняття протестантів про Христову Церкву і взиває єпископів, щоби старалися працювати в напрямі такого зєдинення Церков, як його розумів Христос, що об'явив одну лише правдиву релігію і оснував одну лише правдиву Церкву в якій має бути одно лише стадо і один пастир.

Теперішня енцикліка це одна з найкращих, які колинебудь видали Христові Намісники на землі і заслугоє, щоби подати її в цілості. Однак з огляду на це, що обєм нашого часопису на це не дозволяє, обмежуємося на подання важніших провідних ідей тої, що так скажемо, правдивої апології кат. Церкви.

Школа католицької культури. (і л.) Ця школа повстала у Віченца (півн. Італія), а почин до неї дав ревний католицький діяч проф. Йосиф Румор. На її взір повстали подібні школи і в інших італійських містах: у Венеції, Скіо, Тієні, Падуй, Тревизо Кйоджі і Вероні.

Ц. р. будуть у всіх тих школах займатися питанням про християнське виховання і про відлучені церкви. Крім того будуть слідити за найважливішими подіями з ділянки штуки, історії і науки і пояснюватимуть їх з католицького становища. Сьогорічний курс отворить короткою інавгураційною промовою граф Йосиф Делля Торре, відвічальний редактор «Оссерваторе Романо.» Подаємо короткий плян лекцій:

Християнське виховання. — «Поняття про виховання з погляду природного і надприродного» (Монс. Йосиф Манціні з Верони). — «Які має права й обов'язки у вихованню Церква й держава?» (адвокат Італьо Роса з Падуї) — «Обов'язки й права родини у вихованню» (проф. Люїджі Стефаніні, доцент кор. унів. в Падуї) — «Приспособлення вихователів» (праерагatio) (д-р Амвросій Мані з Падуї) — «Як трудилася Церква над вихованням за всі віки?» (о. д-р Люїджі Тедеско з Падуї).

Відлучені Церкви. — «Єдність Церкви по гадці св. Вітців і перші схизми» (проф. Августин Фаджотто з Падуї, доцент кат. унів. Н. Серця в Медіоляні) — «Християнські церкви у Східній Європі» (проф. Люїджі Рес з Венеції, доцент вищої торговельної школи) — «Німецький протестантизм (Монс. д-р Монтіні з Риму) — «Які вчинено проби для зєдинення відлучених церков протягом століть?» (Фаджотто).

Наукові конференції (зі світляними картинами): Новітнє рільництво; — Артистичні церкви у Венецькій області; Мадонна в штуці й поезії; Монументи христ. штуки в Римі (Останні три конференції буде мати о. д-р Ант. Барцон з Падуї).

Ріжні конференції: «Від сяєва (splendor) Олімпу до тіней Текати. Муки еллінської душі» (проф. Чесі з Падуї, доцент унів. Н. С.) —

«Північний бігун від князя з Абруцці до Гумберта Нобілі» (зі світляними картинами). — Проблема життя у нинішніх письменників» (адв. Лізіє з Венеції).

Профілі й згадки: «Астроном Ляплас у століття своєї смерті» (Монс. Арена). — «Іван Єргенсен» (адв. Галлетто з Віченци) — «Шуберт і музикальний романтизм.»

Густав Гавзер. (і л.) Др. Густав Гавзер, славний професор патологічної анатомії на унів. в Єрланген (Німеччина) стався неструженим борцем і оборонцем тої релігії, яку так часто опрокидував, поборював і виставляв на сміх перед слухачами тоді як був завзятим атеїстом.

У своїй автобіографії, яка вийшла недавно в Липську сильним молотом побиває матеріалізм і безбожне знання, а чинить це з такою певністю, яку може лише дати глибоке й пильне пізнання наслідків і причин і доказує що «нарід якого маси стратили віру в Бога і в надприродні правди, єсть засуджений на неминучу руїну.»

«Як я дійшов до зрілого віку, по молодости яку прогайнував, подібно як много інших, в атеїзмі, і заглубився у філософічних науках, я мусів задержатися над величавими чудами природи. І я побачив що хочби не знати як намагався людський ум дослідити її тайни, він не піде дальше поза їх лушпину. І тоді я зрозумів шал пантеїзму, що не може устоятися супроти поняття Бога, всевічного і свідомого свого істнування і тому так відмінного від пантеїстичного Бога, який не думає і не має волі і для того єсть самим лише єством, несвідомою силою.

Коли мені приходилося прийняти тотожність Бога й матерії, так як це голосить пантеїзм, я не міг пе-

реконати себе, щоби неорганічна маса існувала скорше як життя. Тому що це криє в собі абсурд. Бо як утотожнюємо Бога і матерію, то був час як Бог не був свідомий себе і свого існування. І коли йому приписує то існування спостерігання (свідомість, perceptio) людини, то ця людина мусілаби бути колись вища від самого Бога... А однак ті абсурди впоюють в нарід а він неминучо мусить тоді попасти в найбільш безпросвітний матеріалізм, піти в обійми большевизму і у безодню руїни».

Навернення німецького соціаліста. (і. л.) Один з видніших провідників німецького соціалізму Георг Бляер видав в Монахії книжку в якій оповідає про своє навернення і про спонуки які привели його відречися соціалізму.

У 18. р. життя Бляер не вірив вже більше в Бога. З пересвідчення матеріаліст, був від 1920—25 р. редактором одної великої часописи. Від 1925 р. почав сумніватися про щирість соціалістів. Сильно ним потрясла одна нова подія: Один його товариш, соціаліст чистої крові, що перевів 30 літ у рел. байдужности умираючи попросив о св. Тайни. Бляер приготував був про цей випадок статтю, але партійний комітет приказав йому статті не оголошувати.

Зачудований, що соціалісти так дуже бояться правди, виступив з партії і вернув до релігійних практик. Дуже цікавим являється це що пише Бляер про соціалістів, як то вони удають неутральність в релігійних справах, як закидають католикам, що вони нічого не вчинили для просвіти і т. п. А коли глянути то 1-80%, а навіть більше «соціалістів» навіть не знають що це таке соціалізм. Хто вступить до партії

нічого іншого там не знайде як лише ненависть до релігії і делікатну отрую, яка незаметно переходить в кров, руйнує душу і убиває совість.

Досить вже раз з тими малпами! (і. л.) На річних зборах «American Philosophical Society», освідчив президент американського природничого музею д-р Henry Fairfield Osborn, що теорія про людину-малпу (себто що людина походить від малпи) єсть «зовсім ложна й блудна.» Її належить виключити, каже він, з усіх наших студій і літератури, і то не з причин сентиментальних, але з чисто наукових причин. Наука виказала, що нема ніяких малп подібних до людей, які ходилиби на двох ногах. Один лише «гіббон» може з трудом удержатися на двох ногах як злазить з дерев. Інші малпи є чотириножні, а на дві лапи стають лише в хвилі оборони. Це однак не єсть ще ніяким доказом, бож і молоденькі коні потраплять ставати на задні ноги. Учені люди повинні радше просліджувати життя первісної людини, яка була людиною а не малпою. Між усіми річями, якими належало би зайнятися, людина стоїть завжди на першій місці, закінчує д-р Osborn свою промову.

Східні церкви. (і. л.) Число православних в 1922-1925 рр. подають на 152,583.365, зєдинених на 7,941.671 себто православних єсть 95%, а католиків 5%.

Головних східних обрядів єсть 6: грецький (візантійський), вірменський, сирійський, халдейський, маронітський і коптійський. До грецького обряду належать слідуючі Церкви (що з часом витворили свій особний обряд): грецька, мелхітська болгарська, румунська, українська, російська, грузинська і альбанська.

Халдейці діляться на дві групи: властивих Халдейців і Малябарів, а Копти на єгипетську й абісинську групу.

Богослуження правлять Мелхіти по грецьки або по арабськи, Румуни по румунськи, Грузини (православні) по старо-георгійськи, православні Альбанці по грецьки і по альбанськи. Сирійці і Мароніти правлять по сирійськи і по арабськи, Халдейці і Малябари по халдейськи, а Копти по арабськи і по коптійськи. Їх літургична мова в Абісинії називається «гез.»

Православних Греків є 6 міль. 500 тисяч, православних Мелхітів 320.100, Слов'ян (Росіян, Українців, Сербів, Болгарів і ин.) 122,802.227, Румунів 12 міль., Грузинів 2½ міль., Альбанців 180 тисяч. Православних Вірменів єсть 3 міль., Сирійців 80 тисяч, Халдейців і Малябарів 475,848 Коптів 4.800.000.

Католиків: Греків 1800, Мадярів (епархія Тайдудорог-колишні Румуни й Українці) 158 тис., Італьо-Греків 90 тис., Мелхітів 125 тисяч.

Українців: Галичина 3,550.000, Підкарпаття (Пряшів і Мукачів) 532.608, Буковина 80.540, Америка (3 еп) 830.000, Бразилія 40.000, Крижевці 45 тис. (туди належать також Хорвати гр. обряду). Разом Українців католиків (з Хорватами)

подають на 5,058.148. Тут не вчислені також між іншими парохії, що попали під Мадярщину. Румунів єсть 1 міль. 350 тис. а Болгарів 6 тис.

Католиків Вірменів єсть 115.235, Сирійців 45 тисяч, Халдейців 60 тисяч, Малябарців 447.488, Маронітів 375 тисяч, Коптів 45 тисяч.

Хоч ця статистика єсть дуже неточна, однак вона показує, що між східними католиками безперечно найбільше єсть Українців, бо на 8 міль. східних католиків єсть 5 міль. Українців. Як бачимо це досить потішаюче для нас число.

Та коли глянемо на католицьку ерархію в Східній Церкві, то побачимо, що 1927 р. на 6 патріархатів, 25 митрополій, 60 епархій і 4 Ап. Адмін., Українці мали 1 митрополію 9 епархій і 1 Ап. Адмін. (в Румунії). — Певно що не Рим тому винен. Склалася на це наша гірка історична судьба...

Відомости черпав з: »Janin: Les Eglises orientales et les Rites orientaux« 1926 Janin подає: 5 тисяч наших на Угорщині, 15 в Німеччині. Там нема згадки про Бразилію (наші підлягають лат. єпископам). Що в Гайдудорог змадляршені Румуни і Укр. це мій додаток. Чи почислені мадлярські парохії до Підкарпаття, я не справдив — мабуть ні. — В домости про кат. ерархію в 1927 р. з Oss. R 19/1 — ще напишу про це. D Oss. R подано наших епархій 10.

Подав І. Л.

БІБЛІОГРАФІЯ

„Львів“ — Провідник по Львові. Написав Микола Голубець Накладом „Червоної Калини“.

Останніми часими наша книжкова продукція дуже підупала. За причину цього впадку побіч моральних мотивів, що гніздяться в самому нашому громадянстві, можна вважати й матеріальні недомогання наших видавництв. Тому з при-

ємністю глядиться на цю нову, чепурну книжечку, видану накладнею „Червоної Калини.“ Вона ж бо не лиш обогачує наші писані мистецькі надбання, але й закріплює за нами наше право до „Льва града.“ Ми за свої вважаємо всі міста Східної Галичини, та нинішній їх вигляд непотішний. Жидівство з пануючою в нас нацією затерло їх український

вигляд. Нашеж право до них треба базувати й на їх історії й історичних та мистецьких пам'ятниках. З історичного боку давнина наших міст в великій частині висвітлена, та ждуть ще свого висвітлення питання впливів мистецьких культур на наші міста.

А ця нова книжечка, побіч практичних цілей, і з цього погляду становить вклад у нашу на ці квестиї вбогу ще літературу.

Бракує їй пляну міста. Всяким подібним виданням без пляну бракує — що так скажу — суцної частини. Бо коли це є й „провідник“ (про це свідчить напис зараз на першій сторінці), то — значить — має й практичні цілі, в такому ж випадкові плян необхідний.

За мало в ній теж ілюстрацій історичних пам'ятників львівської старовини, хоч друга частина книжечки п. з. „Львів в часах великої і визвольної війни“ ілюстрована добре.

Щодо самої речі годилось би замітити ось що:

На ст. 48 і 68 зазначено, що — мовляв — „коли 1745 р. допущено Українців до міської Ради, то була це вже зломана унією моральна громада“... і „принявши унію (львівське братство) наче тим запечатуює історичну роль твердині „віри і нації руської.“ В парі з унією приходить упадок друкарні.“

Отож хибною є гадка, що українську львівську громаду зломив унія. Не унія, а розкладове православ'є знесило тодішню нашу громаду і церк. корпорації — так, як і тепер, знесило, знищило воно російську церков. Бо не було і нема в ньому будуючого елементу і морального, здорового стрижня, що був би спокукою душі з джерелом первісного всесвітнього живла, а не з царями цього світа. Певно,

це заведення Унії було історичним зусиллям, це до певної міри вичерпало сили тодішньої нашої громади й заабсорбувало на деякий час його розгін, та це знова не було головним приводом факту, що львівське братство перестало бути твердинею „віри і нації руської.“ Воно й без того переставало бути твердинею, бо його безустанна ворогітня з православнимиж таки епіскопами і нечувана продажність царгородських патріархів не могли цю твердиню підтримувати. А що з заведенням унії прийшов упадок братської друкарні, то не ізза історичної немочі унії чи якихось там „секвестрів та цензорських вигадок,“ а тому, що — як сам автор трохи дальше згадує — „з прийняттям братством унії відпав і широкий круг консументів для видань братської друкарні.“ —

Дальше — на ст. 41, 42, 43, 67 і 71 принагідно згадано про Жидів. З цих згадок видно, як то вони систематично і пляново загарбували під свої божниці і доми наші давні церкви і площі. Вони то, сполячившись переважили терезу наших міст на бік Поляків! Їх паршиве гетто — це в великій мірі джерело нашої немочі й розкладні елементи християнства. Оцих то галапасів і кириників нашого щастя вартоб докладніше пізнати..

Замічаються подекуди в книжці неправильні слова й їх відміни. Нпр. ст. 31 — річію зам річу, 125 — матерял зам. матеріал, 107 зараз зам. тепер, 131 — скелью зам. скелею, занім зам. заки, пліяда і б. и.

На ст. 96 сказано про статую „св. Яна з Дуклі.“ Слід зазначити, що це статуя блаженного, а не святого Яна з Дуклі.

Не від речі буде й завважити, що з кацапськими чи пак московськими анонсами в укр. видан-

нях требаб уже покінчити. Їх не виправдає і згляд на матеріальний інтерес, бо ідеологічні мотиви мусять переважити. —

Theodor H. Mayer: Die letzten Bürger. 361 ст. 8°. Ціна 5 марок нім.

Се історична повість майже з сучасних літ, бо описує часи від 1880 до 1910. Герой повісти, „останний великий міщанин,“ бурмистер Відня Др. Карло Люеґер, основник християнсько-суспільної партії. Як його суперник представлений жидівський провідник соціалістичного пролетаріату. Християнсько-суспільний рух віденського міщанства, проти котрого лагодиться до рішальної боротьби жидівським духом перенятий соціалізм. Крім соціальних справ представлені в повісти також справи культурні, політичні, артистичні й аристократичні згаданого 30-ліття.

Для нашого старшого покоління інтелігенції, котре виховувалося й жило в тих часах у Відні, ця повість має безпосередний інтерес. А для сучасних наших інтелігентів вона також не без інтересу, а саме як вказівка, як то Німці зберігають пам'ять кожного свого руху й кожного визначного діяча для науки будучим поколінням. — Нічого подібного у нас не робиться. Зате продукується бездушне повторювання фантазій чужих соціалістів, фантазій, котрі повстали з нездорових опарів розкладу, який єсть у кожного народу, що має великі міста. Тільки що у кожного народу єсть також зорганізоване змагання до протиділання тим нездоровим опарам, а у нас майже нема. Наслідок того майже повний розклад нашої інтелігентної верстви, загрозеної всякого рода соціалізмами або ще гіршим від того, бо пустішим

ніби „націоналізмом.“ На тім тлі бухає без уговку демагогія останного сорта й щораз глибше входить у народню масу. Коли не здобудемося на зорганізування противної демагогам духової струї, — перспективи нашого національного „розвитку“ будуть дуже невеселі.

Б. Лепкий: Сотниківна, історична картина з часів Виговського. Львів 1927. Накладня „Червоної Калини.“ 16°. стр. 184. з портретом автора.

На окладці: „Бурлива романтика — затишна ідилія степового хутора. Сотниківна Олесь вичарована Лепким із мряки давнини — така далека й тому така близька й дорога нам — у добі коротковолосих дівчурів... — І. Кедрин.“

Перш за все коротка замітка:

De gustibus non est disputandum — казали старинні й мабуть навіть сам д. Кедрин погодився на це, що коротковолосий дівчур може в рівній мірі бути доброю патріоткою і мати всі ті прикмети, що й дівчатко з довгим волоссям — думаю, що одно зовсім не противиться другому, але натомість шкодить третьому, себто рекламі, якою повинна бути знана характеристика поміщена на окладці...

Автор називає свою повість історичною картиною і її треба як таку оглядати. Картина це не повість ні оповідання. І справді „Сотниківна“ це неначе гарно намальована добре витінювана картина — це неначе образ на котрому бачимо й сотника Шелеста й того дочку, типову жартівливо-роскішну Українку, дочку степів і волі, стару панну тітку Магдалину й гетьмана І. Виговського на білому коні побідника московських військ під Конотопом. Це все бачимо як на картині: й пірвання Москалями Олесі й наради сотника

з дружиною й охоту конечно заложити „домашнє огнище„ (хочби навіть з Москалем) тітки Магдалини й далекий бій — це все, повторюю бачимо, тільки бачимо. Одначе психології немає, розважань гетьмана-сенатора ніде не найдемо, в чому лежить то „майбутнє“ сказано немає — де блуд, де помилка, де гріх, де стихія — не захоплення а ідейне переконання і розважне стремління — не знати. Бурлива романтика — без світогляду й історична картина затишної ідилії степового хутора.

Гарно розмальована ніжними, тонкими красками, витінювана картина.

Л. Нигрицький.

Максим Рильський: **Синя Далечинь, В-тво „Слово“ Київ 1922. 16^о стр. 60.**

Idem: **Поеми, В-тво „Червоний Шлях“ (1923?) 16^о стр. 32. Харків.**

Idem: **Крізь бурю і сніг, „Слово“ 1925. велик. 16^о стр. 76.**

Про автора „Синьої Далечині“ говорили ми на іншому місці („Поступ“ 1927. ч. 7—8 стр. 254). Про сучасного чи не найбільшого поета-неокласика, котрий нинішнє життя і вітчину, неначе Чейльд Гарольд „покинувши зухвало“... „вже давно чужу“ признаючися, що він „там покинув дуже, дуже мало...“ мріє про

хоч ві-сні венецькі води
І мармур сходів і колон,
І саяво вроди й давні годи,
І тоскне золото Малон

(стр. 7. С. Д.)

Дуже багато нинішних критиків взяло це за зле М. Рильському, котрий під ту пору пише, що

Десь є Марсель і з моря дух п'яний;
Десь є Париж, дух генія й гамена;
Десь жив Доде, гарячий і ясний;
Десь полювали милі Тартарени,

(стр. 6. С. Д.)

бо українська критика завжди уважається пістункою, котра вказує

письменникам - дітям, що „можна, а чого не можна“ й, що „треба а чого не треба.“ Без сумніву, що „нарід“ цього не зрозуміє, коли пишеться, що

Білоодежна Дездемона
Стоїть на схолах у горі, —
І над чолом її корона
З троянд вечірньої зорі.
Плюскоче водяна дорога,
Одбивши золоті огні,
І голуби Марка Святого
Заснули в синій тишині.

(стр. 7. С. Д.)

Рильського-чужинця і Рильського-українця, котрі собою представляють два зовсім інші типи лучить одна риса: естетизм, що пробивається із кожної стрічки, з кожної думки, з кожного порівняння.

Кавярні й башти, сні з явою,
Робле й Рембо, квітки й трава, —
І хтось усмішкою чудною
У невідоме зазива
Фіялки, привиди Версалью,
І кар губ, і п'яний шлюб,
І терпкощі чудного балю
Крізь яд скрипок і тугу труб.

(стр. 8. С. Д.)

Це Рильський - чужинець, котрий здригнувся, що „ти випив самогону з кварти і біля діжки п'яний спиш,“ підчас коли в Парижі є сонце й поети а у Венеції голуби й мансарди — а на Україні?

На Україні є дві поеми — вибачте було. Рильський не знає слова є. В нього є існує в мріях — в життю все це, що було. А на Україні були чумаки й в Рильського є поема тоїж самої назви. Поема своя, українська:

Люблю співать про те, про що співаю;
Хай буду класик а не футурист,
Співець рибалок, меду й Навзікаї,
Але в житті і я свій, може, хист
(Коли він є) не по вітру розмаю...
Так от дозвольтє на старий мотив
Згадати допотопних чумаків.

(Д. п. стр. 7.)

Згадує про них Рильський з легким, мов крізь туман жалем: і все таки єдину має вісь, єдиний космос:

Поетичні ліри і пейзажі
Рильський 1928

є кохання скрізь. (стр- 17). Воно є навіть в Рильського, але легке, без вибухів, мармурово-сніжне й такеж зимне й може тому таке цінне й далеке.

Це все таке просте — неправдаж?

Коли полинуть бригантини
На гребні пін
Зрадливу дівчину покинув
Моряк один...

Історія завжди ця сама:

І інша дівчина докине
Йому розмай,
Коли прилянуть бригантини
У новий край.

(К. б. і с. 62).

Це неначе вступ до того *circulus vitiosus* життя якого висловом є символічна поема „крізь бурю і сніг.“ Вже в прольогу відчуваємо безрадність супроти буровії життя:

Кому й що твоя скорбота
І сніг твоєї самоти?
Хіба твій біль дрібний — Голгота?
Хіба слова твої — хрести?
Хіба в кипучому просторі
Ти справді хтось і справді щось?

Nihil? Ні! Тільки (після Рильського) не треба перейматися — бути завжди собою, недоторканим і спокійним по стоїчному апатичним. Бо в життю:

— Купіть у мене дешево віддам „свій
— Купіть, паничу, голод... [сифіліс...
— Купіть у мене холод...
— Купіть мене саму. Я ще зовсім ма-
[ленька...

В життю розмови:

— Лимонаду хто хоче з панства?
— Я беру життя і пю...
— Страшенно впали радянські гроші...
— В Едгара По музика віршу...
— Я хтів купити для Люсі поні... і т. д.

Крізь бурю і сніг... „Життя є царство сили“...

Жінка стоїть на колінах
В полотно, що вкрала вона,
Ї обгорнули
і бють по черзі...

а там десь бабуся розказує казку „як зблудив Мизинчик у темнім лісі“ і як за ним „гнався Людоїд“... А...

На мідному майдані,
Де слід огню і тіні бур,
Сіє в віщому тумані
Симфонія макулятур.

однаке на світі є ще істоти, про котрі сказав колись В. Гіго, що як сміються то сонце входить в хату — діти.

— Колиб мені діждатися чобіток,
То певне й яб до школи вже ходила.
А я — Павлусь поважно докида —
Я знаю „О.“ У мене вже й штани є.
У мене будуть вуса й борода,
І я тоді посватаю Марію.
— Нащо тобі?

— А щоб мене вночі

Надвір водила.

Соняшність розмов і чистість слів дітей, це світ для Рильського. Йому здається, що тоді й Шевченко оживає на стіні й шепче до посну-лих дітей і хтось ясний і простий розказує про коваля Бассіма. Немає ні бурі почувань ні снігу на-строїв, ні болота думок ні всего того чим є справдішне життя.

Благословлю молочний дальний шлях,
Що рве серця і відкрива походи!
Тут, на землі, на радісних полях
Ростуть жита і юний вітер ходить.

Для літератури значіння Рильського величезне — для суспіль-ного життя — ніяке.

Л. Нигрицький.

На струнах гуслий або Да-видові Псальми, українськими стихами написав свщ. Павло Штокалко. Вид-тво ОО. Васи-ліян в Жовкві 1927. 16°. стр. 259.

Про переклад говорять, що він так як жінка: або є гарний і тоді не є вірний або є вірний і тоді є поганий. Це саме можна-би ска-зати про переспіви, котрі є само-зрозуміло багато тяжші від пере-кладів. Це, що прозою може бути надзвичайно гарне — у вірші, де є ці самі порівняння, ті самі думки цей сам зміст що в прозі, — тра-тить вартість, стається річчю ко-ваною, з підбираними й зле наго-

лошеними словами, котрі дражнять уху й естетичний смак.

У вище згаданому творі, автор мимо величезного вкладу праці не вивязався так як належить із своєї задачі. На мою думку переспіви псалмів не повинні бути відфотографуванням їх, автор не повинен бути невільником тексту. Аджеж тому воно й називається „переспіви,“ що переспівається текст не докладно, по — невільницьке — тимбільше, коли в особі о. Штокалка маємо одного із краших наших поетів. Автор повинен був держачися змісту, хвилями передавати свої почування — словом із поезії — котрою є псалми — в прозі, зробити поезію у вірші. Бож ніхто, потребуючи цитату із псалмів не цитуватиме переспіву, так як ніхто не молитисяме з молитвенника В. Щурата „Із глибини воззвах.“

Візьмім приклад: Псалом XII.

В оригіналі: (переклад о. Др. Я. Левицького, Львів 1925 стр. 23). „Доки, Господи, забуватимеш зовсім про мене, доки відвертаєш лице твоє від мене? Доки класти буду ради в душі моїй, болі в серці моїм у день і вночі? Доки виноситися буде ворог мій понад мене? Згбнянсья, вислухай мене, Господи, Боже мій, просвіти очі мої, щоб я не заснув коли смертю, щоби не сказав коли ворот мій: „Я подужав його.“

Я навмисне вибрав один із найменш поетичних псалмів, щоби тим яркіше виказати ріжницю в переспіві:

„О Господи, як довго Ти зовсім На мене забуватимеш і доки Ти відвертатисямеш лицем Твоїм Від мене; і як довго одинокий Я маю у душі шукати ради, Та біль носити в серці день і ніч; І доки так шукатиме заглади Для мене ворог; глянь на тую річ

І вислухай мене й просвіти
Незрячі очі Боже, з висоти;
Щоб не прийшлося сном заснути
[смерти
І у тяжких гріхах нечаяно вмерти,
Нехай колись не скаже ворог мій:
Я переміг його в борбі важкій.
(стр. 20 - 21).

Простота, короткість і ядерність, це характеристичні прикмети поезії. Роздумування і балаканина — її загибіль.

Л. Нигрицький.

К. Мулькевич: Фрагменти революції. Львів 1927. В-тво „Метелики“ 16°. стр. 24.

Малесенька книжочка, без реклями, без розголосу, в сірій невидній окладці. Жах бе із неї — хтось стиснув за горло, очі вибігли на верх а воздуху забракло. Не можна було розказувати всього по порядку, спокійно, докладно, голос рвався речення виходили уривані, нескінчені... Було боляче...

„Ха.. ха... ха...“

„Матушко! Ма—мо! Революція! Революція — чуєш матушко!? Там, коло церкви піймали мене, напоїли... так весело... гарно, матушко... Я п'яна! Революція! Там у церкві ограбили мене з дівочої чести... так солодко... ха... ха... ха... Револю —...“

Впала п'яна, захлистувалась диким реготом.

А старі, жилаві руки матери закривали плахтою голе тіло доньки.
(стор. 11.)

Давай попа! Давай його тут!

— Гей, святий отче!

— Роздягайся!

— Ну!..

... ..

— Ванька! княгиню vedi...

Сковали.

— Порубайте це святе мясо й киньте риба! хай сповідає їх.
(стор. 8.)

Справедливо назване фрагменти: поуриване, недокінчене й рівночасно трагічне в своїй короткості. Автор від себе не додає нічого. Словом нічогісінько. Тільки фрагменти писані т. зв. телеграфічним стилем. Але в тому стилі криється це, чого так важко знайти в нинішній літературі при талані: серце. Автор має талан і серце — щоб тільки по своїй теперішній так вдачній пробі не пішов блудними шляхами.

Л. Нигрицький.

Степан Семчук: Пророки, біблійні оповідання, частина перша. В-тво „Вогонь“ Жовква Р.Б. 1927. 16^о стр. 127.

Одинокий із літературно-католицького обєднання „Льогос“ Степан Семчук не замовк, а час від часу збогачує нашу літературу своїми творами. По поезії „Пісні зриву“ прийшли свого рода поезії в прозі, оповідання „Пророки“ — писані гарно, тонко й в дечому не по стилю Семчука із „Воскресення“. Без цієї палкості й жагучості, що колись — прикмета впрочім у „Пророків“ додатна. Колишнього чи радше правдивого Семчука зраджує тільки „неначе закінчення“:

Стоїть боярська рать
пружисто, сміло, могутчо..
над нею осяяна стать,
гей вихор степами: Зірвать!..

То списами ярко й рвучо
сколихнути юний настрій:
Народе!.. В бій!..

Вечірня зелень трав
скровавлена сонцем в заграві..
Вірою степ схвилював..
Нарід до бою повстав..

Нарід в могутюсти.. в славі..
І розрадів кулемет:

На лет!.. На лет!..
(стр. 127)

Три оповідання в збірці „Обадія“, „Йона“ й „Амос“ обєднані спільною ідеєю корення Богу й службі Йому тому, щоби свій на-

рід вивисшити й вчинити його чистим і праведним. Всі три пророки носять в собі високо патріотичну ціль, а оден із них приносить в жертву життя (Амос).

Останнє оповідання „Амос“ читається вже не так легко як два попередні. Воно є по причині майже дословного переповідання тексту важке й не досить цікаве.

Двом першим оповіданням натомисть важко щонебудь закинути, як щодо будови так і переведення ідеї. В „Обадії“ находимо порівняння: „грижа осіла на лицях потомків Якова така сіра й суха, як запилені шляхи у юдейській країні“ (стр. 7) або (стогін) „такий глибокий і такий тяжкий, як глибоке море і тяжкі кари всемогучого Ягве“ (стр. 8) — порівняння, котрі незвичайно украшають оповідання подаючи їм глибину й лагідність стилю. Неприємно вражає в дечому мова, як напр. „стон“ (стр. 8), „зґрит“ (стр. 15), „обоятні“ (стр. 67) й т. д.

Всі виведені пророки це властиво символи чи радше персоніфікація патріотизму („Обадія“, „Йона“) й соціального питання („Амос“). В першому крім протиставлення чистій ідеї в особі царя Йорама чи радше його жінці Аталії находимо як підложе нарід; „піддані не повинні потурати зарядженням, що нарушують Божий закон..“ (стр. 19) це був їх цар.. Злий, осоружний, але їх. Цеж була їхня правна власть. Рідна, хоч жорстока. Своя, хоч грішна. Цеж був їх голова, помазанець Ягве. Чи ж зваживбися хто з мирних і побожних юдейських селян зробити кривду помазанцеві Ягве?.. Ніколи! Вони боліли над царським упадком, каюлися за його гріхи, бажали поправи, але судити його не почували себе в праві. Кожний це знав, що власть

не від нього, що власть перед ним, що власть понад ним. Власть старша від нього, старша від всіх. Власть від Бога, від Ягве, Господа небесних сил. Ягве її роздає. Раз тому, раз другому. І Ягве судить. Але не піддані. Власть є перед ними, власть є понад ними. Так, як Ягве. І тому не вони покликані її судити, лише Бог. Піддані можуть хиба її осуджувати. Піддані можуть бажати зміни, але ділати проти власти не їхнє право..." (стр. 28).

Таких місць високих своїм змістом є у Семчука багато, думок, котрі аналогічно викликають у нас спомини дещо відмінної закраски... Після минулого пізнаємо сучасне, це сучасне, що нас болить, часом невиносимо болить... А кожний, хто воскресить у нас забуті тіни в цей спосіб, як це зробив автор „Пророків“, це будівничий, що не тільки дає матеріял, але також вказує напрям будови.

Л. Нигрицький.

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ Й АНЕКДОТИ

Актора Поссорта спитали, що він думає про одного директора віденського театру:

— Знаменитий чоловік. Як говорить так-то так, а коли ні — то ні. Тільки одно: говорить неправду.

Хтось читав в присутності, Уайльда уступ з книжки Нордаува, котрий доказував, що всі геніяльні люди стоять на межі божевілля. Тоді Уайльд відзивається: Дуже можливо, що всі генії це божевільні, але в такому випадку чим є людськість, як всі інші люди це ідіоти?

Французський письменник П. Бенука нарікав на атаки преси. Поль Буржé усміхаючися відповів: Дорогий друже, щойно тоді почувся я славним, коли перестав читати часопис.

Уельс оснував враз із своїм приятелем тижневик „The New Review“, котрий однак дуже слабо розходився. Одного дня стояли вони оба при вікні в редакції і побачили похорон. А Уельс каже: — Заложусь, що це наш передплатник.

Одного дня готелевий омнібус ушкодив кілька дерев в огороді Р. Кіплінга. Кіплінг сейчас написав лист до властителя готелю

жадаючи відшкодування. Відповіді однак не одержав. Колиж і на другий лист відповіддю була мовчанка, Кіплінг пішов до властителя готелю полагодити справу особисто.

— Пане Кіплінг — оправдувався властитель готелю — першого вашого листа я продав за фунт, другий приніс мені 2 фунти. Маю надію, що ви дальше писатимете в тій справі до мене а я з продажі ваших листів зложу собі потрібну квоту на відшкодування.

Кіплінг перервав своє листування і відшкодування не одержав,

Молодий англійський поет приїхав до Парижа, щоби побачити Верлена і зараз на вступі купив великий букет.

Але Верлена важко було найти. Англієць шукав його цілий тиждень разом з букетом і врешті найшов в якійсь каварні. На жаль букет вже був зів'яз.

— Нічого не шкодить — усміхнувся Верлен — такий краще підходить до мене.

Бодлер старався одержати місце в Академії і в тій цілі відвідав Вільмена. Вільмен, здивований кандидатурою сказав до нього:

— Мій пане, я нічого не читав з ваших творів. Читаю дуже мало. Тільки я завважив, що деякі письменники мішають патологію з психологією...

— В такому разі ви читали „Цвіти зла“?

— Ні. Перекладається авторів, котрі пишуть під впливом алкоголю...

— Отже ви читали Едгара По, котрого я переклав.

— Ні.

Розмова дальше велася в такому безнадійному тоні і Бодлер поставив її закінчити.

— Ви мабуть нездужаєте пане Вільмен — дозвольте отже попрацювати, тимбільше що й я також нездужаю...

— Виж такі молоді... щож вам?

— Роматизм.

— Роматизм? — крикнув Вільмен.

— Пождіть, пождіть, вашою кандидатурою треба буде серйозно зайнятися.

Хтось представляється Вольтерові як член академії в Шельон.

— Ця Академія, як вам відомо, є дочкою французької Академії.

— Так, так — відповідає Вольтер — і то знаменитою: Ніколи нічого про неї не чути.

Помер найвизначніший московський символіст Ф. Сологуб чи радше Теодор Тетерніков, народний учитель спершу на провінції а відтак в Петрограді. В 1907. перейшов на емеритуру, В 1896 р. видав він першу збірку віршів п. з.

„Тяжоліє сни“ а відтак повість „Тені..“ Звернув на себе увагу своїм глибоким відчуттям трагізму смерті і своєрідною резигнацією супроти життя. Був ярким предствником декадентизму. Найкращі його твори це повість „Мелкий бес“ і збірка віршів „Пламенний круг.“ Оставив біля 2000 надрукованих віршів.

Цього року минає сто літ від уродження Ж. Верна,

Пані Лондон кінчить недокінчену повість свого мужа Джека Лонднна. Річ діється на островах Гаваї і в тій цілі їде на гавайські острови. Годиться зазначити, що пані Лондон є дочкою поета й ще перед супружеством видала кілька творів.

В днях 14—20. березня відбуватимуться в Осльо торжества в сотну річницю уродин Г. Ібсена.

На ліцитації в Льондині одинокий рукопис Золі, ще не знаходиться в „Народній Бібліотеці“ „Le docteur Pascal“ осягнув ціну 60,000 франків.

Починаючи р. 1930. буде призначана що 3 роки нагорода тому письменникові, що славитиме красу міста Ліону.

Декотрі американські видавці означають на ойладках книжок кілька часу потреба на прочитання даної книжки.

Іспанія має нового кандидата до нагороди нобля. Є ним патріярх ісп. літератури А. Р. Valdés, котрий мимо свого віку (75 літ) що року видає дві—три повісті.

ERRATA (до Поступу за 1927 р. ч. 9—10).

На стор. 288. н. 1) четвертий рядок з долу надруковано: rod — має бути gad.

На стор. 295. десятий рядок з долу надруковано: суты — має бути: суть ся.

Н. 3) відноситься до останньої нотки на стор. 297., означеної як ³⁾ — має бути ⁶⁾.

На стор. 298. н. 1) перший рядок з гори надруковано: 90 тисяч — має бути 30 тисяч.

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Хам і Яфет (Вячеслав Липинський) — Люблю Тебе... (Василь Лімниченко) — Хризантеми (М. Гнатишак) — Кристалізація гетьманської ідеології (Володимир Залозецький) — Одзимки (Монтезор) — Навечіря (Св. Чесина) — Гетьманський Універсал з 16 жовтня 1918 р. (Петро Шостаківський) — Юрій Немирич (Д-р Ігор Лоський) — Лисенко й українська пісня (Борис Монкевич) — Українська Фільозофія (Ві З.) — Перші укр. вибори в Галичині під владою в Польщі — З гетьманського руху. — Бібліографія. — Літературні замітки й анекдоти.

БЕРЕЗЕНЬ—КВІТЕНЬ

Обов'язком кожного Українця-
Державника є передплачувати
одинокий того роду журнал

„ПОСТУП”

ВІСНИК літератури і життя

Виходить як двомісячник в обемі 4 — 5 аркушів друку

Містить: статті з області політики, соціології, релігії
й письменства, вартну белетристику оригі-
нальну і перекладну та багатий відділ бібліо-
графії.

Стоїть на становищі української державницької іде-
ології і редагований в дусі християнським.

Участь у „Поступі“ за 1927 рік брали: Андрусак
Микола, Аненко І., Бать Ол., Гладилович І. К., Заїкин
В., Др. Залозецький В., Др. Крип'якевич І., Липинський
В., Лімниченко В., Др. Лоський І., Др. Лужницький Гр.,
Меріям, Монкевич Б., Монтрезор А., Мох М., Др. На-
зарук О., Нигрицький Л., Пасіка М., Петрійчук Ор.,
Саварин Д., Семчук С., Сохоцький І. Н., Фірак М.,
Шостаківський П. та інші.

Передплата на рік 10 зол., піврічна 5 зол.; для закордону річно
1'50 доляра.

Редакція й Адміністрація журналу „ПОСТУП“
Львів, вул. Сапеги 26/І.

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСКИЙ

Хам і Яфет

З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р.

В мові даної людської громади відбивається її душа. — „Шляхетність“, „благодарство“. — Чи витворилось вже в українській мові своє власне слово для означення оцієї державно-творчої властивости душі?

Десятиліття відродження Держави Української!... Чому-ж її нема? Чому і ця спроба сотворити державу та стати нацією скінчилась руїною, як і всі попередні, в протязі тисячі літ?...

Необуздане хамство і цей раз розвалило Українську Державу. Іншої правдивої відповіді на оці болючі питання нема. Хамство — розуміється не як лайка, а як віками освячене поняття для означення певного типового соціально-психічного явища. Що означає це поняття?

Пішло воно від Ноевого сина. Слава цього сина: згірдлива насмішка над слабстю і наготою батька. Така насмішка — це зовнішня ознака хамства. „Вони — каміння придорожнє, тяжке, похмуре, що ними значить свій шлях історія. Ми — буйний, веселий, потік весняний...“ „Супроти них ми можемо здобутись лише на погорду...“ „Чи-ж зрозуміє камінь, загрузлий в глинищі, якого природою є опір і нерухомість, того що греблі рве, що весь є гін і порив, що сам собі рие ложбище і несе рух та пісню визволення.“ — Беру для прикладу останній, найсвіжіший зразок відношення українських синів до українських батьків. Від тисячі літ лунає по Українській Землі оттака „пісня визволення...“

Але-ж це природній поступ, це творча революція, визволяюча свіжі, молоді сили; це патос чину, енергії. — Неправда! — Коли-б це був прометейський гін вірного сина, палаючого любов'ю до батька, до братів, до своєї громади — коли-б це було молоде бажання дістати для своїх хоч трохи

вогню з неба — Україна була-б нині наймогутнішою державою, найсильнішою нацією. Яфет, брат Хама, бачив наготу і слабкість батька не гірше, ніж Хам. На вид цей в його молодій душі так само спалахнуло почуття, так само зародився чин. Але чин Яфетовий був інший від чина Хамового. Яфет прибіг до батька, підніс його. Він всіми силами своїми став на поміч батькові. Чому? Бо в Яфеті у відношенню до батька заговорила любов і почуття спільності, а в Хамі — злоба і почуття окремішності.

Абсолютний брак любови до своєї громади, натомість любов тільки до себе, свого „я.“ Повна відсутність творчої синівської покори, натомість зарозумілість глумої пихи, що „греблі рве“ і сама гине. Погорда до батька, коли він слабкий, натомість рабство у чужого, коли він сильний — ось хамство, ось прикмета людей, що живуть на Українській Землі...

* * *

Хіба тільки їхня? Хіба-ж у інших націй нема хамства? Не в хамстві, значить, джерело нашої безвласнодержавности і безнаціональности.

Хамство єсть скрізь. Це правда. Скрізь єсть „гін“ до виділювання себе із своєї громади, до непослуху їй, до насмішки над її авторитетами. Але скрізь поруч цієї сили відосередкової, руйнуючої, єсть сила доосередкова, здержуюча. І власне оця друга сила перемагає завжди в тих людських громадах, що стають окремими державами, націями.

Прикметою українських людей єсть не само хамство, а ніким і нічим необуздане хамство. В громадах державних — Ной, поруч Хама, має завжди ще й другого сина: Яфета. Хам батьком погорджує, Яфет любить батька. І будууючою силою своєї любови він перемагає руйнуючу силу хамової злоби. Бо Хам шанує тільки силу. До піддержаного яфетовою силою батька він перший прибігає просити різних милостей.

Погляньмо на найблизчих сусідів. Спільній Москві і нам удільний, руйнуючий, відосередковий, хамський період кінчається там перемогою батька при допомозі Яфета: відродженням вседержавної, батьківської, старшої од всіх удільних, великокнязівської влади. Так само, хоч іншим способом — при допомозі конфедерацій — перемагає свого Хама Польща. Не кажучи вже про рицарську, в яфетових традиціях виховану, Західну Європу. Не згадуючи теж північної Америки. Бо, перемігша

там бушуюче хамство, яфетова сила Вашингтона спіралась на вродженій солідарности завойовницького — в віковій монархії вихованого — англо-сакського племені. Така солідарність, вродженою ріжним од природи Українцям бути не може, і її Українці іншими, не-республіканськими, методами мусять в собі щойно тільки виховати. Але ось ще гірша „україна“ ніж наша: Сицилія — помісь Азії, Африки й Європи; кипучий котел ріжних рас, вір, культур, мов. Навіть вона знаходить в собі яфетове плем'я. Во імя любови до Землі, до спільної Батьківщини, твориться там під пануванням своєї нормандської династії окрема держава, і в ній, з перетоплення в одно візантійства, латинства і мавританства, нова національна культура, чудові пам'ятки якої можна бачити до нині в Палермо. А у нас?

* * *

Гетьманці! В таких переломових хвилинах, як сучасна, не вільно дурити себе неправдою. Легенда — не брехня. Легенда — це сильне хотіння, що бере образ укоханої минувшини для творення будучини. Але це не перебріхування мунувшини, щоб допінгувати своє кволе хотіння. Це не чад неправди, яким труси оп'янюють себе, йдучи в бій за те, чого не хочуть.

Єсть в нашій історії матеріал для легенд. Єсть князівсько-дружинницький епос з апотеозою Землі Руської. Єсть Кричевські — вірні до смерти Війську Запорозькому полковники. Єсть сердюки, що за тінь, за символ Влади Державної, Гетьманської, поклали свої голови літ тому десять під Києвом. Але поруч: море хамства, і то на жаль тріумфуючого хамства. Хамство це мусить пізнати без страху, до самого коріння, кожний не трус, не позер, не фразер; кожний, хто любить Україну. Пізнати не на те, щоб над Україною по хамськи насміхатись, а щоб її любовю синівською з пониження піднести, перемігши хамство кругом себе і перш за все в собі.

* * *

Князівська влада на Україні була сильна й авторитетна доти, доки не була українською: доки — як Володимир, Ярослав — спіралась на сили північні — варяжсько-новгородські. З хвилиною переміни на пряму цих північних сил — від Києва на схід московський — південь Руси в самім собі державно-творчої сили не знаходить. Вибухає перше наше історичне хамство. Князі молодші не хочуть слухати та шанувати Старших. Старші

— Князі Великі Київські і Галицькі — розпучливо шукають на Україні сили яфетової, щоб обуздати молодших. Її нема. Перемагає хамство. І від оцього початку котиться воно по Україні без перериву, до сьогодні.

Удільні розбурхали українську стихію, поскидали Великих і пішли в рабство до допомігших першому українському хамству Татар, а потім до Литви. Те, що було не мертве і не хамське поміж ними, почало в поті чола відбудовувати стару батьківську князівську владу під Литвою. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: пани та бояре. Скинули старших: живі останки князів. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігшої в скиданю князів — Польщі.

Під Польщею те, що було не мертве і не хамське між панами, почало в поті чола рятувати стару Русь. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: козацько-шляхецька старшина. Скинули старших: живі останки панів. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігшої в скиданю панів — Москви.

Під Москвою те, що було не мертве і не хамське між козацько-шляхецькою старшиною, почало відродження України і в Гетьманстві 1918 р. поклало камінь вугольний під будову Української Держави. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: „нація селян та робітників,“ складена з інтелігентів. Скинули старших: живі останки козацько-шляхецької старшини. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігших скидати Гетьмана — пеовяків та большевиків.

Ось факти. А тепер про їх наслідки для державної і національної свідомости синів Української Землі.

* * *

Держава — це перш за все: Влада, Територія, Громадянство. Без цих трьох складників — нема держави. Значить для будови держави необхідна організована сила, яка піддержує владу во ім'я добра цілої землі-території і цілого громадянства.

Нація — це перш за все єдність духова, культурно-історична. Значить для народження нації необхідне довге співжиття даного громадянства на даній території в одній власній державі. Нація — єдність духова — родиться завжди від

держави — єдності територіяльно політичної — а не навпаки.

Хамство українське від початку нашого історичного життя ставало впоперек цьому природньому процесові. Державі — початковому, цілому, батьківському — воно протиставляло завжди — кінцеве, окремішне, синівське. Колись — уділ, потім — стан, далі — віру, ще далі — народ і пролетаріят, а тепер — націю. Погляньмо на цю останню фазу.

Влада державна — законна, маєстатична і загальна. Її право правити державою спірається на чимсь вищим, старшим і святішим, ніж вона сама. Воно не може впливати тільки з цього, що вона „хоче“ правити і має „гін“ до влади. Боже помазаня, яке вона в покорі приймає, і закон батьків (традиція), який вона з любов'ю продовжує, — вище і старше — ось що лягло в тій чи іншій формі в основу народження всіх державних влад цілого світа.

Територія, Земля, Батьківщина. Держава родиться в хвилину, коли всі мешканці даної території стають як один в її оборону під проводом, посідаючої до цього законне право, Влади, проти мешканців чужої Землі, чужої Батьківщини, чужої Території. Територіяльна, краєва свідомість, а не свідомість племінно-культурно-віроісповідно-національна лягла в основу всіх держав цілого світа. Коли французський норман і германський англосакс станули як один проти Франції і Германії — народилась Англія. Коли романізований галл і германський франк станули як один проти Риму і Германії — народилась Франція. Коли германський лех і словянський полянин станули як один проти Германії і полянської Руси — народилась Польща. Коли варяг і слов'янин станули як один проти напору нових варягів і проти слов'янської Польщі — народилась Русь. Але з різні удільних з великими, козаків з панами, православних з уніятами, пролетаріату з буржуазією, і українців з неукраїнцями на одній Українській Землі в протязі тисячі літ не народилась Україна.

Громадянство — це організація. Від слова: органічність, природність, те, що в природі єсть. Отже Церква — Христом Богом установажена організація природньої потреби віри і моралі. Армія — організація природньої потреби оборони. Родина — організація природньої потреби продовжування роду. Клас — організація природньої потреби знання і краси (інтелігентський клас) і природньої потреби хліба (продукуючі класи).

В основі організації, а тим самим в основі громадянства, лежить авторитет: церковний, воєнний, родинний, класовий. Тільки тоді коли єсть загально признані, громадські — церковні, воєнні, родинні і класові — авторитети, на яких може спертися Влада, народжується на території даного громадянства його власна, своя Держава. Бо тільки тоді можна викликати необхідні для здобуття Держави загальні підйоми громадянства, коли єсть рычаг, двигун — авторитети і слухняні у відношенню до них організації — що ним можна громадянство, як один муж, підняти. Без організації і без авторитетів нема громадянства, а єсть розпорошена, взаємно себе незнаюча і ненавидяча юрба рабів. Такою юрбою мусить правити з чужої Землі, з Метрополії, чуже організоване громадянство, чужа Держава, на те, щоб ця юрба сама себе весь час не різала.

Влада, Територія, Громадянство — це три основи державного думаня. А державне думаня, це основа державного ділання: політичної творчости, а не політичної руїни.

Хамові українському основи державного думаня споконвіку чужі, не зрозумілі. Як бугай на червону плахту, так реве він, коли йому про них заговорити. „Останній крик його моди“ — думаня націоналістичне.

— Джерело моєї влади: я і нині. В життю рішає тільки сила. Тільки сила єсть владою. Не маєстатичність, не законність, не традиційність потрібні Україні, а патрони і стихія. Патронами оперезаємось до зубів. Розбурхаємо стихію. Тарахнемо шапкою об землю на площі Св. Софії так, що в одну мить не стане ворогів. На вчора, на батьків, на любов до них, на покору перед чимсь од мене — Хама — вищим — наплювать. Вище понад все — це нація. А нація — це я і такі, як я. Не якесь там старече теоретизування, а молода буйна національна стихія, що булькоче в нас і пре нас неухватимим гоним до отаманства, до правдивої стопроцентової націоналістичної української влади.

— Ніяких краєвостей і ніяких авторитетів нам не треба. Націю ми творимо на еротично чуттєвих основах. З кого так само бухає злоба, як з нас — цей Українець і він з нами. Будь він пан, адвокат, старшина, священик, селянин — чим більше одбився він від свого класу, чим менше не має він авторитету в своєму класі, тим більше в ньому злоби проти своїх власних земляків, тим більше в ньому потрібної нам стихії української нації.

— Народ — великий і могутній — як дощу в засуху, так же приходу нашої диктатури. Ми-ж завжди знаємо, чого він хоче. Хіба не самостійности хотів він, сорокамільонний, коли іменем України ми її Гетьмана валили? І хіба супроти цього всього потрібні нам якісь „влади гетьманські, традиційні,“ якась „свідомість територіяльна,“ якісь „організації класові, громадські,“ якесь „думання державне?“ Руйнуй Гетьманство до кінця! Бий всіх на Україні, хто не такий, як ми! Клич проти них Варшаву, большевиків, хоч-би самого чорта! Скидай батьків! Вони-ж не-українці! Вони не вірять в мене — Хама — значить вони не вірять в Україну!

Нема нічого лекшого, як скинути батьків. Батьки скрізь і завжди, по своїй старости, од синів слабші. Але-ж, по скиненню батьків, поруч цього — вискакує зараз на Україні другий Хам.

— Ах так, каже: — тут на цій землі нація понад усе. І джерело влади тут мій власний гін, сила кулака та масова чуттєва стихія. І ніяких авторитетів тут нема, скрізь тільки самі дурні, непотріби, злодії. Прекрасно! Цей розбурхує стихію і націю „вукраїнську,“ а я розбурхаю тут стихію та націю польську або всеросійську. Різати панів, жидів, буржуїв, батьків бити і все, що тут єсть зверху — можна чудово во ім'я всіх цих трьох націй та стихій. Метод тільки задержимо той самий, бо тут вже народ до нього здавна звик.

— Цей наплював на батьків, скинув їх та Гетьмана і став націоналістом „вукраїнським.“ Я так само наплюю на батьків і стану націоналістом польським або всеросійським. Йому вільно починати від себе і від нині свою „вукраїнську“ націю. І мені вільно починати від себе та від нині мою націю польську, або всеросійську тут, в цій безбатьківській і безтрадиційній „вукраїні.“ Він верещить, що я ображаю його націю. Яка-ж це нація, де — як він сам каже — всі батьки ідіоти, і де все-українські повстання вибухають тільки проти української влади? А народ? Він-же суверенний! Вчора він його вибрав; сьогодні вибере мене. Не вірите? — подивіться кругом по цій землі. Ми-ж народові те саме кажем, що і той: смійся з своєї старої традиційної влади; не визнавай одної, всім нам тут спільної, батьківщини; плюй на всі свої авторитети і слухай тільки тих, хто на твоїй стихії національній грає. Правда — націоналізми наші різні. Але-ж сам той, „вукраїнський,“ каже, що це питання тільки сили. Він нас в морду во ім'я свого націоналізму,

а ми його в морду во ім'я націоналізму нашого: польського і всеросійського. А що його насмішки над краєвостю ми добре памятаєм і тому до однонаціональних сусідів наших за націоналістичною допомогою завжди звертаємось, то не наші морди були, єсть і будуть на цій націоналістичній „вукраїні“ в крові...

Сидить Хам український, побитий сам собою, своїм двойником — Хамом польським і Хамом всеросійським на Україні — та гірко плаче. — Всі мають: Чехи, Литвини, большевики, Пілсудський, Мусоліні мають, а я не маю. Хіба я не такий самий, як вони?

— Ні, Хаме! встократ ні! Чехія, Литва і всі сьогоднішні націоновласти не від націй та отаманів, а від монархій, територій і громадянств з їх церковними та класовими авторитетами почались. Вони продовжують старе, а не починають, як ти, за кожним разом все нове. З державного, а не націоналістичного думання відродилась Чехія. Своє державне право, а не „національні обєднання“, вона в Австрії весь час обороняла. Масарик — держави їхньої відродитель — був той, кого найбільше там ненавиділи, такі як ти, націоналісти. Во ім'я державної, а не націоналістичної ідеї бореться так слушно і завзято Литва за Вільно, де нації литовської, як нема! І не пишуться в цих всіх націоновластях німецькою транскрипцією імена Бартлів, Геців, Брікнерів, Коллярів і Вальдемарсів, щоб показати, що це „чужинці“, а не „справжні“ голопупенкові націоналістичні „українці.“ Навіть до тебе найподібніші большевики, і ті, при таких самих як твоє безмежнім хамстві, посідають зовсім чужий тобі інстинкт державний, мають думання державне. Владу свою вони в своїх поняттях освячують універсалістичною комуністичною доктриною, отже виводять її з чогось вищого від себе. В покорі і пошані творять вони залізний авторитет Леніна, яким обуздують своє власне хамство — „ерос і стихію“ отаманів. І будуючи державу на московським історичним ґрунті, не зруйнували вони всього батьківського, старого. Не захопились вони, як ти в своєму варварстві, „американським“ ніби способом випалювання старого лісу, щоб міг рости лопух, настільки, щоб не зберегти того, що своїм п'ятсотлітнім досвідом дало їм змогу зорганізувати армію і чеку, підстави їхньої влади.

— Далекі від твого хамства і Пілсудський, Мусоліні. Не маю наміру їх апотеозувати, тим більше, що наслідки всього того, що вони роблять, не будуть, думаю, веселі для їх націй.

Але хіба ставив Пілсудський „поза нацією“ Мейштовича за те, що будував пам'ятник Єкатерині, Радзівілла за те, що родич Гогенцолернів, а Тарновського за те, що при австрійським Цісарі стояв і хотів стояти? Чи викинув він представників цих старших верств, цих пройдених вже нацією шляхів, як не-потрібне каміння придорожнє? Чи не ненавидять його за це такі як ти націоналісти тромтадрати польські? І чи не поставив той самий Пілсудський сам над собою президента, як символ в республіканській Польщі — вищої од нього, Пілсудського — Державної Влади? А хіба вжив Мусоліні „порив і стихію молодих сил нації“ на те, щоб скинути Короля і згуртовані біля династії всі старі верстви? Хіба врешті Мусоліні і Пілсудський не мали сил на те, щоб, як і ти, самим головними отаманами та головами народніх республік поставати? — Протри очі, засліплений злобою чоловіче! Націоналізм яфетований з пошанованям батьків не єсть націоналізмом хамовим для винищування батьків

— Та на що Україні ця непотріб! — реве Хам. Хіба подібні українські батьки, українські старші верстви, до батьків італійських або польських?!

— Може більше, ніж ти до Пілсудського або Мусоліні. Але не в тім річ. Річ у взаємовідношенню таких синів до таких батьків, яких дана Земля має. Що-ж до потрібности, то тобі, Хаме, батьки потрібні найбільше для одного: щоб перед смертю тебе поблагословити і за Україну твою на тім світі перед Господом молитись.

— Смієшся? Смійся! Але знай, що як скує тебе в рішаючу хвилину раптовий, нічим зовнішнім не пояснимий духовий параліч — такий самий, що скував удільних над Калкою, панів над Святою, козаків під Збаражем і Берестечком, а тебе самого в обличчю мізерних тоді, в порівнанні з твоєю бичачою стихією, большевиків і „дзеді львовських“ — то це тому, що всі, побиті і запльовані тобою, старші історичні верстви з прокляттям у вічність з України повідходили. Тому, що нема в тобі єдиного джерела перемогаючої відваги: — любови та покори. А на тобі єдиного джерела успіху: — благословенства батьків.

* * *

— Хаме український, помимо все — Земляче таки Рідний! Зло, яке ти робиш Українській Землі тобі трудно зрозу-

міти. Ти не любиш, коли тобі про нього говорити. — Все це теорії, а я признаю лише життя; все це було, тепер буде инакше — кажеш ти. — Може захочеш принаймні зрозуміти зло, яке робиш самому собі: наслідки твого хамства для тебе-ж.

— В практиці, в життю зустрінеш ти на Україні в першу чергу отамана. Він — це вже не „теорія“ — а реальна, тисячелітнім твоїм пануванням витворена, дійсність українського життя. Замість характеру — рев і доколінний шлик; замість сталої ідеї — що дня инший настрій; зброєю — демагогія і брехня; мотором — злоба, зажерливість і пиха; тактикою — зрада, а суттю — порожнеча, пуста поза. В день, коли йому славу в руки плещуть — без розуму герой, що на стіну скаче. В ночі хитрий трус, що перший утікає. Тому здатний до бою тільки в перемішці з типами протилежними — суворими, правдивими, скромними, твердими. Тому до самостійности, якої підставою єсть вірність, органічно не придатний. Нація отаманів, що мала тисячі парадів „розбурханої стихії“ на площі Св. Софії, — площі Мудрости, з якої реготалась — але не державу. Нація отаманів, нація бунту і зради, з якими на кожнім кроці і тобі прийдеться зустрічатись.

— Поки скидатимеш батьків вся ця нація буде розуміється з тобою. Але завтра ти захочеш бути проводом над нею. Хіба-ж ти віддаси добровільно свою владу? Ти-ж кажеш, що віриш в Україну. Коли так, то за свою віру ти будеш боротись скільки сил з напором бунту і зради отаманів.

— Ти казатимеш: від нині шануйте і слухайте мене, бо я не Гетьман, а представник нації і народньої стихії. А тобі на це: і ми представники нації та народньої стихії, а ти кого слухав, шанував? — Ту казатимеш: ви-ж мусите мене любити і бути мені вірними, бо я ваш провід. А тобі на це: кого-ж ти любив і кому ти вірний був, коли кликав нас во ім'я злови до бою; себе-ж любимо не менше ми ніж ти. — Ти скажеш: Україну любив я і був вірним Україні. А тобі на це: і ми така сама Україна як і ти. — Ти казатимеш: що я здобув, те нація мусить зберігти, законсервувати. А тобі на це: що-ж ти консервував, коли во ім'я нації поскидав тих, що були до тебе? — Ти казатимеш: але-ж тільки на зробленім можна далі будувати, бо инакше випаруємо у вічному кипінню. А тобі на це: хіба-ж ти сам не навчав нас, що хто почуває в собі гін, той мусить будувати все на ново, на новім корінню? — Ти скажеш: послухайте-ж хоч мого досвіду кривавого, здобутого відданням всіх

сил боротьбі за волю України. А тобі на це: не потрібні нам всі твої дурні теорії, ти-ж сам навчив нас вірити тільки життю, гонові, стихії. — Ти скажеш: ви-ж від мене учитесь, за що-ж скидаєте мене? А тобі на це: бо коли вчиш, то ти вже камінь придорожній, похмурий слід історії, а такими ти нам погорджувати звелів. — Тоді проти вас я піду силою! — Нам тільки цього й треба, бо сила нації, сила отаманів, вся за нами...

— Нема способу Хамам дисциплінувати Хама, отаманом отамана. А чи можеш ти без дисципліни собі здобути владу? Подивись тільки хоч-би на останні десять літ.

— „Вороги народу,“ „зрадники нації,“ „не Українці,“ „поставити поза законом“ — так скидали Гетьмана і нас, гетьманців, десять літ тому ці, що потім в Східній і Західній Україні захопили владу. А сьогодні? — Дословно цими-ж самими кличами поскидали і скидають їх. Повстанчі отамани одержали те, що дали нації, з рук таких як і вони нових повстанчих отаманів. Як гірко, як щиросердно вони сьогодні плачуть. І „брат на брата,“ і „моральний бандитизм,“ і „розбивання нації,“ і „безсовісна демагогія,“ „кретини,“ „герострати“ — так сьогодні скаржаться вони на тих, що роблять проти них те саме, що вони робили. Не плачте! Завтра так само поскидають тих, що нині вас скидають. На кожного українського Хама завжди знайдеться ще більший український Хам!

* * *

Десять літ тому, 16/29 Квітня 1918 р., одвічному на Україні процесові все більшого хаміння, аж до рабства, був покладений хоч на хвилину край.

„Удільна“ Центральна Рада, розпочавши „відродження нації“ бунтованям селян проти панів, котилась нестримно вже на ліво — туди, де вискакував все більший Хам. Хоч декрет про признання права приналежності до української нації тільки особам не вище фершала („лікарського помішника“ — як сказано в декреті) був проголошений пізніше (Директорією), але зародки його були вже всі в Центральній Раді. Тому Німці, яким потрібна була тоді дійсна українська нація, складена з представників дійсного місцевого громадянства, а не з одної секти все більше лівіючих інтелігентів, Центральну Раду розігнали.

Зїзд хліборобів Української Землі (з Московщини чи Польщі там ні одної людини не було!) проголосив Гетьманство. Хто

були ці хлібороби? — Нашадки козацько-шляхецької старшини і старого панства, отже в дану історичну хвилину політично на Україні найстарша і найбільше досвідчена верства — зросійщена і спольтнена в попередній добі — така, якою її створила історія українська. До них прилучилась найбільше господарна, найрозумніша і найбільше благородна частина селянства. Побачивши за своєю спиною большевицького дрючка, не захотіли ці честні і розумні люди покористуватись своїм дрючком, якого дала їм на панів Центральна Рада. Хоч в зїзді участі не брали, але йому співчували: духовенство, старе кадрове офіцерство російської армії родом з України, промислові, фінансові і торговельні круги, врешті горстка інтелігенції. Таким чином Зїзд Хліборобів виявив 16/29 Квітня 1918 р. бажання всіх найважливіших класів тодішнього громадянства Української Землі.

Як що не згадувати часів розцвіту старої князівської Руси — часів, коли Україна, як щось окремого від Новгороду чи Суздаля, себе ще не встигла проявити — то не було події, як оцей Зїзд Хліборобів, так відмінної, так іншої від всього того, що досі діялось на Україні.

Перший раз в історії України Владу Українську проголошено під проводом батьків а не синів: під проводом консервативного — старшого, а не революційного — молодшого класу.

Перший раз в історії України джерело Влади виведено з традиції, а не з бунту: з моральної, а не фізичної сили — з чогось старшого ніж сама Влада.

Перший раз в історії України Влада Державна, сегосвітська, не схопила „за патли“ Владу Духовну і не примусила її себе визнати, а прийняла в покорі з її рук помазанництво Боже: помазанництво Духовного, вищого од себе.

Перший раз в історії України Владу Верховну віддано не отаманові за його персональні заслуги, а представникові Роду, що вже гетьманував на Україні: отже во ім'я спільної минувшини цілої Української Землі, а не во ім'я сьогоднішнього гону якоїсь одної окремішньої отаманської банди.

Перший раз в історії України знайшовся представник старшої, батьківської верстви, що, не підлизуючись до хамства і не кланяючись йому на всі чотири сторони, зважився взяти на себе страшний тягар Верховної Української Влади.

Перший раз в історії України в творцях її дальшого життя проявилась свідомість Землі а не Орди. Пряма наслід-

ниця кочового Низу — Українська Народня Республіка (що як той на Дунай, так вона згодом перекочувала до Варшави) — була замінена територіяльною, на засаді Батьківщини опертою, Українською Державою.

Перший раз в історії України — поняття „Україна“ стало означати ціле — у всіх його класах — місцеве громадянство, а не тільки один його „уділ“, одну його „віру“, якийсь один його „народ“, чи якусь одну його „націю“, в роді тієї, що розбудовується тепер „інтегрально“ в Сміхові під Прагою.

Тому перший раз в історії України могла зявитись хоч на хвилину Законність, Маєстатичність і Загальність імени українського — Української Верховної Суверенної Влади. І в цьому — а не в різних побічних дрібницях — лежить все вікопомне значіння акту, якого правду намагались і намагаються закрити страшною руїною і підлою брехнею ці перші десять літ нового панування Хама...

Такий а не инший характер акту проголошення Гетьманства став зразу проявляти творчі наслідки, не зважаючи навіть на форми, в яких Законність, Маєстатичність і Загальність Влади могла в реальних українських умовах проявитись, і не зважаючи навіть на ґрунт, так глибоко переораний психікою і навиками хамства, як ґрунт український.

Під впливом цього акту починають приймати поволі українські форми всі прояви місцевого життя. Українським — з російського та польського — починає ставати місцевий консерватизм. З хвилиною, коли і на Україні знайшлося нарешті щось консервувати, коли Україною має право зватися нарешті, не тільки жменька злобних літераторів, а все дійсно сильне і дійсно творче на Українській Землі, зявляються консерватисти українські. Тому може нарешті зорганізуватись і місцевий український поступ. Єдність „Національного Союзу“, якої ані перед, ані по Гетьманстві не бачили між собою „національні“ революціонери — стала можливою тільки завдяки появі в українських формах місцевого консерватизму. Тільки його тверда стіна давала змогу революціонерам, замість летіти носом в прірву, одною рукою перти на стіну, а другою одмахуватись од натискаючих на них ззаду ще більших революціонерів.

Тисячелітнє хамство не може розуміється зразу щезнути з лиця Української Землі. Але, звязане тепер Законністю, Маєстатичністю і Загальністю Української Влади, воно всю свою

злобу і руїну повертає вкінці кінців на добро Землі. Хамству польському і всеросійському на Україні вирвані його найстрашніші зуби. Воно не може вже оправдувати свого існування хамством українства. Бо-ж українство тепер — це вже не партійно-революційна отаманська „нація“, а все і всіх обіймаюча Гетьманська Держава. І як не намагається ревіти одно хамство про „непонятну мову галіційську“, а друге хамство про „незрозумілу народів мову російську“, проте вони прекрасно бачать, що Гетьманську Владу „мовою“ не перекинеш. Тому одні починають вчитись „шевченківській“, „не галіційській мові“, а другі видають українсько-російські та російсько-українські словники, і з цього виростає Україна.

Росте Україна і тому, що її хамство нарешті в перший раз себе взаємно побачило і пізнало. Чи можуть зійтись коли небудь при однім столі український вшехполяк, общеросс і націоналістичний українець, якщо нема вищої од них, старшої од них, Законної, Маєстатичної і Загальної Української Влади? Знайшовшись завдяки цій Владі раптом в одній хаті, вони бачать, що подібні вони всі три до себе як близнята сіямські. І це стирає їм всім канти. Так само, коли хамський каратель лупить нагайкою іменем України революціонера, а хамський революціонер іменем України здирає живцем шкіру з карателя, то обидва вони поволеньки перекипають, а на дні лишається спільна і тому і другому Україна. Росте вона і тоді, коли її найбільший навіть ворог мусить, тому, що це Держава Українська, іменем її всі свої громадські акти прикривати. Росте тому, що її сини, хоч б'ються ще, як і билися раніше, але символ України стоїть вже тепер над ними, а кругом їх держить обруч Державної Української Влади, що не дає їм, як досі, розсадити Україну.

Найбільше-же росте Україна в початках Гетьманства 1918 р. тому, що батьки не проклинають вже своїх синів. Що починають вони поволі Україну синів благословляти, бо ця синівська Україна вже не бє, не мучить, не проганяє їх. А з другого боку давно зросійщені і спольщені сини згадують тепер своїх українських батьків і з любов'ю та покорою починають тепер до сього синівства признаватись. В невидимій силі такого власне, иншого ніж досі, наставлення громадської душі починають почувати себе рідними братами і рідними синами одної Української Землі місцевий „росіянин“, „поляк“, „українець“. І тільки тому, тільки в часах Гетьманства 1918 р., твориться своя Дер-

жава Українська, а в Українській Державі починає народжуватись дійсна, не літературна, Українська Нація на Українській Землі.

З попередньої нашої історії одна лише доба може рівнятися по своїй українотворчій силі з добою Гетьманства 1918 р. Це — останні роки панування Великого Богдана. В свідомості своїй і своїх помічників він перестав вже тоді бути лише козацьким Батьком. Він хоче Королівства Руського, Гетьманства Війська Запорозького, в розумінню не мандруючої озброєної ватаги, а територіяльної Держави — такої, яку має в сусідній Річпосполитій аналогічний „Війську Запорозькому“ „Народ Шляхецький“. Тому він так хоче возстановити тоді органічну структуру, розбитого козацькою революцією, громадянства Української Землі. Тому для привернення цьому громадянству його батьків, його консервативної частини, він так запопадливо оберігає універсалами повертаючих тоді на Україну панів. Тому він так хоче одержати для себе благословенство Патріарше — вищу духовну санкцію своєї Влади. Тому він так драгливий в справі вибору сина на Гетьманство, бо хоче витворити традицію, дідичність — санкцію чогось давнішого, старшого для Гетьманської Влади. І тому падає він, горем убитий, на вість про бунт козацький. Вальється наче дуб од грому старий Гетьман, коли по десяти літах надлюдської праці ясно бачить, як Хам український не розуміє, і по вік не зрозуміє, що таке Законність, Маєстатичність і Загальність — що таке вірність і шляхетність — в будові нової Держави, в творенню Української Влади...

— Як?! влада верховна має бути вище, ніж мої суверенні апетити? Значить ніколи вже ні один отаман Гетьманом — владою верховною не стане? Значить Україна це щось таке, що я маю шанувати, любити і слухати, а не щось, чим я можу бити, скидати і себе вивищувати? Щось спільного всім на цій землі, а не власність монопольна моя і моєї банди? Брехня! Це не Україна! Це вигадка московських і польських поміщиків, щоб повернути собі маєтки на Україні!

Повстання Пушкаря завалило українотворче діло Богдана Хмельницького. Повстання отаманів під фірмою „Петлюра-Винниченко“ завалило українотворче діло Гетьманства 1918 р. І як в першій так і в другій випадку — так вчора як і від віків — переможці, обдерши Україну з Законности, Маєстатичности, Загальности, перерізали зараз-же на другий день самі себе і щезли в рабстві. Чому так сталося?

Тому, що не було на Україні своєї власної Яфетової Сили.

Українотворче діло Богдана спіралось на силі Тугайбеєвих Татарів, що біля Гетьмана весь час перебували і по його наказу отаманські голови стинали. Українотворче діло Гетьманства 1918 р. спіралось на силі, дисципліні і організації німецької армії. Обручі, якими держався український котел з перекипаючим в державу та націю його хамством, не були місцеві, українські. Коли вони перестали держати, коли зникли, хамство розірвало котел, убило Україну.

Гетьманці! Цієї гіркої і болючої правди не вільно ніколи забувати. Все інше в нашому упадку — це деталі, це дрібниці. Основне — Хам і Яфет. А суть, найглибша суть, така: буде власна місцева Сила Яфетова здатна паралізувати Силу Хама — буде Україна; не буде її — не буде ніколи України. Бо навіть Варяги уподобнюються тільки до Яфета. Коли на даній Землі єсть тільки Хам — вони не асимілюються ніколи. Так, як не засимілювались з Україною ані рицарський гетьмановий „друг-сокіл“ Тугайбей, ані німецька армія.

Сила Яфетова — це не диктатура. Нема на Україні такої місцевої сили, яка-б без помочі Варшави чи Москви, могла примусити мовчати всі інші місцеві українські сили. А поміч Варшави чи Москви у внутрішніх українських справах — це смерть, це загибель України.

І найбільшим політичним нерозумом було-б прикривати щільно диктатурою котел, який мусить ще перекипіти: мусить у внутрішнім тертю перетерти віками накопичене хамство. Вся суть в цьому, щоб це хамство перекипало в українських державних обручах; щоб, взяте в обручі, воно котла не розсадило. Таким власне обручем мусить бути Яфетова українська сила.

На прапорі її написано:

За Гетьмана з Гетьманського Роду - за одну для всіх і вищу од всіх Законну Маєстатичну і Загальну Держ. Українську Владу!

За всю Землю Українську — за спільну всім місцевим „уділам“, „вірам“, „націям“ і „народам“ — Батьківщину!

За ціле Громадянство Українське і за основи його буття, як Громадянства: за Церкву, за Армію, за Родину, за Класові Організації!

Тому українотворча Сила Яфетова дасть в межах українського державного закону волю українському Хамові. Доки він під одним Гетьманством, не порушуючи єдності Землі

і не руйнуючи основ Громадянства, б'ється між собою за свої „уділи“, „віри“, „народи“ і „нації“ — нехай б'ється. Але за отаманські посягання на Верховну Владу, за розбивання Української Землі і за руйнування Церкви, Армії, Родини і Класу — Хам мусить йти в клітку. А головне він мусить знати і відчувати, що єсть сила, яка його посадить в клітку. Без цього не буде України.

Безмірно важко таку Силу Яфетову на Україні сотворити. Бо щоб стати опорою Законної, Маєстатичної і Загальної — Державної Української Влади, вона джерело єдності мусить мати в собі, а не зовні. Це значить, що вона не може бути об'єднана ненавистю до чогось поза собою, так як об'єднані нею наприклад комуністи чи фашисти. Вона не може об'єднатись ненавистю до свого брата Хама, бо Хама вона мусить виховувати а не убивати. Вона не може об'єднатись ненавистю до Москви або до Польщі, бо ненависть до Москви зажене її в Польщу, ненависть до Польщі зажене її в Москву, а ненависть одночасно до обох — в петлю самогубця або в дім для божевільних. Прикладом для неї мусить бути не націоналістичний фашист і не соціалістичний комуніст, а давнього, з часів могутності, старого типу англійський слуга державний.

Не в загінотизованій якоюсь ненавистю банді його сила. Сила його — це дім — родина, Церква. Клуб класовий. Пошана, вірність та любов для своїх лідерів — авторитетів. Вірність цих авторитетів Королю. Ідеал всіх — шляхетність, джентельменство. Ось і все.

З безмірним спокоєм дивиться він на свободні рухи своїх співгромадян - доти, доки ця свобода не зачіпає Маєстату Короля і Державного Закону. Тоді він без пардону валить по голові. Так само не ненавидить він ані Француза ані Німця. По лапі дасть одному і другому за вмішування в його внутрішні діла. Але з кожним готовій вийти в союз, коли цього вимагає вище для нього понад все, крім Бога — **Добро Держави!**

Такий наш Яфетовий Ідеал, Гетьманці! Тільки внутрішня вартість наша, тільки ця сила, яку ми сотворимо самі в собі, дасть нам змогу цей ідеал великий досягнути. Як не може бути без Яфетової Сили — України, так не може бути Сили Яфетової без непорушної, безкомпромісової внутрішньої моралі. Які-ж основи цієї моралі?

Любов — що не значить коров'яче взаємолізання, а тоді раптом рогом в бік. Покора, — що не значить хитрість і низькопоклонство. Вірність — в серці а не на язичі. І по-

чуття спільности, а не злобне вишукування в оці ближнього пилінки, щоб жовчі більше до свого жолудка напустити і собі в той спосіб приємність учинити. Коротко: шляхетність, благородство. Як скрізь, на цілім світі, від назви верстви державнотворчої родилась назва моральної прикмети, так тільки з цієї моральної прикмети народиться Яфетова, державнотворча сила України.

На цих основах збудуємо організацію. Вона не сміє бути одірваною од громадянства „чуттєвою“ бандою. Коріння її мусять бути в громадянстві: — в своїй родині і своїм роді, в своєму класі (значить в різних класах України) в своїй Церкві (значить в різних християнських Церквах України), од яких ми не маємо права, тому що ми Гетьманці, одриватись. З організації цієї виросте на Землі нашій Яфетова Сила, а на Силі Яфетовій опреться Гетьман: Законна, Маєстатична і Загальна Державна Влада України.

Хочемо, щоб була Україна — робім те, що тепер робити треба: творім організацію — зародок Яфетової Сили. Ділом і думкою. В краю і на еміграції. Скрізь і при всяких умовах. Не „від завтра“ і не „коли конюнктура буде ліпша“, бо завтра буде вже запізно, а добра „конюнктура“ без нашої співучасти ніколи не появиться.

При тім не закриваймо очей на смертельну небезпеку, що з кожним днем все більше загрожує нашій організаційній праці. Найбільша небезпека Яфетовому ділу — Хам. Він хоче на своє перекрутити наші цілі. Він добирається до нашого внутрішнього життя.

— Нехай ваш Гетьман стане отаманом! Нехай він прожене од себе всі останки старих, слабих, непотрібних класів; всіх старих українських діячів, всіх теоретиків, що не вірять в отаманську Україну. Нехай він стане на чолі українського повстання проти таких, як він. Нехай буде диктаторським вождем молодих націоналістичних сил, до яких належить будуччина і завтра сорокамільйонної нації. Тоді ми всі станемо Гетьманцями, всі підемо з вами! — Так шепче вам до уха Хам.

— Чи не пора вже розпочати бунт!? Вже десять літ існує рух гетьманський і ще не поділився? Чи можна щось подібного стерпіти „на Україні“? Таж дивіться: москалі, поляки, українці, поміщики, селяне, буржуї, пролетарі, офіцери, дворяне, козаки, православні, католики, уніяти — все там вкупі. А ну! - поцькуй но їх один на другого! Розбий! Можеш це робити без боязни.

Екзекутиви там нема. Зразу станеш гетьманським отаманом. Вкради у них ідею! Перекрути її на рев! Вирви з неї два, три гасла, а на саму суть наплюй! Скажи, що ти очищуєш гетьманство од ворожих — чи нації, чи селянству, чи унії, чи може православію — елементів. Скажи, що ти за Гетьманом, але проти тих, кому він доручив тобою управляти. Скажи, що ти хочеш, щоб Гетьман був самодержавний: твоя воля — його воля. Тоді удасться тобі це, чого даремно добивався, поки був республіканцем: станеш українським „Мусоліні“ — возстановителем Гетьманства силою всеруйнуючого і всеосмішуючого українського вікового хамства!

Гетьманці! Послідователі Яфета! Покажім, що єсть у нас екзекутива. Не фізична, не кулачна, — а духова і моральна. Нехай не зверне нас з нашого шляху, нехай не розложить нас — все в пародію і порошок обертаючий, український Хам!

В обличчю всього того, що було і що єсть на Україні, Милість тільки Божа може нас урятувати. Тому до Бога перш за все нехай звернеться наше серце, душа наша, в ці десяти роковини.

Помолімся, щоб допоміг Він нам, Великий Милосердний, виробити в собі, до смерти зберегти і дальшим українським поколінням передати Яфетові прикмети. Щоб дав Він, Великий Милосердний, Гетьманові нашому і Родові Його сили нести найтяжчий український хрест: збирання Сили Яфетової біля Символу, Законности, Маєстатичности і Загальности Державної Влади Української Землі. Щоб зміцнив Він, Великий Милосердний, нашу любов взаємну, що одна тільки дасть про водові нашому змогу вести нас, а нам рости, йдучи по дороговказам проводу. І помолімся за брата нашого, за рідного, за Хама, щоб Бог Великий Милосердний освітив його Милостью Своєю, щоб послав йому в серця покору і любов, щоб поремінив його в Яфета з Хама. Помолімся не пустим криком ніби „релігійних“ лицемірів, а найглибшою самотою серця. Помолімся так, щоб одійшов од нас гнітючий сором за слабість нашу і силу Хамову, що нам забрали, зруйнували Україну; щоб настав в душах наших спокій, в серцях радість від буття з собою, а в умах надія — тоді, дасть Бог, видержимо, Гетьманці!

А ти, Хаме, памятай, що кожної хвилини Яфетом можеш стати. Хіба ти не бачиш, як сил активних українських мало, і як цю дрібку ти хамством своїм ще більше дробиш, розбиваєш. Ти-ж — син, ти — молодість, ти — завтра, ти — стихія. Ти більше маєш на Україні сили, ніж Яфет. Тому за будучність ти перш

за все несеш відповідальність. Щоб ти будував, а не руйнував як досі, Україну, одного тільки треба: хвилини покаяння. Щоб хоч на одну мить покинув ти писати, бігати, кричати — свою „рушійність“ хоч на хвилину припинив. І запитав себе, свого сумління: що властиво мене в моїй активності жене, яке це почуття мене до руху пхає? І відповідь дав собі так щиро, так правдиву, як в обличчю Бога, як на порозі смерті....

Не схочеш такого покаяння? Робитимеш дальше своє плюгаве діло? Роби, бушуй, кричи, вали! Крім руїни і згуби для тебе-ж самого, нічого з твоїх писань, криків, банд не вийде. Бо згідно переказаному всім нам на науку Божому Законові діла твої, поки ти Хамом остаєшся, прокляті на віки вічні, до кінця світу. Амінь.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ...

Люблю тебе, душе моя!...

З голубиною пуху простелю я твої стежки.

І шовками з моєї крові твої ніжки обівю....

Поклони бю перед тобою, неначе перед Богом, а мої кучері від них вже порохом припали.

Неначе жебрак що днини, що хвилини простягаю до тебе руку по щастя і найменшою одробиною твоїх ласощів більше тішуся, ніж усіми скарбами світа.

Нераз перед дзеркалом просиджую і в очах та їх погляді шукаю Твоїх слідів.

Хочу проникнути, хочу збагнути тебе, хочу обіймами мого розуму і поцілунками моєї свідомости висати з тебе хоч крихту твоїх солодощів.

Хочу згубити в тобі всі смутки моїх днів і самого себе, хочу забути в тобі про весь світ, хочу спалити перед тобою мое життя, перелитися в тебе, перегоріти тобою...

Хочу тебе!

Люблю тебе, душе моя!...

М. ГНАТИШАК

ХРИЗАНТЕМИ

В хвилях світла каварня купалася

І у танга звуках пешених,

Між столами дівчіна звивалася,

Продавала квітки — хризантеми.

Звуки танга в очах розпливалися

І зникали у смутках шалених,

Бо зівялі мені нагадалися

Закохання мого хризантеми.

ВОЛОДИМИР ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ

Кристалізація гетьманської ідеології в типі Гетьманця.

(Кілька гадок з приводу святкування 29. цвітня 1918 р.)

Свято 29 цвітня не святкується по нашим гетьманським звичаям гучно і шумно з промовами, в яких кадяться похвалами за це, що було і що зроблено. Навпаки гетьманцям личить як і в приватному так і публичному життю скромність і повздержливість в оцінці своїх діл, своєї праці та своїх здобутків.

І так здається мені, вага торжественного обходу цього найбільшого свята серед Гетьманців повинна лежати більш у застанові над тим, що не зроблено, що ще повинно бути зроблено, а передовсім це, чим і яким повинен бути кожний Гетьманець, щоби сповнюючи свої обов'язки супроти своєї ідеї він ставав приміром для других і тим їх до своєї ідеї приближував.

І ось з того приводу я бажавби поділитися з однодумцями кількома гадками.

Ідеологія гетьманська мало або нічого не варта, коли приймається так, як приймається якась звичайненька собі програма якоїсь політичної партії. Коротко характеризуючи різницю між припинанням нашої ідеології а припинанням якоїсь політичної програми, можемо сказати:

Припинання політичної партійної програми мало або майже зовсім до нічого не зобов'язує, воно рівняється одяганню себе в той чи инший одяг, при чому внутрішня вартість, себто етос людини остає тойсам і зовсім від того переодягання не змінюється.

Припинання гетьманської ідеології натомисть діаметрально різниться від припинання політичної програми власне тим, що вона накладає певні, ідеологією означені обов'язки. Вона ставить передовсім домагання до внутрішньої людини, до її етосу, який вона змагається піднести й ушляхотнити. Припинання гетьманської ідеології це не переодягання з одної одежи в другу — це внутрішній життєво-етичний процес, це зміна не тільки одягу, — але цілої людини.

І коли гетьманська ідеологія має на меті ушляхотнення людини, тоді вона мусить стреміти до вироблення типу Гетьманця. І доки не буде виробленого типу Гетьманця, доти гетьманська ідеологія буде подібна до цього партійно-політичного переодягання, яке власне через свою пестрість і змінчивість до жадних форм громадського життя не здібне: бо лише ясно очеркнений тип в життєвій боротьбі перемагає, як вірно зазначає В. Липинський, підчас коли все неясне, неочеркнене, безфарбне, бліде, хитке і слизькувате розливається в нівець!

Кристалізація гетьманської ідеології в типі Гетьманця — ось задача нашої внутрішньої, не легкої, але конечної праці над нами самими!

Стрічав я Гетьманців, котрі розуміли гетьманську ідеологію так, що зачинали розуміння своїх задач від кінця — а не від початку. Себто клали вагу на велику екстензивність задач — забуваючи про найблизше — про себе самих.

Таким шляхом не витвориться ніколи тип Гетьманця. Не витвориться тому, бо гетьманська ідеологія це перш за все процес внутрішньо-органічний. Сей процес мусить зачатися від внутрішньої переоцінки свого особистого етосу, а щойно опісля може звертатися до ширших задач. А якіж початкові задачі Гетьманця?

Це праця над собою, праця над витворенням певних гетьманських, а тим самим громадських, чеснот.

Отже праця над самим собою се одна з найважніших передумовин для витворення з себе типу Гетьманця. Це не легка річ. Уже старинні знали, що побороти себе самого, свої пристрасти, свої пориви не легше як стояти віч на віч з ворогом. Але без таких тихих побід над нами самими не буде і ніколи не бувало... тих других?

Хочу навести тут тільки кілька головних чеснот, які у боротьбі з собою і в перемозі над собою віруючий Гетьманець повинен мати перед очима своєї душі.

1) Християнська релігія. Без віри в Бога нема і не може бути і віри гетьманської. Віра кріпить і додає сил, потрібних для здійснення кожної ідеї. Без відродження релігійного чувства не може повстати тип Гетьманця. Тільки на християнській вірі оперта — віра гетьманська є позитивним чинником, впливаючим на цілість людських вчинків. Невіруючий, — віруючим Гетьманцем бути не може. І саме

віра християнська сприяє розвиненню тих чеснот, без яких витворення типу Гетьманця є нездійсниме, як прим. християнської покорі та любови.

2) Лицарськість. Гетьманець обмежує свободу вчинків та поступовання супроти других і навіть супроти ворога тим, чого лицарськість оперта на християнській етиці вимагає: Чесність, правдомовність, почуття справедливости і вироблювання в собі такту в особистім та громадським життю; лицарськість не тільки в отвертім бою, — але лицарськість кожного вчинку в повседневнім життю; лицарськість не лише супроти сильнішого або рівного — але лицарськість передовсім супроти слабшого, меншого брата. І з поняттям лицарськості звязана здержаність і розріжнювання цього, що вільно а чого не вільно..

3) Послух Авторитетові. Послухом авторитетам так духовним як і світським поборює гетьманець глибоко у нас вкорінені анархічні течії. Він слухає добровільно, сам себе до цього примушуючи — а не згори терором до цього приневолений. Це власне є послух християнського лицаря — а не застрашеного охльократа. Послух авторитетам є фундаментом громадського життя, без якого воно перемінюється в стадну безгієрархічну масу, серед якої крутиться хмара шарлатанів, які ту безавторитетну масу для себе безкарно використовують.

4) Патріотизм. Гетьманець ріжниться від пересічного націоналіста тим, що його ідеологія патріотична а не націоналістично-шовіністична. Патріотизм означає любов до своєї Землі-Батьківщини, з якої в політичній сфері випливає принцип територіялізму. Любов до всіх мешканців своєї землі — а не ненависть до них, хоча б вони були иншої віри та культури. Приближування їх до себе і шукання порозуміння з ними в ім'я спільної любови до спільної Батьківщини — а не ненависть і відштовхування їх. Се головна засада патріотичної ідеології гетьманців.

5) Дисципліна. Дисципліною поборює гетьманець вкорінений у нас анархічний індивідуалізм. Нема гієрархії без авторитету і без дисципліни. Тому визнаючи гієрархію та авторитет мусить кождий гетьманець безумовно і визнавати дисципліну. Нагинання свого від природи індивідуалістичного хотіння до принципу дисципліни, ось одна з важніших праць над самим собою.

6) Пошана і товариськість. З пошаною і пієтизмом відноситься гетьманець до традиції та історії державних змагань своєї Нації. Бо шануючи величність подвигів свого минулого, він тим самим шанує себе самого, нащадка цих, котрі своїми жертвами і змаганнями цю величність створили.

У відношенню до однодумців гетьманець помічний і товариський. Оминає сварливість, старається розуміти другого і йому вибачити хиби та у всіх помочі.

7) Волевий принцип. До досягнення цих цілей випоклює і гартує в собі гетьманець залізну і незломну волю. Він мусить відкинути шкідливу, лібералістичною доктриною впоєну засаду: „що людина така, якою її природа зробила, і змінити не дасться“. Випколенням гарту волі навіть од природи слаба людина може стати, коли хоче, сильною, волевою. Взагалі не всі люде родяться добрі і сильні — а на добрих і сильних виховуються. Тому виховання і випколення волі має таку велику вагу в громадському життю.

Це тільки кілька зразків із кодексу гетьманських чеснот. У змаганню до сповнення їх (а це шлях повільний, тихий та тяжкий) кристалізується цей тип гетьманця, без витворення якого гетьманська ідеологія це — фраза без змісту.

Застановімся отже нині в цей торжественний день над тим, що лежить цілком близько в обсягу нашого досягнення. І увійдім у нас самих і поспитаймо, кілька з того вже досягнуто, а кілька ще треба напруги, щоб хоч участі це досягнути. І здаймо собі справу з того, близько чи далеко ще нам до типу гетьманця. І коли далеко — то стараймося до нього зблизити.

Особа діничного родового Гетьмана належить цілій нації і стоїть понад всіма класами, тимчасовими урядами, партіями, групами і членами нації так само, як цілій нації належить і понад усіма її частинами стоїть та традиція державно-національна, що її Гетьман діничний законно, на основі своєї традиції родової, персоніфікує. *В. Липинський.*

Тільки біля Особи, на яку жадна партія не може взяти партійного патенту, бо ця Особа не з партійної сили, а з сили всенациональної традиції виростає — об'єднуються всі наші посварені між собою, розеднані і розбиті укр. партії. *В. Липинський.*

МОНТРЕЗОР

Одзимки.

(з „Думи про Україну“)

Не з каміння й не з заліза
 наша твердиня...
 нерукотворні її мури...
 заборолі лицарів чорні, —
 осмалені димом боїв —
 мечі в січах пощерблені,
 щити окривавлені...
 ... Піднесіть заборолі!
 зміряйтесь з сонцем очима —
 не бійтеся дня!
 Хай крилом орлиним лопоче наш стяг...

Не з каміння й не з заліза
 наша твердиня...
 Лише риза духа кована у злоті...

Здобуваймо степ, дике поле...
 хай плуги за нами йдуть, —
 куймо леміші —
 леміші хай кують!..

Єсть зкраю нашої рівнини
 зачарована гора...
 видко її оддалік —
 видко її з віку у вік...
 дійти-ж — сил нема...
 розганялися віками князівські дру-

розганялись козацькі загони —
 слід загубили...

в степах
 деь росплився їх шлях...
 лише в захмарях
 знявся над ним орел-птах...

Висока... висока гора...
 з віку у вік
 і з роду в рід
 блукають витязі...
 а слід шляху заріс... заріс
 і всі стежки поплутав біс...

пустир...

на обрію — гора висока...

полчища за полчищами,
 покоління за поколіннями, —
 здобуваючи її — пішли в безвість...
 ... а вона стремить шпилями —
 нездобутими вежами
 поза межею життя,
 поза дійсности межами...

У полі розгулялася воля...
 до безодні докотилася
 — не спинилася...

бурею-тучею
 знялася над нашою кручею,
 знялась в піднебесні простори...
 ... а ніч над нею сон снила
 і вкрила тишею
 пориви...

..... З під копит
 снопами іскри вибухають,
 стають луною на небі...
 якась дика погоня
 віками... віками...

Лопочуть крила мов бурі вихрові...
 горами підіймають хвилі
 та пісчану лаву —
 від краю до краю землі
 проносять...
 і гинуть в одчаю...

... а роки, дні, години
 стають закамянілі —
 чекають...

з лавини
 тричі сонце гляне
 двічі зайти має...
 третій схід сонця буде нашим Сходом...
 останний Схід буде нашим,
 Ти звелів так, Пане!
 Ти звелів буревіям піски позмітати —
 скелю добути,
 нам — звелів орати...

... В блакиті
 обіззався клик журавлиній —

кру-кру....

Гей!

журавлі летять з нашої рівнини..

ім видніше...

кру-кру...

відлітають...

але повернуть —

кру-кру...

вони знають!...

Винесли світанням

Святощ...

ранішню зорею...

зійшло сонце над горами київськими...

поклоніться гори

поклонами земними

степам-морям і сонцю тому,

що сходить над ними...

ліси зашуміли...

шепотять дубрави...

»зійди сонцем сили. —

»зійди сонцем слави...

затремтіли струни Дніпрової хвилі —

мигтять самоцвітами

голуби білокрилі..

дорогу, дорогу силі!

на горі високій —

зпроміж усіх найвищій —

Стяг встромили..

Лопоче над горами він

крилом орлиним...

а гори — думу важку думують...

вслухалися...

в просторі синім затуманилося...

Цить!

загуркотіло...

скелі та світи в безодню летять...

заридало... і оніміло.

Золоті струни бренять...

Мутні далечинь...

ріка сивіє...

Тінь.

тінь Хреста....

зігнулися дуби,

похилились тополі

низенько...

забули,

забули ми, Боже,

що Ти близенько....

... прокинувшись — схопилися,
протерли очі:

відплили гори —

і тая гора найвищая...

і лопотіння не чути...

мерехтить беріг пісчаний...

глиб обміліла...

Святощ...

Ії немає...

ринули юрбою,

вперед —

без знаку, без стягу...

наситити спрагу,

шукати загину....

... І розвіяло в полі лавину....

поклоніться гори

поклонами земними

степам — морям та сонцю,

що зайшло за ними....

В блакиті

обізвався клик журавлиній:

кру-кру...

Гей! журавлі летять

з нашої рівнини...

відлітають...

та повернуть...

кру-кру...

вони знають...

Поклоніться гори

поклонами земними...

голуби,

голуби білокрилі

порхають довкола,

мов удосвіта...

Сад Гефсиманії

зацвів первоцвітом,

холодною вкритий росю...

розплетеною косою беріз

шепоче ранок...

перловий світанок

золотом крові наллється...

пахощами спяніє...

біліє ніч...

відплили гори...

а тая гора найвища —
 зачарована гора —
 на обрію стала...
 оддалік — оддалік
 видко її з віку у вік...
 стремить шпилями
 нездобутими вежами —
 поза межею життя,
 поза дійсности межами....

— — — — —
 Поклоніться гори
 поклонами земними
 росп'ятій на Хресті,
 на Хресті відродженій....
 зійди з Хреста!
 здобудь Воскресення —
 не жди його...
 Зірвись,
 зірвись з Хреста!
 Бог нашої Землі не може бути Богом
 степу, що лежить одлогом
 і Богом тиші...
 Святий, Кріпкий, Всесильний
 Бог наш!
 ... Самітня Ти на горі високій
 тиша над Тобою —
 а в долині
 шлях замітає курява пустині...
 вийшовши на роздоріжжя,
 зтоптавши луг рясний, —
 зтоптавши збіжжя, —
 зібралася юрба —
 блимають ножі,
 брязчать вила..

Самітності не простить юрба безсила..

Святий, Кріпкий, Всесильний
 Бог наш...
 гордить Він тими,
 хто в каюттю повзає
 і плаче молитву...
 — жезраків Він не знає...
 Бог нашого народу —
 наш Бог —
 Бог розмаху від Заходу до Сходу...
 Зірвись,
 зірвись з Хреста!...
 повз нього пройшли покоління...

хрестилися... молилися...
 тисячі...
 сотки тисяч...
 богомольці...
 на провесні...
 що року...
 з роду в рід
 і з віку у вік
 стежки стрічками протоптали,
 всю Землю оплутали ними...
 окрівалили ногами,
 сльозами наситили гіркими...
 Усі під Хрестом зійшлися —
 дивляться...
 сліпнуть...
 чекають...

Чуда! чуда!

Зірвись з Хреста —
 зірвись!
 Дай в руки богомольцям
 замість кийв жезрацьких —
 мечі загартовані...
 замість молитов старецьких —
 пісні навчи бойові...
 Зірвись з Хреста...
 він — старий — оживає...
 зеленіє...
 розростається...
 стремить у гору...
 рамена простягає
 вище гір...
 сягає, — високий — до зір — до зір...

поклоніться гори
 поклонами земними...
 Дух з Хреста зходить
 Дух іде з живими!...
 і тая гора висока —
 зо всіх гір найвища —
 тая гора
 все блища... блища...

Дорогу!
 полчища за полчищами
 виростають...
 з безвісті вертають...
 заборолі лицарів чорні,
 осмалені димом боїв...

мечі в січах пощерблені,
іржою вкриті крівавою...
списи розколоті...
знамя серпанками повисло —
розшматоване...
...Дорогу!...

Понурилися золоті верхи храмів,
застигши в мармурі...
очать вівтарями порожніми...
СЛОВО

між нас блукає...
доки ЧИНОМ не втілиться,
доки земля Його не впізнає...
Святий, Кріпкий, Всесильний
Бог наш!

Осанна Духові!
він жертвою любови
здоліє серце
та полум'я крові...

довкола гір високих
орлята кружляють...
крила гартують...
з них орля найдуще
вперед вилітає...
на його дорозі смерті немає,
бо нема загибну птахів тому,
що бурі летить на зустріч,
не боючись грому...
хоч усі загинуть —
він один — відважний —

громи переможе
та віддасть Богові те,
що було Боже —
СЛОВО.

Третій схід сонця буде нашим Схо-
внутрі Землі [дом...

СЛОВОМ зачатий Месія
народиться...
колисатиме Його стихія...
се гряде!
шляхом кров'ю политим,
шляхом не значеним, —
не битим, —
наближається крізь темряву руїни...
се гряде Месія України.

...В блакиті
обіззався клик журавлиний
кру-кру...
мандрівний ключ пливе
мов човен...
щоголою скрипить
кру-кру...
Гей!
журавлі летять з нашої рівнини...
ім видніше...
кру-кру...
відлітають...
але повернуть —
кру-кру —
вони знають...

Хлібороб — це земля. Отчизною, Батьківщиною хлібороба єсть його земля, а його нацією — народ, що ту землю заселяє. „Націоналізм“ хлібороба зветься патріотизмом. Нація і земля в понятті хлібороба, це синоніми.

В. Липинський.

По лицарськи за Державу гинули і оцею жертвою своєю державне існування Нації будувати змогли ті, кого Церква навчила радісно умирати за друзі своя з вірою в загробне життя і хто, благословенну Церквою Державну Владу Нації навчився слухати та шанувати, як Владу, установлену Предвічним Творцем ладу і порядку цілої космічної ієрархії. Як завжди, так і в Батьківщині нашої, не світський ненавистницький матеріялістичний націоналізм „посад“ і „отаманів“, а Віра оперта на Церкві, єсть наймогутнішим знаряддям будови ладу і порядку Держави.

В. Липинський.

Навечіря

Містична драма

*Motto: Regem venturum Dominum
venite adoremus.
(З лат. церк. пісні)*

Безвісти, мряка. Десь далеко сяє одинока зірка. Сяє променіє.

Душа в просторах:

Стільки лечу,
стільки шукаю,
віки минаю,
віки забуваю
горем прибита,
темна, розрита
думу лелію,
зористу мрію...
Тяжкі окови
гірше колод —
серця обнови,
жару любови
ждемо з висот!
Ждемо, лелієм
мрії, надії:
Чейже він прийде?...
Чейже надійде
Дитя Марії?...
Наші бажання,
наше терпіння,
наше горіння —
чей не бездільні?
Часи похмури, часи свавільні...
(В безвістях тонуть)
Здалека линуть вісти весільні
хорами духів сніжноіскристих,
чистих, пречистих:
Чей наші мрії, чей не бездільні?..

Хор ангелів:

На небі зірка ясно засяла,
радість в простори промінням йде..
Проміння безмір жемчужить тихо,
тихо, глибоко мережку тче..
Мережка в світі голубить віру,
віру спасення світом веде..
Ох, вже устануть спори, крамоли —
Упадуть в груззя тюремні стіни...
В порох зітруться земні ідоли —

щастя і радість для України!
радість безмежна, слава, похвала —
на небі зірка ясно засяла...

Зірка:

Сяю рожевим полетом мрії
новим світам
здіймуться вихром з бурі руїни
і тут і там....
Круговоротом сили і волі
стане завіт —
новий, прекрасний, первісний, чистий
прастарих літ.
В красі і правді розпроменію
царським стягам,
бо Він надходить, Царська Дитина,
усе той сам....

Хор серафимів:

Вже він надходить,
наш Господь, Цар.
Сніжисті крила
Йому на дар.
Горіння вшир,
горіння вдаль —
вогнем займем
всесвітню сталь.
Нехай горить, нехай зоріє...

Архангел Михаїл:

В льот до побіди!

Всі:

Дніє... дніє!...

Видно:

Повні, спокійні береги Евфрату. Филі ясні, прозорі, як небо. Над ними
хиляться віти.

Старий Єремія:

Розбита ліра,
не треба струн...
Нам пісня гріх,
нам треба трун.
Уста, як ринь,
на грудях біль.
Чого живем
всесвітна цвіль?
Бруд очи зів,
піт згриз чоло,
проклін заліг
лани, село.
Тавро рабства

на всіх хатах,
тавро гріха
на всіх шляхах.
Мій край пропав!...
Безмеж руїн....
Коби я знав,
коби я знав,
чи прийде Він?....
Заломлює руки, важко ридає.
Розбита ліра (відголосом):
Чого мене ти розбив?

— — — — —
Хто серце вбиває у собі?
— — — — —

Я була серцем тобі,
тепер твоє серце у гробі.
Тепер в тобі пустка без дна —
одного тобі лиш бракує:
надії, надії нема....
Надії, що щастя чарує.

Евфрат (сонно:)

Скільки филь я котив,
скільки бачив суден,
та ще того не стрів
від давен, від давен...
Пророк серце розбив,
без надії остав....
З чим піде він на зрив?
Він останнє віддавав....

Старий Єремія:

Все віддам, все даю
за оден заповіт,
щоби знати, чи Він
ще поверне на світ?
Як колись, як давно
в Рідний Край заходив —
Край найкращий зі всіх
до світання будив.
Край найліпший, як мід —
найцінніший алмаз —
Не забуду Тебе, не покину Тебе
ані раз.... ані раз....

— — — — —
Ти мій світ.... Ти життя....
Ти надія, надія моя....

Кущі над Евфратом займаються дивним полум'ям,

Голос:

Я горю вічним, святим огнем,
що силу родить в борні,
що в первопочині рухом почав
кувати громами дні.
Я все самотній, відвічно самотній,
не знаю простірних меж.
Я був, є і буду піснею сил
в безмежній зазвоні пожеж.
Вогонь покладаю у людські серця,
у руки даю вам мечі —
повстаньте!

Хор ангелів:

Це голос Бога Творця
в навіяні мріями дні....

— — — — —

Уставка:

Часи змінилися. Змінилися контури. Нині новий Єремія глядить на
скривавлені філі — Дністра. Не ридає, бо століття таке. А кобзу давно
розбив, ще на Каялі. Шумить новий зов Єремії. Такий, як морозний вихор
у Карпатських горах. Край камяніє в жаху і жде.... весни.

— — — — —

Весна:

Я прийду неждано, рвучо,
в таємну, незвісну хвилину —
сколищу гилля замерзле,
а леди кину на спину.
Нахилився тихо над Прутом
і скажу слова чарівничі,
то грянуть зі зворів і кичер
вихри бутні, бунтівничі.
Наляжуть на спину Завії,
пірвуть камінні застави
і бурею гряхне Поділля
для слави, для слави, для слави....

Поділля:

Я пісню давно вже лелію,
ще від давних, давних хвиль,
коли це слідами Андрія,
слідами невтомних зусиль
від Чорного моря по Біле
і від степів по Дунай
чічки шуміли черлені
через звеселений край.
Коли ще князі і бояри
мечами втинали кордон —
ще від тоді я лелію
думу про князівський Сон....

Прут:

Думи прибито,
думи закуті
Скелями зломами
вбиті, отруті.
Мостоми, клинами
силу зігнали.
(За те століттями
наші конали)
з вітром у бою
горді ялиці,
(Чатиння — сльози)
нам треба криці!
Треба навали
і хмаролому!
Зметем всі мости, зметем каміння —
грому нам!... Грому!

Новий Єремія:

Громом займається серце,
серцем горіє народ —
іскри мечемо в будучність
на новий Ісход!
Ждемо хвилини, Дитини,
Царського Сина на зрив —
в крові скупається щастя
на дива див!
Вийде Вкраїна вдовиця
на привітання Царю.
Дитина ручкою здійме:
Горім!

Країна: — — — Горю! — — — — —

Цей час вже надходить. Іде. Горить новий стовп і вказує шлях
в обіцяну землю. Горить у наших душах... Чому боїтеся Фараона, слабовірні?

Царська Дитина в зористій свитині:

Іду до всіх. З небес, з висот,
несу вам мир.
Прийдіть до мене всі, усі
на чистий пир.
Запрошую кінці землі
під білий стяг.
Мій стяг любов, мій стяг борня,
Дорога і Життя!

Новий Єремія:

Царська Дитино
несеш нам мир?
А у нас злоба,
ненависть, вир.

А в нас тюрми,
казарми, гнів —
нам бруд серця
розгриз, розів....

Царська Дитина підносить ручку:

Я ваші болі затишу,
впокою і заколишу
своїм терпінням і любовю —
Я вас усіх благословлю!
Вінок терневий — корона
буде для мене без трона,
бо троном стане терпіння,
кроваве, жертвне горіння.
На Україну зі сходу
прийшли катюги народу
а захід озвався тюрмою
для Тебе і над Тобою,
мій Краю, призначений, любий,
обицяний, злоголубий....
Щоби сповнилося Слово
Я йду до Тебе готово,
Я йду до Тебе з любови
для щастя, життя і обнови.
Свідощтво даю тілом і кровю —
і благословлю.... і благословлю....

Селяни:

Нова радість стала,
як ще не бувала,
тай на небі, тай на світі
слава, слава, слава....
Радість на Вкраїні
цій Божій Дитині,
що вогонь любови й жертви
Дала нам від нині....
На Вкраїні ясно,
на Вкраїні щасно,
засвітало нам світання
на нове повстання....
На світанку волі
зоріє заграва....
Цій Божій Дитинці
слава, слава, слава....

ПЕТРО ШОСТАКІВСЬКИЙ

Гетьманський Універсал з 16 жовтня 1918 р.

(Про Станове Козацтво).

(Епохальність 1918 року. — Забутий Універсал. — Утопійність і недержавницький характер догетьманської політичної української думки, як причина розвалу України. — Добір найздоровішої сили. — Характеристичні виїмки з Універсалу. — Заключення).

I.

Рік 1918. Епохальний рік у нашій новій історії. Се рік декларативного проголошення незалежності нашої Батьківщини та втілення тої незалежності в живі традиційно-творчі форми її минувшини. Актом 29 цвітня 1918 р. відновлюється гетьманство та починається реальна праця над утріваленням української державности. Поняття України, як реального політичного підмету та поважного державного організму, просякає у свідомість українських мас й інших європейських народів. З Україною починають числитися навіть старі сильні держави.

Словом, рік великих починань, рік вагітний кольосальними можливостями для нас, а головнo багатий зародками здорової творчости.

Киньмо оком з перспективи десяти років на тих кілька місяців гетьманства 1918 р. Заналізуймо події від 29 цвітня до середини листопада 1918 р. Перегляньмо урядові розпорядження і пресу того часу. Застановімся над статистичними даними, над цифрами грошових сум, котрі клаглися на всі ділянки державного будівництва. І нам стане очевидно, що за тих кілька місяців для будови Держави, її адміністрації, правопорядку й культури зроблено більше, як до того часу, так і по нїм. Для будови Української Держави зроблено тоді стільки, скільки, можна було зробити з колонїальною масою, котра від віків затратила поняття »Чийх батьків діти«, і була мало спосібна до свідомого державного життя.

Найголовніше завдання новоповсталого державного організму се: зуміти вдержати його, як такий, з помічю мілітарної й адміністраційної сили, налагодити правний лад в нїм, здобути в широкій масі народа волю до хотіння вдержати свою нову державу. Останній момент дуже важний. Без нього й книжно-культурний поступ, і плаксиві ноти до всіх держав світа, як наприклад пізніших по-гетьманських урядів, зовсім маловарті.

II.

Дуже поважною спробою пробудити в українській народній масі волю до активної підпори Української Держави був закон про відродження »станового« козацтва, оповіщений універсалом Я. П. Гетьмана 16 жовтня 1918 року.

Універсал приняло українське громадянство без більшого відгуку, просто не доцінило його значіння. Багато й до нині не знають про нього. Перше ніж пригадати той універсал, застановімся коротко над політичним і духовим станом, в якому була Україна 1918 р.

Дореволюційна Придніпрянська Україна затратила зовсім свою окремішню політичну і духову культуру та жила переважно ідеями «народництва» і соціалреволюціонерства, що довгі десятиліття до світової війни були пануючі в цілій Росії. «Народники» ввійшли відразу на блудний шлях. Вони почали шукати в широкій народній масі якоїсь туманної мудрости («правди», як тоді говорилося) і забули зовсім на просту істину, що кожний нарід у своїй масі — се тільки матеріал, глина, з котрої лиш високі духом одиниці, зглядно здорова провідна верства виробляють («ліплять») політичні й суспільні організми вищого порядку.

Зноваж кадри соціал-«поступовости» і революціонерства поповнювалися людьми буйної ахархічної вдачі та непогамованого темпераменту. Се були фанатичні антидержавники, що кидалися у вир терористичної боротьби. До них приставали теж соціялісти, що заперечували вічні закони повстання й росту націй та відкидали витонченість християнської європейської культури. З Маркса зробили вони собі божка, а з його науки соціялістичний талмуд. Кажу талмуд тому, що кожний здорово-думаючий чоловік так його назве, коли пригадає собі ті безконечні полеміки та дискусії російської й української інтелігенції на теми «чистоти марксизму», народнього соціалізму, колективізму і т. и.

Звісно, що російська інтелігенція приймала соціялістичні теорії, всупереч західноєвропейській інтелігенції, найбільш ортодоксійно, а радше утопійно, з нахилом до «скорого переведення» їх в життя. Українські «талмудисти» не відставали від російських. Від кількох десятиліть проваджена праця над «ушасливлуванням народа», духово згангренізувала Росію й Україну. Останню не менше від першої, бо опріч згаданих вище чинників, на Україні полишилися незжиті ще, живі традиції всіх наших руїн і анархій 17 і 18 століть.

Прийшов нарешті більшовизм — ся невидання в світі потвора: мішанина жидівського месіянства, звірячого матеріалізму й анархічного духу російсько-українських східних степів, де від віків пересувалися і товклися різні орди.

Україна така далека від поняття нації а ще й духово затроєна, мала до діла з двома державами, котрі протягом віків старалися її знищити або знесилити. Се Польща і Росія. 1917 рік не був надійно використаний нашими «політичними мрійниками» для створення державної сили.

III.

1918 року Український Державі блиснула нагода zorganizувати сили, конечні для вдержання її існування. Якій це були сили? Регулярна армія (кадри восьми корпусів) з приводу перешкод, ставлених тоді німцями, не могла бути наразі якслід zorganizована. Вона мала всього 80.000 і була безпечна беред більшовицьким розкладом ізза добору людей. Найздоровіші частини її були: корпус полковника Болбочана, відомий своїм походом на Слобожанщину і Крим, і сформовані пізніше сердюки, підібрані з версти здорового, незанархізованого селянства.

Але були ще великі потенціяльні, хоч неорганізовані, сили. Найбільша з них була та стихійна в нашій історії сила, котра мимо політичного занепаду України, мимо всіх наших руїн, завоювала нам всю

»Нову Україну«, не меншу територіяльно від старої, історичної України-Руси. Се був той чинник, котрий сколонізував великі простори Слобожанщини, Південної України, Кубані, Ставропілщини, доходячи своєю периферією аж до Каспійського моря.

Щож можна було в 1918 р. зробити для врятування слабої, затроєної України, вчорашньої колонії Росії? Те, що робить природа в ростиннім і звіриннім світі. Те, що робить агроном в агрікультурі. Се селекція: Вибрання найздоровішого елемента зпосеред певної маси для »насіної« — провідної ролі.

Універсал 16/X. 1918 поклав початок такого добору. Він мав на цілі вибрати головню зпосеред хліборобської маси найздоровішу її частину, нерозложену морально, не затроєну ні сліпим бунтарством, ні утопійними дурійками.

Вертаючи память в минуле, пригадуємо собі, що серед хліборобських мас находилась частина »міцних« хліборобів, себто середняків заможників т. зв. »куркулів«, гноблених тепер большевиками, а помимо того тріюмфуючих (гл. різні совітські статистичні дані про земельні справи!). Тих »куркулів« не може винищити навіть большевизм. Ця численна категорія хліборобів не нищила городів і маєтків, не йшла як ріжнومانітна голота до »червоної армії«, не заразилась духом нищення. Се був органічний, врослий в землю чинник, твердий як мур.

Кляса великоземельних хліборобів, багата матеріяльно і багата політичним та організаційним досвідом була конечним чинником політично-економічної та культурної потуги Держави і розумного проводу та організації для середньої кляси.

Подібна помимо здичіння мас підчас революції була частина професійної воєнної маси, яка була органічно противна большевизмові і всякому руїнництву і яка ще до революції всмектала в себе пошану до правопорядку і дисципліни та до послуху авторитетній владі. Рівнож була якась часть незбольшовиченого робітництва, інтелігенції і міщанства.

Вся та незамотиличена меншість була слаба, бо розпорошена; неактивна, бо незорганізована.

Ся значна нездеморалізована революцією та війною частина народу зпосеред усіх клясів України могла перебрати на свої плечі весь тягар державного ладу, тримаючи в послузі згангреновану і розбурхану часть громадянства і абсорбуючи її помалу в міру її оздоровлення.

IV.

Універсал 15/X. 1918 р. стремів до зорганізування здорових чинників українських, головню в хліборобській частині — в здорову духом і тілом, »статечну« козацьку силу в значінні творчого історичного станового козацтва, типу епохи Хмельницького і Лівобережної Гетьманщини, виховуючи їх в дусі державницькім, прищіплюючи їм творчі традиції минулого.

Універсал зачинався так: *»Ми, Гетьман Всієї України та Військ Козацьких, Універсалом цим нашим ознайомлюємо всіх тих, кому про це відати належить, а особливо Державний Сенат, Раду міністрів і всі Урядові інституції Української Держави, що визнали Ми за добро для зміцнення сили Нашої Держави, відродити козацтво по всіх місцях*

його історичного існування на Україні, покликуючись в основі його відродження на ті козацько-лицарські традиції, які донесла нам історія наша з доби минулої боротьби Козацької України за свою волю».

Цілий Універсал складався з 15 параграфів.

§ 1. «На чолі відновленого козацтва стає Ясновельможний Пан Гетьман».

§ 2. «Відновлення козацтва має своєю метою відродження славетного минулого України і забезпечення державности рідного краю, а також виховування виростаючого та будучих поколінь у фізичному та моральному здоров'ї і в напрямі взаємної братерської допомоги та щирої прихильності до Батьківщини на чолі якої стоїть Я. П. Гетьман».

§ 3. «Козачі громади уявляючи з себе військову організацію, разом з тим прямують до завдань фізичного і духового розвою козацтва, а рівнож до завдань як взагалі культурно просвітнього, так і економічного характеру».

В наступних параграфах говориться про організацію Козацтва: Сотні складають полк, по можливості в межах повіту, полки в межах губернії об'єднуються в кіш. Кошового отамана призначав безпосередньо П. Гетьман, котрому кошовий безпосередньо підлягав. Велика Козача Рада складалася з президії з 11 осіб, 12 додаткових членів вибраних президією, 9 вибраних на місцях членів і почесних членів. Далі говориться про вибір місцевих рад, їх організацію і характер праці. Кошти на відновлене Козацтво мав визначити окремий закон.

По параграфах слідує отсей заклик: *«Великий Народе Український, Ти бачиш тепер, що настав той щасливий час, коли думки Твої і мрії, які глибоко сиділи в серці кожного щирого сина України, перетворюються в дійсність. Тепер Ти будеш мати ту національну військову силу, на якій відібеться дійсне Твоє національне обличчя, та Твій хист і Твій патріотичний вогонь любови до рідного краю, який 250 років тому назад палав невгасно в серцях Твоїх славних прадідів; лицарські події їх, широка слава, яка лунала і лунає в національних піснях по всій Україні від краю до краю, і велика історія українського життя й лицарської козачої праці, яка так близька Тобі, Народе Український, і про яку так щиро співає в своїх думках незабутній співець України — будуть міцною підставою, щоб зацвіла знову як мак пишним цвітом Велика, багата Україна під захистом рідного Козацтва. Ми певні, що Воно не дасть Батьківщини на поталу ворогам нашим».*

Далі Пан Гетьман закликає «нащадків славних лицарів» з честю носити козацькі жупани, щоб не вкрити їх та клейнодів козацьких соромом-ганьбою і не запламувати великих славних сторінок нашої історії, якими ми досі пишалися. Також просить благословення Всемогучого Бога на всіх вірних синів України.

Кінчається Універсал величними словами:

«Най тіні великих предків наших дадуть всім нам міць і силу правдиво й чесно виконати те велике завдання, яке зараз стоїть перед Нами і Державою Українською».

Мимохить пригадується тут, що було головним «закидом», який наші руїнники всяких красок робили 10 літ Гетьманові Павлові. Кожна людина, котра хоч трохи цікавилась публичним життям, знає, що той

»закид« звучав приблизно так: »Гетьман Павло не був українським Гетьманом!« або навіть: »не був Українцем«...

Запитаємо: Чи такий універсал, який ми тут навели, міг видати і підписати своїм іменням »неукраїнський« Гетьман або »взагалі не-українець?«. Чи цілє, яку хотів перевести в життя цей універсал, міг взагалі леліяти в душі або підписати »не-українець?«

Та що про це й говорити: факти говорять за себе — і тодішні й теперішні. Багато з тих, що закидали Гетьманові »ворожість« до України, опинилося на службі у ворогів України, а Гетьман як держав, так досі держить високо незаплямлене знамя української державности.

* * *

Окремим від Універсалу розпорядженням на кошових отаманів призначено солідних старшин-Українців.

Ідею відродження станового Козацтва навіть неможна порівняти (щодо глибини замислів і сил розуміння історичної традиції) з ідеєю штучного творення Центральною Радою т. зв. »Вільного Козацтва«, яке не надавалося для оборони України, як неспоєна ніякою органічною звязю збиранина молодих парубчаків, нездисциплінованих і пересякнутих духом бунтарства.

V.

Глибокій ідеї Гетьманського Універсалу не було суджено здійснитись. Склалося на те багато причин: крах центральних держав, віковий національний занепад України, у великій мірі безоглядна боротьба українських соціалістично-радикальних партій проти своєї Держави, виступ збунтованих Січових Стрільців під проводом галицьких старшин які замість іти на оборону Львова, — де від двох тижнів велася боротьба, — пішли на бій зі своєю власною Державою. Але може найбільшою причиною було те, що наша тодішня замотиличена інтелігенція далеко не доросла до ідеї традиційної Гетьманської України. Не було на цілу Україну навіть одної тисячки інтелігентів, які зрозумілиб ідею Гетьманського Універсалу, які за короткий час моглиб допомогти зорганізувати здорові сили народу.

Відпорна на анархію сила не була зорганізована. А незорганізованість се саме той тяжкий промах у всіх рухах, за які жорстоко карає історія.

Возьміть під увагу ілюстраційний приклад організованости та дисципліни — большевизму, що розмірно малою силою 500.000 комуністів тримає 150 мільоновий край у послусі. Пропорція 1 : 300.

Забутий Універсал встає в нашої памяти, як один зі способів до опанування і виховання невиробленої української стихії в державницьких традиціях: одночасно прикладом-схемою до організаційного чину в мабуть недалекий будуччині. Підростаюче молоде покоління гетьманців-державників повинно твердо зятати аксіом, що добра організація заступає часто навіть політичний досвід*).

*) Для молодого галицького покоління, необізнаного зі ситуацією на Надніпрянщині 1918 р. слід тут замітити, що тема торкається тільки Надніпрянщини, де політична, економічна і суспільна структура її була зовсім відмінна від Галичини. А також, що терміну Універсала »отаман«, як титулу нерегулярного військового старшини не можна мішати з поняттям ранги »отамана« в Галицькій Армії, а ще більше з титулом »отаман« різних амбітних дрібних ватажків, що пустошили пізніше Україну.

»закид« звучав приблизно так: »Гетьман Павло не був українським Гетьманом!« або навіть: »не був Українцем«...

Запитаємо: Чи такий універсал, який ми тут навели, міг видати і підписати своїм іменням »неукраїнський« Гетьман або »взагалі не-українець?«. Чи ціль, яку хотів перевести в життя цей універсал, міг взагалі леліяти в душі або підписати »не-українець?«

Та що про це й говорити: факти говорять за себе — і тодішні й теперішні. Багато з тих, що закидали Гетьманові »ворожість« до України, опинилося на службі у ворогів України, а Гетьман як держав, так досі держить високо незаплямлене знамя української державности.

* * *

Окремим від Універсалу розпорядженням на кошових отаманів призначено солідних старшин-Українців.

Ідею відродження станового Козацтва навіть неможна порівняти (щодо глибини замислів і сил розуміння історичної традиції) з ідеєю штучного творення Центральною Радою т. зв. »Вільного Козацтва«, яке не надавалося для оборони України, як неспоена ніякою органічною звязю збиранина молодих парубчаків, нездисциплінованих і пересякнутих духом бунтарства.

V.

Глибокій ідеї Гетьманського Універсалу не було суджено здійснитись. Склалося на те багато причин: крах центральних держав, віковий національний занепад України, у великій мірі безоглядна боротьба українських соціалістично-радикальних партій проти своєї Держави, виступ збунтованих Січових Стрільців під проводом галицьких старшин які замість іти на оборону Львова, — де від двох тижнів велася боротьба, — пішли на бій зі своєю власною Державою. Але може найбільшою причиною було те, що наша тодішня замотиличена інтелігенція далеко не доросла до ідеї традиційної Гетьманської України. Не було на цілу Україну навіть одної тисячки інтелігентів, які зрозумілиб ідею Гетьманського Універсалу, які за короткий час моглиб допомогти зорганізувати здорові сили народу.

Відпорна на анархію сила не була зорганізована. А незорганізованість се саме той тяжкий промах у всіх рухах, за які жорстоко карає історія.

Возьміть під увагу ілюстраційний приклад організованости та дисципліни — большевизму, що розмірно малою силою 500.000 комуністів тримає 150 мільоновий край у послусі. Пропорція 1 : 300.

Забутий Універсал встає в нашої памяти, як один зі способів до опанування і виховання невиробленої української стихії в державницьких традиціях: одночасно прикладом-схемою до організаційного чину в мабуть недалекий будуччині. Підростаюче молоде покоління гетьманців-державників повинно твердо зятати аксіом, що добра організація заступає часто навіть політичний досвід*).

*) Для молодого галицького покоління, необізнаного зі ситуацією на Надніпрянщині 1918 р. слід тут замітити, що тема торкається тільки Надніпрянщини, де політична, економічна і суспільна структура її була зовсім відмінна від Галичини. А також, що терміну Універсала »отаман«, як титулу нерегулярного військового старшини не можна мішати з поняттям ранги »отамана« в Галицькій Армії, а ще більше з титулом »отаман« різних амбітних дрібних ватажків, що пустошили пізніше Україну.

Юрій Немирич Канцлер Великого Князівства Руського

У життю кожної нації є так звані героїчні періоди. Є ці ті періоди, коли реалізуються, набирають тіла і крови ірраціональні хотіння нації, що у півсвідомій може формі століттями перед тим тиняється. Переводять у життя ці хотіння ліпші люде нації, люде, що їх називають героями. Імя цих героїв овивається легендою, життя їх і чини робляться властністю цілої нації. Память про них є тим джерелом, у якому нація черпає силу до дальшої боротьби.

Для Української нації таким героїчним періодом є середина XVII-го віку, а тими героями Гетьман Хмельницький і його співробітники та ближчі спадкоємці. Завдання, що їх поставили перед собою ці наші предки ще не здійснені. Тому з особливим пієтизмом мусимо ставитись до памяти цих наших героїв.

Життю і діяльності одного з них, Юрієві Немиричеві подкоморію Київському а потім Канцлерові Великого Князівства Руського є присвячений цей нарис.

Віддаємо собі цілковито відчит, що дуже а дуже немовний цей життєпис. І це врешті цілком зрозуміле. Зла іронія судьби захотіла, щоб цей короткий період у історії нашої землі — у середині XVII-го віку, коли здавалось, що у кривавих змаганнях мають народитись на Україні нові форми національного державного життя став трактуватись, замість того, яко період «возсоединенія Росії» з одного боку чи яко «хлопський бунт» проти Річи Посполитої з другого.

І цілком ясно, що у синодику борців за «возсоединеніє» для Немирича місця бути не може. Ще менше інтересу уявляє собою він для тих, для котрих він »zdrajca ojezycznu«, що підняв на неї »dłoń swiętokradzką« і »podał imię swoje i pamięć w ohydę u potomnych«^{*)} Сама присутність цього маґната у козацькому таборі дратує польських істориків, бо порушає їхнє трафаретне трактування цілої епопеї Хмельниччини, як звичайної жакерії.

Мало знайшов собі признання Немирич і в сучасній українській історіографії. Ця історіографія, що знижує ве-

^{*)} Łukasiewicz — Jerzy Niemiricz — Biblioteka Warszawska 1860. II.

личний період нашої історії до повстання українських народніх мас проти гноблячих їх панів, і яка звикла цікавитись лише негативною стороною Хмельниччини, льогічно мусіла мало уваги присвячувати Немиричу.

II

Родина Немиричів, гербу Клямри, належала до старовинної шляхти Київської землі. І в переломову для українсько-руської шляхти добу XVІІ-го віку, Немиричі зуміли втриматись на висоті свого економічного добробуту. Взагалі характерними рисами цілої родини були величезний сприт і енергія у поліпшенню свого маєткового і соціального становища. Ця риса сполучалась у них з певною непосидючістю і горячим буйним темпераментом — який виливався у постійні конфлікти з родичами і сусідами.

Вже у 1535-у році зустрічаємось з Івашком Немиричем, який підписується дідичем Черняхова, що лежить у двох милях від Житомира. Оскільки впливовою і маєтною людиною був цей Немирич свідчить хочаби те, що першу свою жінку взяв він собі зі знатної родини Сапигів.

Слідуюче покоління все збільшувало родинний маєток. Так син згаданого Івашка — Есин, мав бути згідно з даними, що знаходимо у пізнійшого історика, власником «трийцяти міст і трьохсот сіл*»). Цифри, без сумніву пересаджені, але які вказують на те, що маєтності Есина в дійсності були великі. Цей же Есин у 1588-у році зайняв уряд судді Київського.

Ми не можемо спинятись тут докладно на родинній хроніці Немиричів. Хочемо лише навести оден факт надзвичайно характерний для цілої родини, у яким змальовується виразно їх темперамент. Ми хочемо згадати у кількох словах драму, що відігралася у родині згаданого судді Київського, майстерний опис якої знаходимо у Ролле в його „історичних оповіданнях“ (Antoni — Opowiadania Histor. ser. III. t. 2. — 1882). Це був конфлікт поміж старшим сином судді Матвієм і хорунжим Київським Грегором Бутовичем. Конфлікт цей виник на романтичному ґрунті. Героїнею його була молода донька Рея - Ева державця Немиричів. Ця остання була закохана у Бутовича — але Матвій майже силоміць примушує її вийти

Wincenty Wątrobka — Panegirik — 1775 (цит. за Antoni-м).

за себе. Цей шлюб з примусу, мав стати джерелом кількох кривавих зустрічей поміж чоловіком і коханком. Врешті Немирич мусить уступити. Він погоджується на розвід і Ева виходить за Бутовича. Але Матвій не може так легко забути за цю справу. Через деякий час коли молоді їдуть десь на гостину, він нападає на чолі цілого натовпу озброєних слуг на них і тяжко ранить Бутовича. Ми наводимо тут лише оден цей випадок, але коли ми перерахуємо цілу історію родини, то майже у кожному поколінні знайдемо кілька таких драм....

Згаданий Матвій, що дістав у спадщину від батька Олевськ і брат його Андрій, який осів у Черняхіві стали родоначальниками двох ліній Немиричів, які далі в історії відомі як Олевська і Черняхівська. Всі Немиричі були на початку православними і належали навіть до великих ревнителів благочестя. Але Андрій дід Юрія, який нас цікавить — одружився з Хребтовичівною родом, що належала до популярної тоді у Річі Посполитій антитринітарської секти „*Ria matrona*“, як називав її тогочасний історик реформацій у Польщі — Любінецький.

З її входом до родини приходять новий елемент — це нововірство. Дальша історія Черняхівських Немиричів зв'язана з історією нововірства на Україні. Особливо це торкається того покоління їх, до якого належить головню постать цього нарису — Юрій Немирич. Тому ми не можемо перейти до дальшого, не з'ясувавши собі принаймні у кількох словах походження і долі нововірства на Україні.

III

Друга половина XVI-го і перша половина XVII-го віків були дуже бурхливою епохою у духовному житті цілої тогочасної Річі Посполитої. Хвиля реформації, що залягла була протягом XVI-го віку цілу Європу, не зупинилась на межах польських. Навпаки, з цілком несподіваною швидкістю почав ширитись реформаційний рух на цілих теренах Річі Посполитої. Найбільш різноманітні розгалуження, знаходили собі тут прихильників. Починаючи з головних визнань: — лютеранського, кальвінського і гуситського а кінчаючи на різноманітних сектах, що їх загально називано антитринітарськими (бо характерною рисою всіх їх було те, що вони поборювали догмат святої Тройці). Ми не можемо ставити тут діагнози,

чому так легко всі релігійні рухи шиирились на Сході Європи. Без сумніву ділали тут ті самі причини, що і в Європі — тогочасний занепад католицької Церкви і рівнобіжно йому криза світогляду, що характеризували цю переломову епоху. Переоцінка духовних вартостей у тогочасній західній Європі, не могла не зачепити польську а за нею і русько-українську шляхту, які давно вже були втягнені у загальне духове життя Європи.

В католицькій Польщі діяли і специфічні причини, — як певний економічний а головно політичний антагонізм поміж шляхтою і духовенством — хоча тяжко цьому мотивові надавати таке домінуюче значіння, як це роблять деякі історики польської реформації, прикладом проф. Кареев.*)

Але що засадниче, що ріжнило польську реформацію від реформацій в німецьких землях, це була її поверховість. Можна так чи инакше оцінювати європейську реформацію, але ніяк не можна заперечити, що вона явилась наслідком дуже поважної кризи в світогляді тогочасного Європейця. Коли врешті той підхід до релігії, який був у протестантизмі привів до повного упадку всякої релігійности, то в початках у реформації був своєрідний релігійний підйом. Перші вожди реформації і їх адепти були по своєму глибоковіруючими людьми. Инакше було у Польщі. Реформаційному рухові тут цілковито бракувало того внутрішнього релігійного підйому, який був на Заході. Джерелом переходу на нововірство у багатьох скептицизм — скептицизм шляхтича, що побував в Європі і вкисив від „древа пізнання“ поганського Ренесансу. Реформація для цього шляхтича була просто європейською модою. І так само, як тепер часто самі радикальні напрямки європейської чи то в політиці, чи у мистецтві, чи літературі — знаходять собі численних адептів на Сході Європи лише тому, що вони є такби сказати „останнім криком“ європейської моди, так і тоді самі скрайні напрямки реформації — лише з огляду на цю свою скрайність знаходили жвавий відгук у Річи Посполитій. Завдяки цій поверховості реформація після такого на перший погляд буйного розцвіту, зазнає в Польщі дуже швидко повного занепаду.

Не мало сприяла поширенню реформації та віротерпимість, яка панувала у тогочасній Польщі. Віротерпимість,

*) Исторія Реформації въ Польшѣ.

яка була лише вислідом того неладу, що був характерним для внутрішніх відносин в Річі Посполитій. Джерелом цього неладу була відсутність якогось одного всіма однаково поважаного авторитету. Три чинники, які знаходились у боротьбі поміж собою — королівська влада, шляхта і духовенство, часто потребували собі спільників у лиці протестантів і використовували їх. Розуміється лише до того часу, коли оден з цих чинників — католицьке духовенство не стало на ноги і спираючись на авторитет, — джерело якого знаходилося поза межами Річі Посполитої, — не почав рішуче і дуже успішно поборювати протестантизм.

Втягнена в загальну орбіту духового життя Річі Посполитої — південна і західна Русь, не могла не відчувати на собі впливу реформаційної хвилі, що сунула із заходу. Ґрунт для реформації був тут до певної міри приготований тими місцевими ересями, які давно вже були на Україні і Білорусі.

Відома на Сході ересь «жидовствующих» по всіх даних почалась на Україні, а потім вже прокинулась на Московщину де дуже поширилась. Дійшло до того, що на патріяршому столі знайшла ця ересь свого адепта. Згодом, коли проти неї розпочались репресії і жидовствующі мусіли емігрувати — то багато з них опинились на Білорусі а потім на Україні. Поскілки ця ересь відома, то можна знайти в неї багато спільного з крайніми напрямками європейської реформації. Це мабуть і пояснює, що якраз в руських землях найбільш прийняли антитринітарські секти, під різними назвами: соціян, аріян, нурців і інших, бо Ґрунт для них був уже підготований місцевими ересями.

Вже у кінці XVI-го віку скаржиться Курбський у листі до князя Острожського, що багато людей кинулись „в пропасть ереси лютерскія и других различных сект“. Алеж як ми знаємо і сам Острожський мав у своєму оточенні представників цих ересей. Помалу нововірство захоплює все ширші кола українського суспільства. А до самих чільних представників його на Україні треба зарахувати Черняхівських Немиричів, до яких вже час повернути.

(Дальше буде).

Диктатори можуть виростати серед уже державних націй, але сотворені були всі державні нації династіями, а не найбільшими навіть здібностями одної людини.

В. Липинський

БОРИС МОНКЕВИЧ

Лисенко і українська пісня

(В 85-ліття уродин і 15-ліття смерті Миколи Лисенка).

Ні!.. не дамо ми свої пісні
На сміх залятих ворогів!
Розбийтесь, гуслі дорогії,
Порвіться струни, всі у раз,
Як я рукою на чужині
Діткнуся тільки но до вас!
Ізсохни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язичку,
Як рідну пісню но почнеш.

Цей відомий нам плач вавилонський, так чудово перекладений Степаном Руданським в віршовній формі, кидає певне світло на відношення в ті часи жидів до своєї духової культури, до своєї народньої творчости під час вавилонського полону.

Вони завше уважали себе вибраним народом з вищою культурою і тому рахували понижуючим для себе розносити цю культуру серед других народів, котрі були їх хвилевими переможцями, але котрих культурний рівень був далеко нищий.

Але це був старовинний світ. В наші часи кожна нація одна перед другою старається видобути з своїх нетрів усі найкращі прикмети, усі придбання свого культурного і інтелектуального життя; старається як найбільш поширити серед народів світу все те, чим одріжняється від інших і які можливості вона захоче в глибині своєї народньої душі.

Цей напрямок особливо розвинувся в першій половині XIX століття. Тоді звернено увагу на те, що культурних скарбів і цінностей треба шукати в самому народі.

Україна довго спала сном змученого невільника. Ніхто не звертав уваги на скарби нашої народньої творчости, ніхто не догадувався з початку, що й український нарід може мати своє оригінальне і прекрасне.

Аж ось обіззався словами віщими наш незабутній Тарас:

»Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине; —
От де люди наша слава,
Слава України«.

Але ці слова Шевченка переросли нашу тодішню інтелігенцію. Мало хто міг одшукати ту красу, то джерело натхнення і захоплення, яке знаходили Шевченко і Гоголь в нашій народній творчости. Гоголь говорив: »життя моє — це пісня«. І як не були розбіжні погляди у цих двох поетів на українську літературу і культуру, — однак українська пісня, українська народня творчість вязала їх родинним звязком, як одна мати зеднує двох інакодумаючих синів. Нарешті в наших дослідників почало потрохи добуватися на божий світ те, що ховалося в темряві тодішньої байдужности.

Кожна нова дума, кожна нова пісня заохочували цих дослідників до дальшої праці, до дальшого шукання. І вже один з перших дослідників Зор'ян Доленга-Ходаковський писав у своєму щоденникові:

«Есть же на землі щастя тинятись поміж народом, жити поетичним життям селянства. Який же я щасливий у своїй світині, з моєю вбогою стравою, коли мені оповідають старі люди згадки свої і бажання. Серед народу живе чеснота, серед народу живе поезія. Зле ж серце має той, хто не кохає народу всією силою братерської любови».

Але перші дослідники не були певні чи має яку вартість їхня праця. Навіть князь Церетелів в своїй книжці «Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней», дивиться на українську мову як на «устарѣлое нарѣчіе не менее другихъ языковъ способное къ поэзіи».

Безумовно, що пізніші дослідники, як Срезневський, Бодянский і Максимович показали світові всю красу української народньої творчости, але всі вони були тої думки, що ця творчість «видимо дряхлыеть и доживаетъ свой послѣдній вѣкъ».

Але тим чим був Шевченко для української літератури, чим був Кропивницький для українського театру, тим для української пісні був наш композитор Микола Лисенко, котрого тепер називаємо батьком української музики.

Минає якраз 15 літ від того часу, коли зійшов в могилу той, чия кобза так гучно бреліла, відзиваючись на кожний подих українського життя, чия прозора чарівна пісня чудовим тимпаном лунала по всій Україні, сягаючи до найглибших кутків нашої душі, викликаючи в ній найкращі естетичні і громадські почування. Він показав усім, що українська народня творчість не «драхлѣть», і не «приходить к угасанію» а навпаки відроджується і виступає на арену світової культури.

І ці золоті струни божественного Орфея задзвеніли тоді, коли над нашою безталанною країною нависли чорні і безпроглядні хмари, коли увесь обрій українського культурного життя обхопила безпросвітня темрява. Указом 1876 року приголомшено українське слово. В серця найзавзятіших борців вступили зневіра та розпука, а в серця інтелігенції ще гірше — бо апатія і байдужність.

І якраз в цей час по всій Україні луною котився Лисенків спів. Він будив людей не давав їм спати, закликав до напруженої, витривалої праці для свого народу. І мов маленький клаптик весняного блакитного неба серед безконечних хмар цей спів викликав в душі кожного надію на кращу долю. Він показував, що не все ще загинуло, що боротьба продовжується, що час перемоги прийде. Коли жие наша пісня, то жие наша національна душа і віра в перемогу.

Уроджений на Україні в 1843 р. Микола Лисенко отримав відповідну музичну освіту в Липській консерваторії, котру скінчив в 1869 р. відтак оселився в Києві.

Від 1869 до 1876 р. він працює над Кобзарем Шевченка добираючи до слів Шевченкових музику базовану на українських народних мотивах. Збирає велику кількість народних пісень і гармонізує їх.

Рік 1873 приносить епоху в культурному житті україн. народу — це було народження української національної опери. На сцені Київського оперового театру виставлено перший раз «Різдвяну ніч» Лисенка.

В осени того року виїздить Лисенко до Петрограду, де пробує два роки, студіюючи науку інструментації під проводом Римського-Корсакова.

За цей час композиторська діяльність Лисенка обіймає різні форми музики, а плідність його надзвичайна. Взагалі Лисенко написав кілька опер, опереток, кантат, багато творів оркестрових, пісень сольових, фортепіанових, то що.

Головна заслуга громадської діяльності Лисенка се організація українських хорів у Києві і Петрограді. Ці хори виконували його власні композиції, котрі він спеціально для них писав. Концерти ці мали великий успіх і Лисенко придбав собі велику популярність серед суспільства.

Але російська музична критика поставилась до Лисенка і його творів дуже неприхильно. Вона йшла слідами літературної критики «неістового Вісаріона» до творів Шевченка.

В той час в Петрограді велику роль відігравав гурток молодих композиторів під проводом талановитого Балакірова.

Все це були в більшості нефахові музики, запалені адепти нового реалістичного напрямку в музичному мистецтві. Так напр. Римський-Корсаков моряк, Бородин професор хемії, Кюї — військовий інженір.

Гурток цей був загально знаний в Петрограді і захопив в свої руки цілий вплив і критику в музичному мистецтві «Северной Пальміри» Перед в ньому вів Цезар Кюї.

Безумовно, що цей гурток, (або «кучка», яко його називали тоді) не був безсторонний в оцінці музичних творів і тільки хвалив своїх членів, натомість, що «не наше — то нічого не варте».

Вони вороже ставились до такзваної «консервативної музики», а народну музику визнавали тільки московську.

Щож до української, то ніякої окремої української музики «не было, и быть не может». Української музики вони не тільки не хотіли знати, а свідомо її ігнорували. Так напр. Римський Корсаков у своїх операх на українські теми: «Майська ніч», «Ніч перед Різдвом» не використав ні одного українського мотиву. Так само і Чайковський, наче навмисне цурався українських мотивів в операх «Черевички» та «Мазепа».

Коли Лисенко появився в Петрограді то ця «кучка» ставилася до нього наче прихильно, хотіла звербувати до себе цього молодого і талановитого композитора, тільки при умові щоб він зрікся своєї «хахляччини» та перейшов на їх віру. Але Лисенко не пішов на те і не покинув для порожньої слави своєї української музики. Ця «хахлячка» упертість страшенно обурила «кучкістів». На Лисенка, як град, посипались їх критики.

Помимо того Лисенко згромадив біля себе українську академічну молодь, створив з неї чудовий хор, з котрим улаштував низку концертів в салі «Соляного городка».

Українська пісня набирала щораз то більшої популярности, а разом з нею і Лисенко.

Помалу українська пісня добувала собі права горожанства. Її слухали грузини, поляки, чехи, вірмени, татари, греки, москалі і латиші. Вона голосила цілому світові, що українська нація ще живе, що під чорною заслоною заборони жервіє надія на перемогу.

Повернувши до Києва в 1875 році, Лисенко знов почав свою педагогічну та артистичну діяльність, давав лекції гри на фортепіані, збирав

та видавав на ноти народні пісні, видавав свої «Збірники українських народніх пісень» і улаштовував хорові концерти.

З кожним днем популярність Лисенка росла і ширилась, але представники «офіційної» музики, як напр. члени та співробітники «Імператорського Руского Музикального Общества» в Києві, як і «кучка» в Петрограді ставились до Лисенка коли не вороже то образливо-байдуже, мов непомічаючи його. Київський відділ цього «Общества» цілком ігнорував українську музику, українську народню пісню, дорогоцінні скарби того краю, в котрого культурному осередкови провадила свою роботу ота урядова інституція.

Російська музична критика добре розуміла значіння нашої національної музики в відродженю українського народу. Вона добре знала, якою зброєю ця музика була в руках провідників відродження нації. Але ще більше розуміла вагу цієї пісні російська цензура і адміністрація.

Вони надто вже цікавились українською піснею і звертали на неї дуже пильну увагу. Вокальні твори Шевченка, як напр. кантата «Бють пороги» виходили в більшості без слів.

Посилаючись на указ 1876 р. поліція не дозволила публично виконувати українських співів, а коли дозволила, то не инакше, як в перекладі на московську, або хоч французську, німецьку, жидівську, аби тільки не українську мову.

Але для психіки української маси, для її національної душі вже одні звуки рідної мелодії вистарчали.

Чомуж ця пісня так чарувала слухачів, чому робила такий глибокий вплив на них? Аджеж російська музика була не бідна народніми піснями.

Ціла суть була в самій конструкції української пісні в її своєрідних властивостях. Більша частина українських пісень збудована на стародавніх грецьких гамах, серед котрих переважно зустрічається: доричська і лідійська.

Російські пісні збудовані на натуральній гамі міноровій і мажоровій.

То теж наскільки в піснях українських переважає діатонічний похід, настільки в російських піснях панує всесильно хроматизм.

Так само і ритм двох родів пісень єсть теж одмінний.

В піснях українських ритм переважно звязаний з текстом і тому зустрічаються пісні з тактом*)

Натомість російські пісні відрізняються великою сіметрією в складових частинах, а ритм від початку до кінця пісні пливе без змін.

Отже в вище наведених прикметах полягає уся оригінальність і краса нашої пісні, не говорячи вже про чудовий зміст самих слів.

Можна собі уявити захоплення слухачів, коли вони чули свої рідні мотиви, так різко відмінні від церковно-однозвучних російських пісень.

Українська пісня, завдяки Лисенкові стала на сторожі української культури в ці тяжкі часи лихоліття. Лисенко виніс їх на рівень му-

*) Як напр. $\frac{5}{4}$ в пісні «Тече річка», $\frac{6}{4}$ «Зажурилась та бідна удівонька» «Ой там із за гори», $\frac{7}{4}$ в піснях «Ой чумаче чумаче», «Та туман яром». Зустрічається теж і нерівномірна кількість тактів і часті зміни поділу. Так напр. в пісні: «За тучами за хмарами», що складається з 17 тактів, зміна поділу тактів наступає аж 7 разів. Як приклади можна навести десятки пісень, в котрих зустрічаються вище вказані прикмети.

зика інших народів і відкрив їй широку дорогу на естраду світового мистецтва.

З цього часу розцвіт української народної музики посувається великими кроками. З'явилися такі гідні уваги наслідувачі Лисенка, як Стеценко, Давидовський, Леонтович, Кошиць, Січинський ітд.

А коли 1919-20 рр. українська пісня репрезентована капелею Кошиця покотилася голосною луною по цілому світові, вона досягнула таких триумфів, такої слави, якої не передбачали самі Українці.

Але праця Лисенка не скінчилася на популяризації народної пісні.

Він перший створивши українську оперу примінив до неї українські народні мотиви. Його опери «Різдвяна ніч» і «Утоплена», зробили йому славу як композиторів наскрізь національному.

Характеристична прикмета опер Лисенка це велика роль хорів, котрі автор дуже добре достроює до оркестри.

Опера «Тарас Бульба» тільки тепер дочекалася своєї вистави. Опереток Лисенко написав дві: «Наталка Полтавка» і «Чорноморці».

Будучи українським патріотом та діячем на полі національної музики, Лисенко заняв одно з перших місць в історії української музики.

Пройшло п'ятнадцять літ від його смерті і нині наша пісня стає цінною прикметою нашого народу.

В. З.

Українська філософія

Проблема національної філософії майже до останнього часу не була трактована з належною увагою й серйозністю; систематичних дослідів над розвитком філософічної творчості окремих націй, з погляду виявлення в ній національних прикмет, національного світогляду сих націй сливе не було; а в нас українців не було не тільки ніяких дослідів про минуле нашої філософії, але не було навіть уяви ані про обсяг та границі української філософії, ані про найвидатніших філософів-українців і т. д.

Тимчасом національність має безперечно чималий вплив на філософічну творчість, особливо на форму й методи філософічних дослідів, на будову (архітекtonіку) філософічних систем, ітд. Національні елементи, очевидна річ, знаходять свій вираз і в філософічних творах, писаних не рідною, а чужою мовою. Отже й українські національні риси можемо й мусимо шукати також у творах, писаних філософами-українцями на инш. мовах (латинській, німецькій, російській і т. д.),

Останніми роками появилася вже низка праць, у котрих бачимо спроби виявити національний елемент в розвитку філософічної творчості окремих націй, означити роль національного характеру в історії філософії різних націй і, нарешті, схарактеризувати філософічні світогляди сих націй. Найцікавішими (хоч і не завжди вільними від тен-

денційности й повноти) з тих праць треба визнати твори В. Вундта, Г. Когена, П. Наторпа, М. Шелера, Брейє, Форлендера, Сорлея, Руджеро, Що до україн. філософії, перші спроби дослідження її минулого з національного погляду були зроблені ще передше *Климом Ганкевичем* і Др. *Вас. Щуратом*: але Кл. Ганкевич розпоряджав надто обмеженим матеріалом; цікава ж праця Др. Щурата має темою тільки зародки української філософічної думки в часах т. зв. «українського середньовіччя». В 1918 р. написав загальний нарис історії україн. філософії зі спробою характеристики українського народного світогляду пок. акад. *М. Сумцов*, але ця праця вийшла цілком невдатною, й досі не була надрукована. Нарешті, останніми роками приступив до систематичних і ґрунтових дослідів над минулим україн. філософії й поклав своїми працями наукові підвалини історії україн. філософії проф. *Дм. Чижевський*. На особливу увагу заслуговує його праця «Філософія на Україні»,¹⁾ видана в 1926 р., котра є історіографічним оглядом української філософії (від її початків і до новішого часу) і разом з тим методологічним «вступом» (Einleitung) до історії україн. філософії. Крім огляду праць філософів українців з походження, проф. Чижевський звертає увагу в сім огляді також на діяльність філософів-чужинців на Україні (н. пр. німців Шада, Якоба, росіянина о. Скворцова та ин.), оскільки вона зв'язана була з розвитком української філософічної думки й мала вплив на українських філософів, учених, письменників та взагалі на українське громадянство.

Ся праця проф. Дм. Чижевського є результатом довгих і старанних його студій й має дуже велику вартість не тільки для історії україн. філософії, але й для історії україн. культури, історії україн. Церкви (з котрою стисло зв'язаний розвій філософії на Україні) та инш. галузей українознавства²⁾. Вся праця складається з 15 розділів: чотири перші — вступні; 5) Середньовіччя; 6) Київська Академія в XVII—XVIII вв.; 7) *Сковорода*; 8) *Шад* і його учні, 9) Шелінгіанство; 10) Київ. Академія (в першій пол. XIX в.); впливи Гегеля; 11) *Юркевич*; 12) Сфера західних впливів; 13) Впливи філософії у ширших колах; 14) Матеріалізм і позитивізм; 15) Методологія наук; додаток — «Філософічна література 1921—26 рр.» Сей розподіл матеріалу у деяких частинах не зовсім надається; н. пр. в сім розподілі пропущені ті дослідники філософії другої пол. XVIII та поч. XIX в., що не належали ані до київської академічної школи ані до школи Шада та шелінгіанців (н. пр. Вол. Золотницький, Ів. Хмельницький, Осиповський, Якоб, його учень Мих. Полетика та ин.); немає розділу, присвяченого ідеалістичній філософії другої пол. XIX та поч. XX в., яка звичайно не обмежується самим тільки Юркевичем. Деякі розділи в сім розподілі утворені штучно (12-ий і 13-ий), де говориться про філософів і письменників різних напрямів і різних періодів; так само до розділу «середньовіччя» не зовсім вдатно віднесено літературу зжидоватілих і православні та католицькі богословсько-філософічні

¹⁾ (Проф. Дм. Чижевський. *Філософія на Україні*. (Спроба історіографії). Видавництво „Сіач“. Прага, 1926. Стор. 197, 8°.

²⁾ На превелике здивування й сором, ся дуже цінна книжка проф. Д. Чижевського не знайшла досі, за два роки, ніякої оцінки в жаднім з українських часописів.

праці XVI — поч. XVII в.; літературу зжидоватілих, здається, вірніше буде вважати за прояв скрайно-протестантського («реформаційного») руху на Україні (зжидоватілі, як відомо, злилися потім на Україні з соцініянами чи ново-аріянами); щож до праць православних та католицьких богословів у кінці XVI й на поч. XVII в., то вони — як і сам проф. Чижевський зазначає — належать уже не до середновіччя, а до пореформаційного церковно-релігійного відродження.

Проф. Чижевський використав у своїй книзі дуже багато матеріалу, але всеж таки (почасти свідомо) зробив чимало й пропусків. Перш над усе проф. Чижевський залишив без розгляду праці сучасних філософів-українців; і через те в його книзі ми не знаходимо повної картини розвитку україн. філософії в другій полов. XIX та на поч. XX в.¹⁾ І взагалі огляд української філософії в XVII, XVIII та першій пол. XIX в. у проф. Чижевського значно повніший, ніж у другій пол. XIX та на поч. XX ст.: досліджуючи філософію на Україні до полов. XIX в., проф. Чижевський звертає увагу і на дрібних дослідників філософів, а також і на чужинців, що працювали на Україні (як Шад, о. Скворцов та ин.); розглядаючи-ж новішу філософію, проф. Чижевський зупиняється виключно тільки на найвидатніших (померших) філософах-українцях, які виразно виявили свій зв'язок з Україною; отже залишаються без уваги філософи-чужинці, що працювали в другій пол. XIX та на поч. XX в. на Україні (серед них деякі дуже видатні, нпр. *Ол. Козлов*), філософи-українці, які не виявили виразно свого зв'язку з Україною, (хоч по суті деякі з них як найяскравіше висловлюють у своїх поглядах і творчості істотно-українські національні риси, спільні всім найвидатнішим мислителям-українцям²⁾) і нарешті менш визначні філософи-українці, з котрих проте деякі користувалися значним впливом і вже через те заслуговують на згадку. Нарешті, де-котрих представників української філософії другої пол. XIX — поч. XX в. проф. Чижевський пропустив, очевидно, просто випадково, в тім числі: славнозвісного методольога й соціольога *Максима Ковалевського* (члена україн. громади у 1-ій російськ. Держ. думі, † 1915 р.), заслуженого методольога-історика *Ів. Луцицького* (1825—1918), оригінального історіософа *Л. Мечникова-Спадаренка* (1838—1888), видатного педагога, що писав між инш. і в справі заведення україн. мови у школі на Вел. Україні, *Кост. Ушинського* (1824—1870) та ин.³⁾

¹⁾ Подекуди, але звичайно в дуже малій мірі сю прогалину заступає додаток — «Укр. філософічна література в 1921—26 рр.»; тим більше, що огляд сей неповний; особливо багато пропущено в нім праць, виданих на Вел. Україні.

²⁾ До таких мислителів-українців з походження, але зовнішню не зв'язаних або дуже мало зв'язаних з Україною, належать найбільший сх.-слов'янський письменник і філософ *Федір Достоевський*, *Мик. Данилевський* та *А. Білий*. В творчості й світогляді їх знайшли дальший і глибший розвиток ті суто-українські елементи, яких зародки бачимо у Сковороди та в українській ліриці XVIII в. і потім — яскравіше — у Г. Квітки, М. Гоголя, М. Костомарова та ин. На українське походження та українські й католицькі елементи в творчості й світогляді Достоевського звернув увагу російський дослідник *С. Любімов* у ст.: Ф. М. Достоевський. К вопросу об его происхождении («Литерат. Мысли», Петрогр., 1923, кн. I). Тема ся заслуговує спеціального досліджу.

³⁾ З инш. філософів-українців та чужинців, що працювали на Україні в другій пол. XIX та на поч. XX в., крім зазначеного вже нами *Олексі Козлова* (1831—

З дослідників філософії XVIII в. вартих уваги, не згаданий в книзі проф. Чижевського *Вол. Золотницький*, один з перших українських філософів-правників, автор кількох філософічно-правничих статтів, короткого курсу природного права (вид. в 1764 р.), «Наставлення сину» (вид. в 1796 р.) та ін.; далі цікаво булоб перевірити відомости І. Борщака про філософічно-правничі елементи в писаннях Гетьмана Пилипа Орлика: слідби було згадати різні переклади філософічних творів, зроблені українцями в XVIII в.; окремої згадки варта велитенська праця над перекладами Отців Церкви *Паїсія Величковського*, реформатора сх.-слов'янського православного монашества (1722—1794), і т. д.

З дослідників філософії першої полов. XIX в. проф. Чижевський не звернув чомусь уваги на *о. Ф. Сидонського* (1805—1873), одного з представників київської духовно-академічної еkleктичної філософії (в якій лучилися впливи православної богословії з німецьким післякантивським ідеалізмом); зовсім не згадані: харківський професор *Як. Кропеберт* (1788—1838), шелінгіянець, автор дуже гарних творів з естетики та київський проф. *Кост. Неволін* 1806—1855; у Києві був у 1835—1843 рр.), автор першої в усій Європі «енціклопедії правознавства» в ідеалістичнім дусі, писаної під впливом Шелінґа, Гегеля та німецької історичної школи права (вид. в 1839—1840 рр.). Менше визначних дослідників (як от *Я. Толмачов*) не згадуємо з огляду на брак місця. Більше уваги треба, на наш погляд, звернути на Мик. Гоголя та М. Костомарова; Костомаров цікавий для нас і яко релігійний мислитель, і яко методолог історії та історіософ, і яко суспільно-політичний мислитель і письменник¹⁾.

Які загальні висновки можна зробити на підставі досліджених уже матеріалів до історії україн. філософії?

На думку проф. Чижевського, покищо не можемо ще підвести певних висновків, а хіба тільки висловити деякі провізоричні міркування. По-перше, Україна, як і все «словянство в цілому,» — каже проф. Чижевський, — не має ще ніодного «великого філософа;» „з другого

1901), представника «панпсихізму» (ідеалістичної доктрини, створеної під впливом Ляйбніца й Тайхмюлера), слідби згадати дослідників суспільно-політичної філософії: харківськ. проф. *Стоянова* (працював у 1860—1870 рр.); *Олександра Градовського* (1851—1891; йому належить, між инш., гарна розвідка про політ.-філософію Гегеля); *Мик. Ренненкампа* (київськ. проф. з 1869 р., автора дуже поширеного курсу філософії права); видатного методолога історії *Ів. Лучицького* (1865—1919), методолога-економіста, акад. Укр. Академії Наук *Вол. Левитського* († 1926), філософа-позитивіста *Матвія Троїцького* (1835—1899) та инш. З великих, європейської слави, учених — українців, що — не будучи фаховими філософами — писали популярні філософічні твори, варто згадати *І. Мечникова* (славнозвісного біолога) та *Мик. Стороженка* (історика зах.-європ. літератур). Варто б згадати й деяких українських критиків, що порушували у своїх статтях етичні та естетичні питання, н. пр. *М. Гвшана-Федюшку* († 1919), *Ів. Стешенка* († 1918; йому належать між инш. кілька нарисів про етику Винниченка) та ин. З огляду на брак місця, обмежуємося цими вказівками.

¹⁾ Ще б варто було згадати *Мих. Каченовського* (1775—1842), вихованця Харківськ. Колегіюму, видатного у свій час історика й критика, професора естетики, історії літератури та історії, найбільш відомого своїми оригінальними історичними концепціями; він був творцем скептичного напрямку в сх.-слов'ян. історіографії. Цікаво булоб ще зазначити твори з естетики, з етики та з педагогіки деяких україн. письменників першої пол. XIX в., нпр. *П. Белецького-Носенка*.

боку, й ті філософічні течії й окремі представники філософічної думки, що їх мало словянство, часто виявляли дуже сильний ухил до проблем, що власне виводять із меж теоретичної, чистої думки у практичне; «нарешті, через занепад національно-культурного життя, українські сили знаходили працю лише на національно-чужому культурному ґрунті.» З тих причин історик україн. думки має справу з матеріалом, у яким — на погляд проф. Чижевського — «лише неясно, нерізко» виявляються своєрідності українського духа. З приводу сих уваг проф. Чижевського, мусимо однак зазначити передусім, що його твердження, ніби «словянство... не має ще ніодного великого філософа» безперечно перебільшене: східне словянство має великих філософів, має й філософа світового значіння — Фед. Достоевського, котрого можна і треба вважати попередником і навіть у великій мірі родоначальником тих напрямів у сучасній європейській філософії, які дослідник найновішої філософії Мюлер-Фрейенфельс влучно об'єднує під спільною назвою «філософії життя»; другим великим сх.-словянським філософом, котрого значіння та широкий вплив виявилися щойно в останній часі, є Вол. Соловйов; означити його роль й дати оцінку нині ще досить важко й завчасно; так само як і оцінити роль та вартість деякого з сучасних сх.-словянських філософів. Натомість слушною є увага проф. Чижевського, що майже всі видатні словянські мислителі (починаючи зі Сковороди й кінчаючи Вяч. Липинським, В. Зіньковським, росіянами о. Флоренським, о. Булгановим, Арсенєвим, Бердяєвим, «євразійцями» та ин.) виходили за межі теоретичної, «чистої» філософії у сферу «практичної» думки; про те саме в останній час бачимо серед сх.-словянських мислителів — і видатних представників «чистої» філософії, як Лоський, Франк. Але не можемо погодитися з поглядом, що «епохальну роль й значіння в історії філософії може придбати лише суто теоретична постать,» а тим більше, що для виявлення прикмет національної філософічної думки не можуть бути якнайліпше використані твори тих мислителів, що зєднують філософію зі сферою «практичної» думки (як Сковорода, М. Гоголь, Ф. Достоевський, Вяч. Липинський та ин.). Більше труднощів для виявлення тих прикмет справляє обставина, що майже всі найвидатніші мислителі-українці XIX й поч. XX в. працювали, а почасті й до нині працюють на російським націон.-культурнім ґрунті (М. Гоголь, П. Юркевич, Ф. Достоевський, М. Данилевський, А. Білий, М. Туган-Барановський, Б. Кістяковський, В. Зіньковський та ин.), при чому деякі з них (Достоевський, Данилевський, Білий) зовнішню навіть не мали виразного зв'язку з Україною. Тому дійсно важко означити межі української й російської філософії.

В кожному разі, деякі загальні міркування про характеристичні прикмети україн. філософічної думки й нині можна й треба вже висловити. При тім, як слушно підчеркує проф. Чижевський, мусимо звертати увагу не на пересічних дослідників (котрі до того ж часто цілковито підпадають під чужі впливи), а на найяскравіші, найвидатніші таланти, у творчості котрих найсильніше відбивається національний дух.

Українська філософія повстала під впливом, з одного боку, східно-християнської патристичної філософії (зокрема св. Іоана Дамаскіна), з другого — зах.-християнської т. зв. «схолястичної» філософії

(особливо, св. Томи Аквінського), у найближчій звязку з богословською наукою і вже хутко виявила »ухил« у сферу проблем або спільних з богословією або проблем »практичних.« Отсі риси — виразний релігійний, християнський характер, звязок із богословією, особливу увагу до проблем »практичної філософії« (етики, філософії права, філософії творчости, історіософії, педагогіки і т. д.) заховала українська філософія й до нинішнього часу, в чому ми переконуємося, переглядаючи працю найвидатніших мислителів-українців Сковороди, М. Гоголя, М. Костомарова, О. Потебні (якого праці мають епохальне значіння в історії філософії мови й творчости), Ф. Достоевського, М. Данилевського, П. Юркевича, В. Зінськовського, Вяч. Липинського та ин. Треба сказати, що це риси, спільні в українській філософії з філософією російською, білоруською й болгарською, тобто це риси, властиві всій сх.-словянській філософії¹⁾. Щож до філософії західних народів, то українська, як і вся сх.-словянська, філософія ближча до філософії німецької, ніж до французької та англійської.

Проф. Чижевський (мабуть під впливом Мих. Грушевського) знаходить в історії української думки певний нахил до протестантизму (чим відрізняється, здається, на його погляд, український світогляд від російського); на думку проф. Чижевського, шелінгянство ніби-то мало на Україні значно менший вплив, ніж у Росії через свій надто »католицький« характер; нахил до протестантизму знаходить він навіть у М. Гоголя. Всі ці твердження вважаємо помилковими. Протестантизм на Україні ніколи не мав ані глибокого впливу, ані значного поширення; М. Гоголь нічого спільного з протестантизмом не має, а навпаки наближається до католицького світогляду (не підлягає сумнівам вплив на Гоголя також шелінгянства), про протестантизм Шевченка поважно говорити не можна: погляди Шевченка се мішанина православія, перекрученого католицизму (впливи Ляменé та польських месіяністів) та псевдо-релігійного атеїзму Штрауса й Фаєрбаха; не були протестантами

¹⁾ Інакше представляється питання про відношення української філософії до чеської та польської. На наш погляд, »словянська філософія« — як і взагалі словянська культура — як щось ціле не існує. Спроби деяких дослідників, нпр. *Мірчука*, вказати означити »словянську філософію«, вийшли невдатні. В кожному разі, чеська філософія дуже відрізняється від сх.-словянської; якщо вважати найтипівішим чеським філософом *Масарика*, то в нього спільне зі сх.-словянськими філософами буде лише те, що він також має певний »ухил« у сферу »практичного« мислення; але під той час, коли всі найвидатніші сх.-словянські мислителі будують свій світогляд на релігійних підставах, й зокрема етику свою основують на християнській (православній або католицькій), моральній науці, Масарик розвинув безрелігійну філософічну систему, в якій важливе місце займає автономна (безрелігійна) етика.

Після вказівок одного з найвидатніших польських дослідників філософії права, польський національний світогляд у сім відношенні цілковито сходиться з чеським і різко відрізняється від сх.-словянського; сьому ніби-то суперечать такі факти, як польський месіянізм; але мусимо пам'ятати, що ідеологами польського месіянізму були в більшості спольщені литовці, білорусини та українці (з українців нпр. о. *Семененко*); та й істота польського месіянізму ще не виявлена всебічно; в кожному разі, світогляд польських месіяністів, ніяк не можна вважати католицьким. На думку згаданого вже польського філософа-юриста, в очах видатних польських мислителів релігія й Церква були лише знаряддями до осягнення національної мети.

й Куліш та Драгоманів (порів. розвідку Вол. Дорошенка, де доведена помилковість твердження про протестантизм Драгоманова). Всі найвидатніші мислителі-українці се або ширі й правовірні православні (иноді при тім однак з виразним нахилом до католицького світогляду) або ширі й правовірні католики. Що-ж до впливів шелінгіанства, то — на наш погляд — значінне його на Україні було і є не менше ніж в Росії; з посеред усіх філософічних західних течій шелінгіанство та гегеліанство були найбільше поширені як на Україні так і в Росії.

Взагалі, вказати різницю між українською й російською філософічною думкою поки що досить важко. Твердження дечий, ніби в росіян — переважає містицизм, а в нас — «націоналізм» та «реалізм», абсолютно невірні; в україн. світогляді, так само як і в російськ., бачимо виразну перевагу релігійних елементів, ідеалізму й містицизму; найвидатнішими представниками сх.-слов'янського містицизму були українці (Сковорода, Величковський, М. Гоголь о. Семененко, Достоевський та ин.); родоначальниками містичних течій у Росії в новіших часах росіяне цілком слушно визнають українців Сковороду й Величкового. Різницю між українськими й російськими мислителями можна вказати поки що хіба більш формальну: в росіян бачимо більшу простолінійність та різкість і загостреність думки, в українців — більшу поміркованість, обережність і ґрунтовність (цікаво н. пр. з сього погляду порівняти: Г. Сковороду і Л. Толстого, «кирило-методіївців» і московських слов'янофілів, Драгоманова і Бакуніна, позитивіста Лесевича і скрайного матеріаліста Чернишевського, Вяч. Липинського і євразійців, і т. д.).

Очевидна річ, що більш яскраве виявлення українського світогляду можливе буде тоді, коли по-перше, далі розвинуться досліді над історією україн. філософії, а головним чином — тоді коли розвинується українська філософічна творчість на своїм національн. ґрунті. На жаль, на Вел. Україні нормальний розвій філософії тепер цілковито унеможливлений примусовим накидуванням марксіського світогляду (в ленінській інтерпретації); але там, куди не сягає рука теперішніх господарів Вел. України, бачимо дуже цінні й важливі прояви української філософічної творчости вже на україн. націон. ґрунті. Найвидатнішими представниками сучасної україн. філософії, що розвивається вже на національн. ґрунті, являються Вяч. Липинські і Дм. Чижевський (котрий є не тільки дослідником історії філософії, але й філософом).

Тільки той, хто стоїть понад всякими виборами й понад всякими партіями — той, хто заінтересований у зрості, в скріпленню, а не використуванню держави, — хто несе за цю державу не часову, а постійну аж до смерті і по смерті перед своїми нащадками відповідальність — тільки Господар Монарх захоче й зможе тих найкращих організаторів знайти, до діла державного поставити а негодящих — що не менше важно — не в'яжучись ніякими партіями, від партацької роботи усунути.

В. Липинський.

Перші українські вибори в Галичині під владою Польщі.

Вступ.

Мабуть головна ціха кожної недержавної нації єсть неохота — подивитися поза себе. Се ніщо иньше як нехить до своєї власної історії, якаб вона не була. Се в дальшій послідовности виключає всяку можливість науки зі своїх власних промахів.

Доказом того, що й у нас єсть так, а не інакше, може послужити яскравий факт, що за весь час перебування галицьких, буковинських і прикарпатських Українців під владою Австро-Угорщини нема буквально ні одної брошурки, котра показувалаб, чого наші попередні покоління навчилися на парляментарній арені Австро-Угорщини. Остали різні промови панів послів, писані переважно для власної реклями, — але нема ніякої збірної, хочби найслабшої праці з тої школи. А була се для иньших народів (як Чехів або Поляків) дійсно добра школа; австрійський парлямент сеж була дуже різноманітна шахівниця, якби сотворена для науки політики. Також зі старим парляментаризмом Мадярів (рівно давним як англійський!) мали наші послы безпосередню стичність хочби в спільній австро-угорській інституції т. зв. Делегацій.

І за весь час — ніякої збірної праці про все те! Ба, навіть ніяких споминів хочби одної-одиної людини! Праця Дра К. Левицького, б. посла до віденського парляменту, зачала появлятися вже після розвалу Австрії й тому під оглядом практичним — для політичної науки в Австрії — являється муштардою по обіді. Розуміється, тим зовсім не думаємо понижувати належної тій праці вартости як свого рода історичному оглядові, котрий — у дальших томах — може мати навіть значну вартість, коли автор дійде до опису політичних подій, у яких сам брав участь.

Щоб не продовжувати українського недбальства, якого „блисучий“ взорець показали наші за Австрію, пробуємо в „Поступі“ подати бодай короткі згадки про цілий ряд документів з виборчої агітації. Документи ті на зазив Редакції „Нової Зорі“ прислали члени УХО зі всіх усядів краю.

Подаємо тут список тих документів, в першій мірі українських, в порядку чисельної сили партій. Мірилом їх сили вважаємо скількість голосів, яку одержала кожна партія, а саме:

Партія:	Голосів:
1) УНДО	543.185(54·84%)
З округом 47., де Українці голосували для демонстрації на уневажену лісту ч. 18. мало УНДО 56%, українських голосів у Галичині.	
2) УСРП	180.887(18·47%)
3) Сельроб-лівіяця	74.837(7·51%)
4) Москвофіли	64.347(6·50%)
5) Сельроб-правиця	48.122(4·86%)
6) УПП	44.919(4·37%)
7) УНС	8.887(0·9%)

Отці партії називаємо „українські“ в тім значінню, що впали на них голоси української етнічної маси. В дійсности москвофіли самі не вважають себе Українцями, тільки „руськими.“ Та се москвофіли старої дати, ще найменше небезпечні. Далеко більше небезпечні москвофіли політичні се обидві групи сель-робів як також УПП (Укр. Партія Праці): всі вони виразно ґравітують до Москви, хоч пр. УПП робить се під кличем укр. „націоналізму“ й хвалить тільки загально „гарну державу за Збручем“, себто т. зв. Радянську Україну. Та по правді партія УПП належить до круга московсько-большевицьких впливів може в більшій мірі ніж сель-роби. Таким чином відсоток москвофільських голосів між Українцями виглядає так:

74.837	(7·51%)
64.347	(6·50%)
48.122	(4·86%)
44.919	(4·37%)
232.225	(23·34%)

Голоси УСРП. (Укр. Соц.-радикальної партії) треба поставити майже на одну дошку з голосами УНСа, а то з слідуючої причини:

Зараз по виборах проголошено, що голова Укр. Соц. Радикальної Партії Др. Лев Бачинський іменований членом воевідського віділу. Значить — став визначним польським урядовцем. Річ ясна, що се не могло статися без попереднього порозуміння з Варшавою.

Таким чином „остра опозиція,“ в ім'я якої Укр. Соц.-Радикальна Партія йшла до виборів, була тільки звичайном блефом. Якого рода з'обовязання затигнула радикальна партія, се покажеться скоро в соймі. Після всякої правдоподібності з'обовязалися радикали не допустити до спільного посольського клубу з УНДО-м, про що загал мати-ме нагоду переконатися.

Кінець кінців загальний образ української політики виглядає по виборах так:

Близько четвертина голосів упала на людей, котрі в такій або инакшій формі вести-муть політику москвофільську. Близько пята часть голосів упала на людей настроєних польонофільсько. Поверх половина голосів упала на УНДО, котре, в виборах не проявило ніякої політичної лінії, ніякої конкретної програми, навіть у формі свого становища до „міжнародного“ статута для Галичини. Коли даліше його становище буде таке саме, то послі УНДО засуджені будуть на „опозицію для опозиції“, щось в роді „штуки для штуки.“ Розуміється, ніякої „угоди“ УНДО'ви підсувати не можна, вже тому, що в Польщі ніякої „угоди“ ніхто не хоче. Діло просто в тім, що УНДО не проявило цивільної відваги навіть домагатися виконання з'обовязань, які Польща затигнула супроти Сх. Галичини перед цілим світом.

Чому? Бо всі українські партії стояли під обухом демагогії. Далеко не всі прояви демагогії увіковічені друком. Устна демагогія була куди гірша від печатаної в часописах і відозвах. Була се дійсна язва, котру ще найкраще характеризує отсей далекий опис принесений пресою в виборчій часі:

„Португальська кольоніяльна влада над рікою Замбезі видала наказ масового нищення крокодилів, що сталися правдивою язвою населення. Рік-річно гине в пашеках цих потвор поверх 2 тисячки людей і багато домашньої худоби так, що збідовані і стероризовані мешканці волять переселитися в глибину пустині й покидають урожайні околиці над берегами рік, щоб лиш оминуть безнадійну боротьбу з пажерливими плазунами. В останніх роках розмножилися крокодили в нечуваній мірі і розлазяться навіть досить далеко від рік на сушу, вганяючи за добичею. Замбезійські крокодили доходять нераз до 9 метрів довготи і відзначаються невиданою зухвалістю. Людина зближуючись до ріки, наражується на смерть, бо хитрий і все голодний плазун чаїться на кожнім кроці і треба мати дуже бистрий зір, щоб пізнати його серед шувару та піску. Крокодил старається прибрати вигляд невинної піскової заспи, а коли вибирається на польовання то занурюється в намулі і ним обліплений не звертає на себе уваги. —

Оден з прислуги експедиції, котру вислано для дослідження сеї справи, вибрався на беріг, щоб наломати гилля на будову намету. Зпід пня дерева виповзла потвора і зловила його за ногу. Мурич чіпався дерева і почав кликати помочи. Плазун одначе сильніший від чоловіка. Заки прийшла поміч, стягнув мурина до води і почав утікати на середину ріки зі своєю добиччу. Зорганізована сейчас нагінка убила остаточно крокодила, але слуга вже не жив. — Комісія була теж свідком трагічної сцени, коли три крокодили заатакували рівночасно жінок, що брали з ріки воду. Дві страшенної величини потвори загородили жінкам відворот на сушу, а третя найбільша поскидала своїм хвостом переляканих жінок у воду. Поки Європейці надбігли зі своїми рушницями на поміч, 5 жінок стало добиччу плазунів...“ —

Отсей опис язви нехай покищо символічно характеризує небувалу демагогію, яка була язвою українського народу в часі перших українських виборів у Галичині під владою Польщі.

Підчеркуємо, що тільки слабкий посмак тої демагогії матиме читач по перечитанню уривків документів, які зачинаємо печатати.

Опріч документів українських партій подамо й виривки з документів тих польських партій, котрі з успіхом оперували на українській території.

Зачинаємо від документів найбільшої української партії:

Документи УНДО-ня.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО), що йшло до виборів у бльоку з іншими непольськими народами з лістою ч. 18, видало і поширювало на українській території отсі виборчі відозви*):

А) Афіші: 1) *«Український Народ»* (Відозва Центр. Комітету УНДО-я з 47 підписами). Накладом Володимира Целевича. З друкарні Видавн. С-ки „Діло“, Львів, Ринок 10. — 63×95.

(Виривок:) ...Ми і тільки ми створили правдиво український національний фронт і його несемо у виборчі маси. — Щоби перемога народу українського була певніша, Провід Українського Національно-Демократичного Об'єднання вступив в блок з польськими народами...“

2) *«Всі голосуймо на 18! В єдності сила!»* З друкарні „Діло“ Львів. 63×95.

*) Подаємо всі ті виборчі летючки, плякати та брошури, котрі надіслано до редакції „Нової Зорі“ з краю. За повний образ письменної виборчої агітації розуміється не ручимо. Початковими словами будемо означувати ті летючки або плякати, котрі не мають окремої назви. Величину відозви означуємо в сантиметрах.

В горі над тім написом вінета: Інтелігент, селянка, селянин і робітник, за ними юрба народу — йдуть із жовто-блакитним прапором.

3) *»До українського населення міста Львова«* (Відозва Українського Народного Виборчого Комітету на м. Львів. Під нею поверх сотні підписів). Накладом А. Березовського. З друкарні „Діло“ Львів. 63×95.

...Національна Єдність повинна стати кличем і обов'язком кожного свідомого українця. Протині нашому національному розвитку сили за всяку ціну хочуть розбити нашу народню єдність, не тільки в краю, але й на терені столичного города Льва. Українці! Протиставмося тим намаганням і збудуймо об'єднаний український національний фронт та виявимо національну карність.

4) *»Tylko droga miecza!«* Українські робітники! Чи можете голосувати на листу ч. 2, на чолі якої стоїть Артур Гавснер? — Накладом А. Березовського. — З друкарні „Діло“ Львів.

...просимо прочитати *Gazet-y Porann-y* з 1-го марта 1919, сторінка 5. Там виразно писано: „Na posiedzeniu Sejmu dnia 26. lutego lwowski poseł inż. A Hausner w swem przemówieniu w sprawie polsko-ukraińskiego sporu między innemi powiedział: „Dziś w tej kwestji niema dla nas wyjścia, tylko droga miecza...”

5) *»Всі чесні і свідомі Українці голосують на самоту правдиво національну листу 18.«* (Відозва Повітового Народного Комітету в Бородах. Слідуює 17 підписів). З друкарні Піча і Вайнштота в Бородах. 48×62.

...є тільки один шлях правдивий, а це є шлях чисто національний Український, якого речником є Національне Об'єднання. Це не є нова партія, як Сельроби, але це наша стара, давня передвоєнна партія, за котрою стоїть її праця та національні здобутки, наші гордості, а то Просвіта, Рідна Школа, Кооперація, Земельний Банк, Центр-Банк, Дністер, Народна Торговля, а вкінці за нею визвольна боротьба в 1918 р. Тому кличемо до Вас Українці Бріджини до єдності, бо в єдності сила, слава і воля. ...Наша мета самота: не всесвітній комунізм, не Росія-матушка, а вільна Неня Україна. Понад головами партій творимо єдиний український виборчий фронт під жовто-синим (!) прапором...

Б) Брошури: 6) *»Що кожний українець і українка знати мусить! Хто йде до виборів?«* — Секція пропаганди Українського Національного-Демократичного Об'єднання. Накладом Мировслава Грегоровича. З друкарні М. Бойчука в Коломиї. VІІІ. 8 ст.

...„Чому в національній таборі панує єдність. В національній таборі мусить бути єдність і до єдності легко довести. Бо у тих, що визнають націоналізм є один клич, якому всі підпорядковуються: Україна. Не пора, говоримо ми націоналісти, нині сваритися, як має бути помальована наша хата, якої ще нема. Спершу треба будувати підвалини своєї хати-держави,

а щойно тоді як збудуємо цілу хату. будемо сваритися, як її малювати. І українські націоналісти будуть...

7) *«Хто винен? Чому нема українського Бльоку»*. Секція пропаганди Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Накладом В. Целевича. VІІІ, 8 стор. нпг. (Тут подані документи переговорів зі соціялістами-радикалами, котрі мимо намагань УНДО-я не звійшли до спільного українського виборчого бльоку).

8) Наталія Івановська: *«Що треба українській жінці знати про вибори?»* Львів 1928. Накладом В. Целевича VІІІ, 8 ст.

...«А чи знаєте, Жінки, що це таке політика? Ми Вам це скажемо ясно і просто. Політика це є всі закони, під якими живе і яким мусите підчинятися...

...Українське Національно-Демократичне Об'єднання — це одинока українська загально-народня партія, то значить партія, яка обіймає весь народ...

...З нами ідуть разом до виборів Німці, Білорусини, а навіть на Волині ідуть разом з нами Жиди (галицькі Жиди запродалися Полякам і тому УНДО не хоче мати з ними нічого спільного)...

9) Політична Бібліотека Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Ол. Черкавський: *Українське Національно-Демократичне Об'єднання, його програма і тактика*. Василь Мудрий: *Наше відношення до Радянської України*. (Відбитка з „Українського Національного Календаря“). Перемишль 1927. Накладом М. Струтинського VІІІ, 16 ст. без нумерації.

...Добро одиниці є для УНДО — основою внутрішньої організації народа, без огляду на це, чи організацію і працю партію провадитиме у незалежній українській державі, чи тепер під чужою владою. Для того вже в першій уступі політичної програми говориться про „демократичну“ державу. Демократичний устрій це такий устрій, де всі горожани є собі рівні, де для всіх є рівні права і рівні обов'язки...

...Тому УНДО свою працю обертає головню на користь хліборобів. УНДО є в своїй програмі та її практичним переведенню в першу чергу партією хліборобською, аграрною... Тому є воно за вивласненням всієї великої земельної посілості — приватної і публичної і передачу її мало-земельним і безземельним селянам. Вивласнення цих земель має наступити без викупу, бо, як нас історія учить, походять вони головним чином з рабунку на українським народі...

...При помочи анкети одержує політична партія вказівки, який є погляд широкіх мас на якусь справу і на те, як цю справу найхосенніше і найкоротше полагодити...

...Словом українізація є цінністю для нас, бо вона дає змогу розвиватися та кріпнути українській національній свідомості, вона причиняється всупереч бажанням комуністів до зросту українського націоналізму. Всі ми

українізацією дорожимо і сподіємося від неї дуже багато. При допомозі українізації, при розвитку всіх зв'язаних з нею нероздільно ділянок українського життя та культури ми будемо доходити до нашого найвищого ідеалу і будемо поступово виповнювати теперішні вузесенькі рямці радянської державности чимраз ширшим і глибшим національним змістом. Тому нічого дивного, що ми українські націоналісти не можемо сприяти ні комуністичній диктатурі (нам всеж таки дивно чому ні? — прим. Ред.) ні теперішній радянській владі на Україні, бо ми віримо в український народ, той великий український народ, що набирає тепер національного гарту, що кристалізує остаточно своє національне обличчя на території Радянської України, бо віримо, що він відіграє ще в історії свою роль та здвигне світлий і великий храм власної соборної національної держави. Наша роль: не занедбуватися, не лишатись позаду, а працювати рівнорядно (?) для одної спільної мети. Нам треба нероздільно і раз на все зв'язатися з матірним пнем, щоби вкупі тим лекше і тим скоріше наближатися до ціли.

10) Український Народний Виборчий Комітет на м. Львів: *Поучення для виборців міста Львова!* Накладом В. Целевича VІІІ, 16 ст. (Тут поданий список улиць і числа домів, у котрих приміщені були урядові виборчі льокалі. Напечатано також, як виборець має вкладати виборчу картку і т. п.)

11) Володимир Целевич: *Виборчий підручник*. Зі вступом поясненнями, зразками реклямацій, спротивів і жалоб та додатковими законами. Львів-Луцьк 1927. Накладом автора. VІІІ, 68 ст. (Се популярно-юридичні поучення про вибори).

12) Олекса Черкавський: *Чого хоче Українське Національно-Демократичне Об'єднання? Коротке пояснення програми УНДО*. Видання друге. Перемишль 1928. Накладом М. Струтинського. XVI, 32 ст.

...у нас, Українців, нема таких людей, котрих соціалістична наука називає буржуями, бачимо, що у нас нема взагалі буржуазії (капіталістів...) (стор. 9).

Соціалістичні партії, що називають себе „українськими“ є подібні до того жида, що їде на наше село на купно... Щоби вторгувати, говорить він у наших селі по українськи, в польськiм по польськи, а в німецьким по німецьки. Для нього важнійше є торг, а не мова, якої підчас торгу уживає. Таксамо для соціаліста найважнійша є солідарність інтернаціональна...

...Де стрічаємо на світі демократичний лад а де його нема? Всі найкультурнійші держави світа є державами демократичними. До таких Держав належать прим. Німеччина, Франція, Америка. (Британія очевидно ні! — прим. Ред.) Тільки там, де населення є некультурне, як прим. у СРСР., бачимо диктатуру пролетаріату, або як прим. в Румунії: автократичну монархію... (стор. 20)

...Як ставиться УНДО до великих промислових підприємств? Згідно з постановами демократії (!) і згідно з бажанням широких народніх мас (? — Ред.) УНДО домагається, щоб великі промислові підприємства були

націоналізовані, то значить, щоби з приватних рук перейшли на власність народу згл. держави (?! — Ред.)... (стор. 28).

...Що робить УНДО, щоб досягнути незалежності українського народу? До часу, поки наш нарід не досягне повної незалежності і свободи, УНДО старається, щоб на всіх українських землях, з окрема на західно-українських землях наш нарід здобув собі на всіх ділянках національного життя, отже на полі господарським, освітнім, культурним і політичним — найбільшу силу і щоб відтак при помочі тої сили заспокоював всі свої національні потреби, виключно своїми власними средствами. Цей ступень повної національної самовистарчальности уважає УНДО передумовою до повноти національного визволення...

13) Др. В. Загайкевич: *Одною лавою, спільним фронтом! Українці всіх земель, єднайтеся!* Львів-Перемишль 1928. Накладом М. Струтинського. XVI., 32 ст.

...„Отже воля і земля і то земля без викупу — є головними, кличами, з якими йде до виборів Українське Нац.-Демокр. Об'єднання... (стор. 26).

...„Хіба ми й нині не знаємо, що значить перехід на латинський обряд? Хто держиться своєї віри, той держиться і своєї народности. І тому УНДО, розуміє значіння віри, значіння церкви і релігії в житті народу... А боронячи греко-кат. і православну церкву, її свободи і внутрішньої самоуправи (!) УНДО боронить душу українського народу перед національним і моральним каліцтвом... (стор. 30 і 31).

14) „Де правда?“ Одноднівка. Львів, 15. лютого (збірка відозв і статей пропаганд. 18-ки). Видає і за редакцію відповідає І. Желізко. IV., 8 ст.

...З лівими партіями наш нарід повинен раз на завжди покінчити*). В нас буржуїв нема, ми всі бідні, а як є в нас богачі, то якраз богачами є всі наші комуністи, сельробы, та їм подібні, бо коли лише поліція робить між ними ревізію, все знаходить в них (тих бідних пролетарів) тисячі долярів. Звідки в тих бідаків тисячі долярів, а ми буржуї не маємо нічого!... (стор. 5).

В) Летючки: 15) *»Затямте число 18 під яким йде листа, що на неї голосують всі Українці.«* 12×18. (Се найкоротша летючка. Подано тут повний текст).

16) *»Українські жінки м. Львова!«* За Український Народний Виборчий Комітет міста Львова. Жіноча Секція: (слідуює 36 підписів). Накладом А. Березовського. 16×24.

...Перший раз кличуть Вас до виборчої урни. Перший раз маєте віддати Ваш голос на представника українського народу. Перший раз зможе місто Львів вибрати українського посла, якщо всі возьмуть участь у виборах.

*) Слід підчеркнути, що в головнім агітаційнім кличу лівих („земля без викупу“ або простійше: „граб награвлене!“) УНДО зовсім не ріжниться від лівих і найлівіших. — Ред.

Ви українські жінки — це половина нашого населення. Ваші жіночі голоси рішатимуть про нашу перемогу на рівні з голосами чоловіків...

...Докажіть, що Ви жінки є не лише рівноправними, але й рівновартими громадянками. Докажіть, що розумієте вагу і значіння виборів... Сповніть цей святий обов'язок, який на Вас накладає цілий український народ. Ставайте усі дня 4-го марта до виборчої урни, щоби ствердити, що і у Львові є Українці.

Хай в день 4-го марта погаснуть вогнища у Ваших хазяйствах, хай... і т. д.

17) *»Десять заповідей виборчих для Української Жінки.«* Накладом Володимира Целевича. 16 × 24.

...5. (заповідь) Коли Ти любиш свій Нарід, будеш голосувати на число 18, бо це єдина листа, що об'єднує всіх українців, які добиваються волі і добробуту для українського народу. Всі інші листи, це листи хунів і виборчих розбивачів української народної єдності.

... 6. Коли Ти любиш свою Віру, будеш голосувати на число 18, бо це єдина листа, що об'єднує всіх українців, які розуміють значіння церкви і релігії для нашого жіноцтва. Всі інші листи, це листи безбожників (радикали, сель-роби, комуністи), що не признають Бога, підкопують віру, не признають шлюбів ні законної жінки і хотіли б довести до цього, щоби люде жили без релігії, мов звірята...

... 9. Не дайся збаламутити всяким дурисвітам і наємникам ворогів, які за Юдин гріш стараються розбити нашу силу. Гони від себе всіх хунів і соціалістів, які вдають велику любов до простого народу, а в дійсності чужій справі служать...

18) *»Українські Громадянки і Громадяне.«* Накладом В. Целевича. 16 × 24.

... ч. 18 це число партії, на якій тяжить весь тягар боротьби за життєві права нації і яка тільки в цьому напрямку звертає всі свої сили, коли навпаки інші українські партії звертають ціле своє завзяття не проти чужих, а проти своїх, бо саме проти Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

ч. 18 це число листи, якої перемога запевнить нам таке представництво в соймі і сенаті, що дбатиме про добро та інтереси не осіб не партій і груп, але цілого українського народу.

ч. 18 це єдине число, яке запевнить нам при виборах повну перемогу, бо це є число тої листи, яка об'єднує всіх Українців, що їм дорога народня справа, це є число тих Українців, які добиваються для українського народу волі і добробуту.

19) *»Українська Націоналістична Молоде Бережанщини!«* За Комітет Української Націоналістичної Молоді в Бережанах: Осип Баран, Іван Штабалюк, Степан Ленцук. Накладом В. Целевича. 16 × 24.

Неначе філі розбурханого моря, наче громи з ясного неба, так б'ють у твоє серце сумні вістки про партійну гризню серед народніх мас.

Ця гризня тисячами молотів б'є в Твоє юне живе серце, а Ти, українська Молоде, роздерта сумнівами, стоїш на роздоріжжі і взиваєш для Твого Народа одного: ЗГОДИ!

О любя Молоде з юним серцем і чистою душею, Ти стоїш над усіма партіями, а одинокою Твоею партією вся Нація і вільна Україна.

О, любя Молоде, Ти завжди в історії Твого Народа рвалась до сонця, до зір. — Ти понад поземи вилітала з під Твоїх низьких курних стріх і серед найбільшої темряви, Ти перша простягала в обличчя Твого Народа блакитно-жовтий стяг.

Тож і тепер, при соймових виборах, Ти, націоналістична Молоде, не смієш попадати в розпуку не смієш дивитись, як пережиті люде стараються на силу втиснути Тобі в душу перестарілі і злочинні орієнтації на вчорашнього ворога Твого Народа.

Ці люди старі душею, они не знають Твоїх благородних, святих визвольних стремлінь, вони не знають Твого юного серця, вони не чують, що в нім бе. — Тому Ти, націоналістична Молоде, в ім'я любови Твого Народа, в ім'я Твого чистого як хрусталь визвольницького клича, мусиш перейти до дневного порядку над людьми зі старою душею. Ти, Молоде, мусиш сказати своє рішуче слово.

Не вір, Молоде, людям, що здобували собі серед Тебе авторитети, скриваючи перед Тобою свої політичні переконання хіба лиш на це, щоб Тебе ошукати. — Бо щойно тоді, коли прийшли вибори, сі люди сяк-так зв'язавши себе своїми впливами, виїхали перед Тебе зі своєю облудною, так званою партією «Праці».

...Не вір і не слухай Молоде зловних і підлих слів, що ми урядовці і запродавці. Нехай голі факти Тобі краще скажуть! Ти знаєш Молоде, що ми націоналістична Молодь перші боролись і боремось за права укр. народу, за українські школи, за укр. університет, за укр. державу.

Ти хіба сама Молоде краще знаєш, що не партійниками з партії, «Праці» переловнені кримінали а нами щирими націоналістами, котрі з любови до свого Народа навіть своє юне серце несуть Йому в жертву. А тим першим і волос з голови не спадає, бо їх оставляють вороги на розбивання національного фронту.

Тож хіба Ти, любя Молоде, здригнешся і відвернешся плечами до людей, що Тебе туманять і станеш в наші ряди та спільно разом з нами попрямуєш з юним серцем й чистою душею по ясному щляху націоналізму до сонця до вір!...

20) *«Оден є Бог на небі і одна на світі Вкраїна!»* Національний декальгог Українського Демократичного Об'єднання. Написав Роман Гамчикевич. (Відбитка з „Українського Голосу“). 17 × 26.

Бог сотворив народ, а люди потягнули кордони.

1. Оден є Бог на небі і одна на світі Вкраїна, яка тобі є твоею батьківщиною без огляду на те, як люди порозмежували держави від себе.

2. Бог сотворив український народ, а людська перемога у його нутрі зробила кордони. Тому народ наш як твориво Боже є вічним, а кордони в слушному часі так само від рук людських упадуть, як їх колись людські руки витичили.

3. Памятай на це, що ти є сином (донькою) великого українського народу, який злочасна доля розшматувала на чотири займанщини, вложивши йому на руки і ноги залізні окови, — а якому воля і власна зєдинена

держава після прав Божих так само належиться, як і кожному іншому народові під сонцем..., і т. д. і т. д.

... 10. У боротьбі за існування народу і його права нема ані селяни, ані робітників, ані інтелігентів, — є лише Українці, зєдинені і зорганізовані між собою під кличем; »За народ і волю! Для ньєнки Вкраїни!«

21) *»Українці! Громадяне Львова!«* За Український Народний Виборчий Комітет на місто Львів (слідуює 55 підписів). Накладом А. Березовського. 16 × 47.

... Єдність і дисципліна — то наша сила, то запорука нашої перемоги. В дні 4. березня ставаймо в одну непоборну громаду; за землю і волю, за рівновладність Українського Народу в сімї європейських народів, за громадянські свободи, за рідну національну школу, за працю і хліб для робітництва, за забезпечення робітничих справ, за допомогу безробітним, за щастя і добробут Українського Народу. Наша перемога облекшена, бо у Львові є лише одна українська національна листа...

22) *»Український Народе!«* Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Обєднання (слідуює 46 підписів). Накладом В. Целевича. 16 × 47.

...Йдемо до виборів з непохитною вірою в перемогу! — Хай живе український національний фронт! Всі під блакитно-жовтий стяг!...*)

23) *»За землю і волю. Всі під синьо-жовтий (!) прапор. Хай живе листа української національної єдності ч. 18.«* — Накладом Володимира Целевича. 24 × 30.

(В тій летючці вичислені кандидати листи ч. 18. до сойму і сенату на волочівський 55 виборчий округ. У споді:)

... Це люде, що мають стати Вашими заступниками. Вони загартовані в громадянській праці. Вони дають повну запоруку, що ніколи не зігнуть своєї шиї, не зрадять синьо-жовтого прапору і український народ поведуть сміло по тернистім шляху відродження...

24) *»Українські Виборці!«* Накладом Івана Ліщинського. 24 × 32.

...Головна політична боротьба картками в дні 4-го і 11-го марта відбудеться між українською 18 (вісімнадцяткою) а польською 1 (одинкою). Наша 18 зведе боротьбу: за волю і землю!... і т. д. (Відтак вичислені кандидати листи ч. 18 до сойму і сенату на львівський 51-ий виборчий округ.

25) *»Інструкція для мужів довіря листи ч. 18.«* Головний Секретаріат Українського Національно-Демократичного Обєднання. Накладом В. Целевича. 24 × 33.

*) Дуже характеристична річ, що провідники найбільшої укр. партії в найбільше національно свідомій частині України (в »Піємонті«!) не знають навіть, який український національний прапор! Гл. про се статейку в »Новій Зорі«, ч. 8. з 5. лютого, 1928 р.

(Тут подані докладні вказівки, як мають поступати мужі довіря, котрі засідатимуть при виборчих комісіях підчас голосування).

26) „Товариші! Українські Робітники!“ Робітничий Виборчий Комітет міста Львова: (слідую 50 підписів львівських робітників). Накладом А. Березовського. 24×32.

...На протязі цього тижня наші противники напружать усі свої сили, щоби солодкими словами, обманом і підступом, а часто й насильством зтягнути нас у свій табір, видурити від нас наші голоси. Всякі «хлібодавці», приватні й урядові, всякі «робітничі опікуни» — будуть звиватися біля нас, відкривати своє «любляче» серце й вимагати від українського робітника й робітниці зради наших народніх інтересів.

Пройняті звірською ненавистю до робітництва, панове зпід стягу буржуазно-шовіністичної 24-ки, зпід стягу хієністичних Грабських, Гломбінських, Перацьких і Прушинських всякими способами і засобами будуть старатися виловити для себе кілька тисяч українських робітничих голосів. Та вони не такі страшні, бо кожний український робітник знає вартість і побожні бажання відносно українців вчорашніх «вісімкових» володарів.

Але там, де чорт уже не допоможе, там... пепесівця пішле. Пепесівці всі ті Гавзнери, Діаманди, Левенгерци і Талярки є відпоручниками буржуазії, є висланцями шовінізму, є мужами довіря реакції з метою: під солодку співанку про спільність робітничих інтересів загарбати голоси українських робітників, позбавити українське робітництво його власного заступництва.

Всі польські партії лякаються дуже, щоби зі Львова не вийшов український посол. Цьому мають перешкодити наймити польської буржуазії й реакції — пепесівці.

27) „До всего Всч. Духовенства! виборчого округа ч. 47.“ (Ярослав-Ряшів). Виборчі (sic!) Комітет. 23×32.

(В сій відозві взивається все місцеве священство до організації виборчих комітетів по селах, до устроювання віч по громадах, до агітації за лістою УНДО., на котрій Зізд представників всіх політичних угруповань, що відбувся в Ярославі 26. І. 1928. затвердив компромісову кандидатуру о. Осипа Ліщинського, пароха з Мякіша. — В окрузі Ярослав-Ряшів зголошено тільки одну українську лісту — ч. 18. котру відтак урядово уневажнено. Мимо того Українці таки голосували на ту лісту для демонстрації й дали поверх 10.000 голосів. Вибір о. О. Ліщинського був у тім окрузі певний. — Наші «русскіє» виставили там окрему лісту, але провалилися).

28. „Впр. Отче!“ Тернопіль 2 лютого 1928. Підписав: о. Леонтій Куніцький, головний кандидат на округ Тернопіль. — Друкарня М. Каганого в Тернополі. 23×31.

Як головний кандидат на тернопільський округ ч. 54 вважаю моім обовязком звернутися до Вас з ввічливою просьбою о поміч у виборчій

акції. Стоячи на становищі використання легальними способами і засобами тих законів конституції, які дають можливість використання їх для українського народу на політичному полі, якого найвищим виразником є виборча акція, як і вибір своєї парламентарної репрезентації, не робимо нічого незаконного.

Відтягаючися від своєї праці можемо одначе зразити нарід до нас, а тим і до найвищих для нас інтересів, можемо поставити нарід у вороже відношення до віри і моралі. Оминення цієї, для народу грізної катастрофи, є для нас душпастирів, таким категоричним імперативом участі, праці і жертви у цих виборах, що від цієї праці не може нас відтягнути ніякий закид на тему »rozpolitykowania ruskiego duchowieństwa« і т. д. бо ми політику беремо не як ціль, а як середник до оборони віри і моралі гр. кат. церкви...

...Ми згуртовані в УНДО, яке має в своїй програмі такий основний »клич»: УНДО розуміє, яку велику роль відіграє віра і церква в життю нашого народу. Знаючи, з якими труднощами приходить нашій церкві працювати серед теперішніх політичних умов УНДО обстоює і оборонює права гр. кат. церкви в Галичині. Всі ліві і клясові партії і групки, так польські як і українські, які є явними ворогами віри, моралі, сили і волі українського народу, буть і за ту точку програми в УНДО, називаючи її »попівською партією«...

29) *»Виборча інструкція«*. Центральний Український Виборчий Комітет Блюку Національних Меншостей в Польщі. Львів — Луцьк — Бересть — Холм. 23×44.

(Се поучення, що треба знати кожному виборцеві про вибори і як заховуватися підчас виборів).

30) *»Українці! Każdy Ukrainiec — patriota głosuje na listę nr. 18.«* 24×32.

Włościanie i robotnicy ukraińscy pamiętajcie, że nie inni posłowie, tylko swoi bronić was będą. Za Wasze prawa, za Waszą krzywdę wiekową sami musicie prowadzić bój zawzięty. Posłowie nasi z całej Polski wybrani pierwszy raz w tak wielkiej liczbie zjawiają się w sejmie i senacie, gdyż dotychczas udziału w wyborach nie braliśmy. Pokażcie więc, bracia, że żyje naród ukraiński, wielki i potężny i dłużej milczeć on nie będzie. Nie wierzymy obietcom posłów cudzych! Oni walczą tylko dla swoich! Wszyscy (Ukraińcy) idą do boju przeciwko krzywdzie i wyzyskowi i pogwałceniu narodu ukraińskiego! Domagamy się równych praw! Domagamy się ukraińskiej szkoły dla ukraińskich dzieci! Domagamy się ziemi dla ukraińskich włościan! Domagamy się warstwu pracy dla robotnika ukraińskiego! Wszyscy bracia drodzy nieśmy nasze głosy do urny wyborczej, bo nawet jeden głos może zaważyć. Ukrainiec, który nie głosuje na swoją listę Nr. 18. zdradza sprawę narodową.*)

31) *»An unsere deutschen Volksgenossen in Kleinpolen!«* — Die deutsche Wahlgemeinschaft in Posen, Pommerellen und Oberschlesien. Verlag »DOM« Lemberg. Druk: Druckerei »Dilo« Lemberg. 24×32.

*) Се одинока петючка ч. 18 в польській мові призначена для українських виборців. Тому подали ми її в цілості. — Ред.

(Сю летючку УНДО лиш поширювало між галицькими Німцями. Нотуємо її для повноти образу виборчої агітації).

32) *«Виборчий марш»*. Український Центральний Виборчий Комітет Бльоку Національних Меншостей в Польщі. Львів — Луцьк — Бересть — Холм. 17×24.

Разом, разом, Українці!
Спільним фротом, дружно, марш!
Ми ідем голосувати
За український список наш!
Всі за листу
Вісімнадцять
Разом, браття, дружно, марш!

Не зманять чужі нас гасла,
Ні облуда їхніх слів.
Ми ідем голосувати
За українських послів,
Наша листа
Вісімнадцять
Разом всі, без зайвих слів!

Залатав дідусь кожуха,
А бабня чобітки.
— Ну ж, стара! ходім до урни!
Ховай добре нумерки!
Нумерок наш
Вісімнадцять
Ну ж бо, жінко, навропямки!

Йдуть разом усі селяне,
Чоловіки і жінки,
Молодиці і дівчата,
Хазяї і парубки.
Пам'ятаймо:
Вісімнадцять
Разом, дружно, земляки.

Нас не здержить жадна сила:
Ми до урни дійдемо
Та на листу українську
Голоси всі віддамо.
Всі на листу
Вісімнадцять.
А на інші — не дамо.

Д) Летючки в справі виборів до сенату: 33) *„Українські Виборці“* Накладом Володимира Целевича. 16×23.

...Вибори до Сойму це тільки половина нашої праці, тому взиваємо Вас, витривати до кінця...

...При виборах до Сенату відпадає багато диких кандидатів і лист малих українських партій, які при виборах до Сойму розбивали наш одиніцій національний фронт. Ті виборці, що при виборах до Сойму голосували на ці листи, нехай навроплять свою похибку і голосують при виборах до Сенату тільки на листу ч. 18...

34) *„Українці“* Український Народний Виборчий Комітет на місто Львів. Накладом А. Березовського. 16×23.

...В дни 11-го марта йдуть до голосовання і ті, що не сповнили свого народного обов'язку при виборах до Сойму — тепер мають нагоду навропвити блуд і віддати голос на єдину українську листу 18...

(Далі буде).

3 ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ

З діяльності Клубу Гетьманців під почесним головуванням Вячеслава Липинського в Берліні. Діяльність гетьманського Клубу, заснованого в 1927 р. в Берліні, концентрується і в другому році його існування головню на його внутрішній праці. Найважніша задача Клубу — витворювання духово-ідеологічного зближення та поглиблювання Гетьманської ідеології між членами та обмін гадок на біжучі справи, звязані з гетьманським життям у Берліні.

Клуб збирається правильно що два тижні в суботи, причім члени обовязані правильно ходити на сходи, або оправдати свою неприязність. Крім цього бувають і ширші сходи Клубу, на які запрошується гостей. На кожді звичайні сходи призначений реферат, по яким відбувається дискусія. Порядок рефератів означає Управа Клубу. В останніх місяцях відбулися слідуочі реферати:

Д-р В. Залозецький: „До теми про галицький консерватизм у звязку зі статтями в „Новій Зорі“.

Д-р Д. Оляничин: „Про ідеологію представників української історіографії“

Проф. Д. Дорошенко: „Володимир

Антонович, його життя та діяльність“.

Д-р В. Залозецький: зреферовання книжки „Deutschlands Aussenpolitik“ Альфреда Розенберга.

Д-р І. Лоський: „Евразійство та його значіння“.

Д-р В. Залозецький: „Відношення колонії до метрополії в клясократичній державі“.

Крім того відбувся ряд дискусійних вечерів, на яких порушувано проблеми, що виростили з даних рефератів. Саме ті дискусійні вечері вказують на це, яка корисна річ виміна гадок між однодумцями-гетьманцями на теми, звязані з ідеологією клясократичної держави. Тільки через таку обопільну виміну гадок на тлі клясократичної ідеології витворюється спільна духовна атмосфера, яка зближує поодиноких членів і витворює з них одну монолітну спільність та духову єдність у процесі творення одного світогляду. Витворення такого спільного творчого та будуючого світогляду се одна з найголовніших умов для поширення і підготовлення державного способу думання серед однодумців, що одно тільки може витворити основи творчо-будуючих змагань під будову Української Незалежної Державности.

БІБЛІОГРАФІЯ

Записки Соціально-Економічного Відділу УАН. За редагуванням академіка Н. Т. Василенка. Томи V-VII. Видання Української Академії Наук. Київ, 1927. Сторін LXV + 459, 8° (велик.).

Не зважаючи на надзвичайно тяжкі — в моральнім та правнім відношенню — умовини, в які поставлені працівники суспільних,

економічних та правничих наук на Вел. Україні, не зважаючи на неймовірно тяжкий, безглуздий просто, режим радянської влади над науковою працею (особливо над працею у сфері суспільно-економічних та правничих наук), Соціально-Економічний Відділ Україн. Академії Наук не тільки не припинив, а навпаки зумів, перебо-

ровши різні перешкоди, навіть поширити свою наукову діяльність у 1927 р. Наочним виявом того за м. рік є великий V-VI том „Записок Соц.-Екон. Відділу УАН. і не менший III випуск „Праць Комісії для виучування історії зах.-руського та українського права“, видані під редакцією акад. Мик. Василенка.

V-VI том „Праць Соц.-Екон. Відділу“ містить праці переважно тих учених, що знаходяться нині на Вел. Україні; але є в нім і праці декого з учених-емігрантів. На першій місці йдуть у нім дві праці акад. Ф. Тарановського (який нині перебуває в Білграді, яко професор права та історії державного права: 1) „Літературна полеміка 60-их років XVII в. про мету Польської держави“... й 2) „Перший систематичний виклад догми державного права Речі Посполитої в другій полов. XVII в. в трактаті Хвальковського“; обидві праці мають неабиякий інтерес, при чому в другій, де розглядається трактат Хвальковського, знаходимо відомости сього трактату, дотичні тих українських земель, що були тоді під Польщею.

До філософії права належить розвідка акад. Стан. Дністрянського: „Соціальні форми права“; до філософії (?) загальної — частина великої праці, розпочатої вже в попередніх томах і ще незакінченої, акад. Гилярова: „Схема історії філософії в освітленні історичного матеріалізму“; остання праця писана в суто-матеріалістичнім дусі; та иншого напряму філософічних розправ і не дозволяється друкувати на Вел. Україні та в Росії.

Низку праць у „Записках Соц. Екон. Відділу“ знаходимо на економічні теми: акад. Л. Яснопольського — „Німецька валютна реформа та господарчий стан Німеччини“; акад. К. Воблого — „Поль-

ський ринок смакових і харчових знадіб'їв; А. Я. Ярошевича — „Капіталістична оренда на Україні за польської доби“; остання праця широка розміром, ґрунтовно вяснює розвиток великого землевласницького господарства на Правобережній Україні в XVI-XVIII віках (а почасти й пізнійше); для нашої історичної науки, в якій — на жаль — досі досить слабо ще досліджений процес розвитку господарства на Україні, ця праця має чималий інтерес і значну вартість.

З обсягу криміналістики вміщена в „Записках Соц.-Екон. Відділу“ вельми цікава, писана на завше життєву тему, праця акад. Он. Малиновського: „Про студії над злочинністю та злочинцями“. Більш фаховий характер має стаття проф. А. Кристера, з історії цивільного права: „Приналежності та складові частини річей в історії російського й україн. права“.

Вельми цікавий є нарис акад. Вол. Грабаря „Питання державного й міжнародного права в коментарях Джона Мера до сентенцій П. Ломбарда“ (в яким акад. Грабар з властивими йому ерудицією й умінням викладає погляди на державу, міжнародні зносини, війну ітд. одного з пізніших представників католицької науки Дж. Мера). Закінчується V-VI том „Записок“ оглядом літератури по міжнародн. праву за 1925-26 рр. зробленим професором Б. Ландау.

Крім того, в V-VI т. „Записок“ уміщене звідомлення Соц.-Екон. Відділу УАН. про його працю в 1926 р.

Безперечно, колиб над Україн. Академією в Києві не тяжила по всяк час рука радянської влади, Соц.-Екон. Відділ мігби ширше, вільнійше, різноманітніше розвинути свою діяльність, а його „Записки“ виходилиб напевно не раз на рік

а частіше, й головне зміст їх бувби більше ріжноманітний і цікавий. Але вкождім разі й нині маємо в „Зап. Соц. Екон. Відділу“ низку вельми важних і цікавих для науки розвідок.

В. З.

Монкевич, Сотник Борис „Слідами новітніх запорожців“. Львів, 1928 р. „Добра Книжка“ 80 випуск. 8°. 208 ст. + 16 нпг. 15 ілюстрацій. — Ціна 3'60 зл.

Не є пересадом, що нарід, який не має своєї наукової військової літератури або воєнних споминів негідний мати свою державу. Бо свідомість своєї державности, се в першій мірі культ борців за неї.

Окрім політичних актів і воєнних хронік, воєнні спомини в головній мірі ширять у масах народу цей культ. А якраз із цілої нашої історичної минувшини в нас воєнних споминів смішно мало.

Про воєнні події початку литовсько-польської доби на Україні, про часи Сагайдачного, Хмельницького, Дорошенка, Мазепи ітд. ми довідуємося більше з жерел чужинців, ніж своїх. Рідних мемуарів маємо мало. Може тому ми — Українці не змогли донести до моменту відродження України належного духа героїзму, котрий єдиний потягає цілий нарід на кроваві жертви для Батьківщини. З західно-європейськими народами, навіть з російською еміграцією не можна себе порівнювати. Не кажу рівнож про всі війни, які велись на території України за 10 останніх літ.

Але вже з українських війн досі не спромоглися ми на якийсь поважний воєнний опис, єдиної в своїм роді епопеї, або героїчних боїв за Галичину в 1918-19 рр. і зокрема за Львів. Останній брак прикро вражає тим більше, що галицьке військове старшинство, на загал, на много перевищало національною

свідомістю надніпрянське. Праці: „Слідами Укр. Січових Стрільців“ Д-ра Назарука, спомини ген. Капустянского, воєнно-політичні спомини Доценка, останні ген. Петрова, менші праці про Галицьку армію на Вел. Україні, писані кількома галицькими старшинами, а також фрагментарні матеріали, видані „Червоною Калиною“ становлять за малий відгук кількालітньої тяжкої боротьби за українську державність.

З тим більшою приємністю витасмо появлення споминів сотника Бориса Монкевича п. з. „Слідами новітніх Запорожців“.

Сотн. Монкевич, котрий пройшов увесь час боротьби за Батьківщину в рядах армії, з кінця 1917 р. аж до табору в Піотркові, дуже добре сповнив своє завдання. Спомини відносяться до запорожського корпусу, а зачинаються від залишення Київського урядом і військом 27/І. 1918 р. Автор пише про повстання корпусу і цілий похід сеї єдиної, поважно організованої воєнної сили 1918 р. з Волині до Харкова, а звідти на Крим. Спомини кінчаються моментом, коли по виході з Криму, запор. корпус очистив східну Україну від більшовиків і станув на границі тодішньої держави - „Всевеликого Війська Донського“ в перших днях травня 1918 р.

Автор подає багатий фактичний матеріал, уміло вложений у численні підзаголовки книги. Дуже зручно обійшов суху спеціальність, небезпечно з огляду на неможливість збуту спеціальної праці на теперішнім укр. книгарському ринку, уможлививши легке читання для найширшого кола людей.

Сама форма споминів нараційна, легка, без зайвого обтяжування читача датами і цифрами, з сильними плястичними моментами, як наприклад — конфлікти німців з укр.

військом на Кримі, або зворушлива зустріч на історичному Запоріжжю Галичан під проводом архикнязя Вільгельма з синами Вел. України та інші. Автор виявляє широку поінформованість у загальній тодішній політичній ситуації. Дуже симпатично зхарактеризовані вожди — от. Натіїв і полк. Болбочан. Гарний і продуманий вступ до мемуарів свідчить, що автор глибоко розуміє відповідальність перед наступними поколіннями правдивого старшини. Тон споминів спокійний, витриманий.

Тепер, коли заростають могили героїв, а кости борців за Україну біліють порозкидані по широких її ланах, коли не сміємо забувати наших борців за волю, остається бажати, щоби спомини сот. Монкевича найшли собі місце в хаті кожного Українця, що пройшов страдну путь українського вояка.

Технічне видання праці сот. Монкевича бездоганне і на цьому місці належить в-тву „Добра Книжка“ подяка. — Ціна книжки приступна.

Сотник Петро Шостаківський

Антін Лотоцький: Кужіль і меч. Історична повість з кінця XV. і початку XVI. Львів „Добра Книжка“ „Бібліотека історичних повістей“ ч. 2. Р. Б. 1927. 16° стр. 171.

Вячеслав Будзиновський: Кожух... не на мене, історичне оповідання, Львів 1927. 16° стр. 61.

Є автори, котрі пишуть не маючи ніякої цілі, можна навіть сказати безідейно, котрі чи то оповідання чи то повість переписують в такій формі, як напр. пишеться листа. Просто: Дорогий Друже! Нині я був у банку й одержав гроші, Стефавийшла заміж за лікаря а адвокат Саламаха поховзнувся і зломив ногу. Супроти того напиши, що з тобою сталося, бо в нас мороз щораз сильніший. Знаючи, що ти здоров цілую тебе йтд.

Лотоцького „Кужіль і меч“ кажучи докладно не історична й не повість, а звичайне собі оповідання про князів і селян, про весілля і паради й тим подібні речі. При чому воно історія? Хиба тому, що більшість наших князів належить вже до історії, бо сьогодні так само родиться і засідається (може навіть довше як колись) береться слюб і гуляється (може одначе коротше як колись). На цьому й кінчиться вся історична повість. Це саме й з оповіданням В. Будзиновського: На стр. 1. Тарасова Ніч (воно оповідання!) на стор. 19. відшукування нареченої, на стор. 31. козак (історія значить!) закохується, на стор 37, відкривається, що він закохався в рідну сестру (horrendum!) і що стався величезним богачем дякуючи незнаному батькові а на стор. 60. козак ні з того ні зі сього каже (думаючи про свої багатства): „щоби я мав хліб, хлопиз такі люди як і я мають робити панщину? Ні не на мене шитий сей кожух!“ І йде на Запоріжжя! Автор всіми силами хоче зробити із цього козака героя і альтруїста. Не вірте шановний читачу! Воно це так тільки зверху. „Кого коршма не зіпсула, того церква не направить“. Шибайголова і циган не буде нічим иным, тільки циганом і шибайголовою. В суті речі Андрій сказав собі: Начхать мені на замок і земельні багатства, різалоб їх пороло, в якого чорта вони мені здалися — і потяг на Запоріжжя, щоби згинуту десь в степу від чуми чи стріли Татарина воюючи за православну віру. А на його місці розсівся польський пан, котрий оженившись з його сестрою Софійкою загорнув усі багатства, купив інші й в кожному селі поставив косцюлек.

Це бачите користь з історії...

Л. Нигрицький

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ И АНЕКДОТИ

Серед чужих. Несупокій та дивного рода пригноблення і непевність характеризують сучасну французьку повість. Намає в життю вудила, ні цілі, не віднаходиться нових вартостей і цінностей — є тільки вічне бажання втечи перед собою, знаходитися в безперервному русі й забуттю одноманітності дня. Повтаряється в іншій формі доба Бодлера, свого рода неодекадентизм. Знані слова Бодлера: „треба бути завжди п'яним.... впивайтесь чимнебудь, горівкою, коханням, наукою... щоби тільки не чути тягару часу“... знаходять і сьогодні примінення. Новий психічний тип повоевничої людини, в якій переважає чуттєвий елемент і інстинкт (котрий знова дуже часто пояснюється матеріялістичним методом!!) найшов новий свій вираз у сучасній французькій літературі.

Світ для людини ворог. З ним одначе боротися не варто, краще втікати, змінюючи місце побуту й надіятися, що там буде краще.... До цього висновку доходить Montherlant у поезії („Portes du desir“) Jaques de Lacrételle у своїх „Еспанських листах“, Y. Green і Berganos у своїх драмах („Adrienne Mesurat“ і „L'Imposture“) — А в повісті?

Молодий парижанин покидає свій край, щоби в мандрівці знайти своє „я“. „Немов Шлеміль, що втратив тінь“ блукає він по світі, одначе пригоди замість заспокоїти, ще більш розривають його душу. Горяча атмосфера Океанії доводить його просто до божевілля, приман і галюцинацій. Розбитий зовсім повертає назад до Франції. Втеча в егзотичні країни не помогла йому зовсім.

Це „Vasco“ Марка Chadourne'a. Петро Барадік також утікає в світ.

Повертає назад і жениться, одначе не знаходить вдоволення і супружество його стає нещастям цілої родини. Змучена його поведінням дружина розводиться з ним і кінчить самовбивством. Він покидає свою любку, розбиває супружество своєї дочки й врешті виїжджає знова до Африки. Тут стрічає свого сина, котрий так як і батько шукає забуття в мандрівці.

Це, повна іронії „пісня щасливого“ „le Chant du Bienheureux“ I. Chardonne'a.

XX. вік в французькій літературі!..

Недавно вся літературна Україна святкувала 40 літний ювілей літературної діяльності визначної буковинської діяльності Ольги Кобилянської. Величезний вплив на її символістичну творчість мав Ніцше й інші німецькі т. зв. модерністи зі своєю ультраіндивідуалістичною філософією. („Людина“ „Царівна“) В парі із нею йде й невиразність її художніх засобів через що власне мова й неясний стиль незвичайно утруднює пересічному читачеві читання і розуміння її творів. Кобилянська прорубає в українській літературі шлях психологічному романові даючи рівночасно розкішні картини природи, котрі й є найкращою стороною її творчості. („Битва“). Реалізму в неї мало („Земля“) а крізь всі твори червоною стрічкою тягнеться шукання, погоня за вічною, надлюдською недосяжною красою.

Київський музей порушив перед окрикконком справу про відзначення меморіальними таблицями будинків, де мешкали й померли композитор Лисенко й проф. Антонович, Демуцький, Біляшівський і Щербаківський.